

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા

{ BHAGAVAD – GITA }

સરળ ગીતા

{ મુળ સંસ્કૃત અને ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ }

- શ્રી યોગેશ્વર

NOTICE

સર્વ હક્ક લેખકને સ્વાધીન
All rights reserved by Author

The content of this e-book may be used as an information resource. Downloading or otherwise transmitting electronic copies of this book or portions thereof, and/or printing or duplicating hard copies of it or portions thereof is authorized for **individual non-profit use ONLY**. Any other use including the reproduction, modification, distribution, transmission, republication, display or performance of the content of this book for commercial purposes is strictly prohibited.

Failure to include this notice on any digital or printed copy of this book or portion thereof; unauthorized registration of a claim of copyright on this book; adding or omitting from the content of it without clearly indicating that such has been done; or profiting from transmission or duplication of it, is a clear violation of the permission given in this notice and is strictly prohibited. Violators will be prosecuted.

Permission for use beyond that specifically allowed by this notice may be requested in writing from Swargarohan, Danta Road, Ambaji (North Gujarat) INDIA.

*

E-Book

Title : Saral Gita
Language : Gujarati [with Sanskrit text]
Version : 1.1
Pages : 162
Created : November 13, 2008.

*

NOTE

This e-book is a manifestation of our humble effort to present Shri Yogeshwarji's literary work in digital format. Due care has been taken in preparing the material of this e-book from its original print version. However, if you find any error or omissions, please let us know. We welcome your comments.

નિવેદન

ગીતા ભારતની આધ્યાત્મિક, સાંસ્કૃતિક પરંપરાનું પ્રતિનિધિત્વ કરનારો ગ્રંથ છે. જીવનના ઘડતર અને વિકાસમાં મહત્વનો ફાળો આપવાની એનામાં શક્તિ રહેલી છે. એ દ્રષ્ટિએ જોતાં એને વધારે ને વધારે સમજવાની ને જીવનના ઘડતરમાં એની મદદ મેળવવાની આવશ્યકતા ઘણી મોટી છે. સરળ ગીતા એમાં મદદરૂપ થશે એવી આશા છે.

- શ્રી યોગેશ્વરજી

જીવન એક ક્ષણ.
એને સ્વેચ્છાવંતું કરીએ. ખામતે સેવ્ય કરીએ.
જીવન એક સારિત.
એને સ્વેચ્છાવંતું કરીએ ખામતે સ્વેચ્છા કરીએ.
જીવન એક જ્યોતિ.
એને જ્યોતિસ્વિત્વ કરીએ ખામતે જ્યોતિ કરીએ.
જીવન એક આત્મ, વિરાટ આત્મ,
એને આત્મ જાગૃતિ ખામતે આત્મ જાગૃતિ

શ્રી યોગેશ્વરજી આશિષ

આવકાર

સરળ ગીતા સાચે જ સરળ છે. નાના-મોટા, સાક્ષર-નિરક્ષર સૌ કોઈ એને સરળતાથી સમજી શકે અને ગાઈ પણ શકે એ એની વિશેષતા છે.

જ્યાં જ્યાં ગુજરાતી છે, ત્યાં ત્યાં આ ગ્રંથ ઘોંચી સૌને સહાયક ઠરો. ભારતીય સંસ્કૃતિની દીવાદાંડી સમી આ સરળ ગીતા, પૂ. યોગેશ્વરજીનો વિશેષ પ્રસાદ છે. એ પ્રસાદ સૌને ઉપકારક ઠરો.

- મા સર્વેશ્વરી

શ્રી યોગેશ્વરજી - એક પરિચય

ગુજરાતમાં સંતો તો ઘણાં થઈ ગયાં પરંતુ જેઓ સિદ્ધ કક્ષાએ પહોંચ્યા હોય અને સાહિત્યના આકાશમાં પૂર્ણિમાનાં ચંદ્રની જેમ પ્રકાશિત થયા હોય તેવાં કેટલાં? પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજી એવા એક વિરલ સંત સાહિત્યકાર હતા. આજે તેમને યાદ કરીને પ્રત્યેક ગુજરાતી ગૌરવની લાગણી અનુભવે છે.

ઈ.સ. ૧૯૪૦ થી ૧૯૬૦ સુધી હિમાલયમાં આકરી તપશ્ચર્યા કરી આધ્યાત્મિક શક્તિઓથી વિભૂષિત બન્યા પછી જ પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીએ લોકહિતાર્થે જનસમુદાયમાં વિચરણ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. ત્યારથી જ તેઓએ વ્યાખ્યાનો અને લેખનકળા દ્વારા સ્વાનુભૂતિના આધાર પર અમૃતની વર્ષા કરવા માંડી. તેમની ઓજસ્વી વાણીમાં જ્ઞાન, ભક્તિ અને યોગના રહસ્યોનું ઉદઘાટન આકર્ષક રીતે થયું હતું. તેઓની રહેણી-કરણીમાં દીપી ઉઠતી સાદાઈ, સરળતા અને સૌમ્યતાનાં લક્ષણો તેમની વિશેષતાનાં ઘોતક હતાં. તેઓ એક અદ્ભૂત માતૃભક્ત સંત તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા છે.

તેઓના વરદ હસ્તે લખાયેલા ૮૦ કરતાં પણ વધુ ગ્રંથો અત્યાર સુધી પ્રકાશિત થઈ ચુક્યા છે. સરળ ગીતા તેમાંનું એક છે, જે ગુજરાતી જનતામાં ખૂબ આદર પામ્યું છે.

- પરમાર્થી

અનુક્રમ

ગીતાનું મહાત્મ્ય

૧. અર્જુનવિષાદયોગ
૨. સાંખ્યયોગ
૩. કર્મયોગ
૪. કર્મબ્રહ્માર્પણયોગ
૫. કર્મસંન્યાસયોગ
૬. આત્મસંયમયોગ
૭. જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગ
૮. અક્ષરબ્રહ્મયોગ
૯. રાજવિદ્યારાજગુહ્યયોગ
૧૦. વિભૂતિયોગ
૧૧. વિશ્વરૂપદર્શનયોગ
૧૨. ભક્તિયોગ
૧૩. ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞવિભાગયોગ
૧૪. ગુણત્રયવિભાગયોગ
૧૫. પુરૂષોત્તમયોગ
૧૬. દૈવાસુરસંપદ્ધિભાગયોગ
૧૭. શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગ
૧૮. મોક્ષસંન્યાસ યોગ

ઉપસંહાર

ગીતાનું માહાત્મ્ય

(રાગ: ઓ ઈશ્વર ભજીયે તને)

શ્રીધરોવાચ:

પૃથ્વી કહે છે:

ભગવન્ પરમેશાનઃ ભક્તિરવ્યાભચારિણી ।
 પ્રારબ્ધં ભુજ્યમાનસ્ય કથં ભવતિ હે પ્રભો? ॥૧॥
 પ્રારબ્ધ તણો ભોગ જે જગમાં જન કરતાં,
 ભક્તિ ઉત્તમ તે કહો કેમ કરી લભતાં ?

શ્રી વિષ્ણુરૂવાચ

વિષ્ણુ ભગવાન કહે છે:

પ્રારબ્ધં ભુજ્યમાનો હિ ગીતાભ્યાસરતઃ સદા ।
 સ મુક્તઃ સ સુખી લોકે કર્મણા નોપાલપ્યતે. ॥૨॥
 પ્રારબ્ધ ભલે ભોગવે, ગીતારત પણ જે,
 સુખી મુક્ત તે થાય છે, લેપાયે ના તે.

મહાપાપાદિ પાપાનિ ગીતાધ્યાનં કરોતિ ચેત્ ।
 ક્વચિત્સ્પર્શં ન કુર્વન્તિ નલિનીદલમમ્બુવત્ ॥૩॥
 ગીતા ધ્યાન કર્યા થકી, પાપ કદી ના અડે,
 પદ્મ જેમ જલમાં છતાં, જલ એને ન અડે.

ગીતાયાઃ સ્તકં યત્ર યત્ર પાઠઃ પ્રવર્તતે ।
 તત્ર સર્વાણિ તીર્થાનિ પ્રયાગાદીનિ તત્ર વૈ ॥૪॥
 ગીતા જ્યાં ને પાઠ જ્યાં ગીતાજીનો થાય,
 પ્રયાગ જેવા તીર્થ ત્યાં સર્વે ભેગા થાય.

ગીતાશ્રયેહં તિષ્ઠામિ ગીતા મે ચોત્તમં ગૃહમ્ ।
 ગીતાજ્ઞાનમુપાશ્ચિત્ય ત્રિલોકાન્પાલયામ્યહમ્ ॥૫॥
 ગીતા-આશ્રય હું રહું, ગીતા ધર મારું,
 ગીતાજ્ઞાન થકી જ હું ત્રિલોકને પાળું

ગીતાર્થ ધ્યાયતે નિત્યં કૃત્વા કર્માણિ ભૂરિશઃ ।
 જીવનમુક્તઃ સ વિજ્ઞેયો દેહાન્તે પરમં પદમ્ ॥૬॥
 કર્મ કરે કોઈ છતાં ગીતા અમલ કરે,
 જીવન મુક્ત તે થાય ને, સર્વ પ્રકાર તરે.

ગીતાશાસ્ત્રમિદં પુણ્યં યઃ પઠેત્પ્રયતઃ પુમાન્ ।
 વિષ્ણોઃ પદમવાપ્નોતિ ભયશોકાદિવર્જિતઃ ॥૭॥
 ભવસાગર છે ધોર આ, તરવા માગે જે,
 ગીતારૂપી નાવનું શરણ લઈ લે તે.

પવિત્ર ગીતા ગ્રંથ આ પ્રેમે જે પઢશે,
 પ્રભુને પામી શોકને ભયથી તે છૂટશે.

ગીતાધ્યયનશીલસ્ય પ્રાણાયામપરસ્ય ચ ।
 નૈવ સન્તિ હિ પાપાનિ પૂર્વજન્મકૃતાનિ ચ ॥૮॥
 ગીતા પ્રેમે જે પઢે પ્રાણાયામ કરે,
 પૂર્વજન્મ આ જન્મનાં તેનાં પાપ ટળે.

મલનિર્મોચનં પુસાં જલસ્નાનં દિને દિને ।
 સકૃદ્રીતામ્ભસિ સ્નાનં સંસારમલનાશનમ્ ॥૯॥
 સ્નાન કર્યાથી જાય છે, મેલ દેહનો જેમ,
 ગીતા સ્નાને જાય છે માયાનો મલ તેમ.

ગીતા સુગીતા કર્તવ્યા કિમન્યૈઃ શાસ્ત્રવિસ્તરૈઃ ।
 યા સ્વયં પદ્મનાભસ્ય મુખપદ્માદ્વિનિઃસૃતા ॥૧૦॥
 ગીતા છે ત્યાં અન્ય છે શાસ્ત્રોનું શું કામ,
 પ્રભુના મુખથી પ્રગટ છે ગીતા દિવ્ય તમામ.
 પ્રભુ મુખમાંથી નીકળી ગીતા જે વાંચે,
 અન્ય શાસ્ત્રને તે ભલે વાંચે ના વાંચે.

ભારતામૃતસર્વસ્વં વિષ્ણોર્વક્ત્રાદ્વિનિઃ સૃતમ્ ।
 ગીતાગંગોદકં પીત્વા પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥૧૧॥
 ગંગાજલ પીધા થકી અમૃતસ્વાદ મળે,
 ગીતાની ગંગાથકી બીજો જન્મ ટળે.

સર્વોપનિષદો ગાવો દોગ્ધા ગોપાલાનન્દનઃ ।
 પાર્થો વત્સઃ સુધીર્ભોક્તા દુગ્ધં ગીતામૃતં મહત્ ॥૧૨॥
 ઉપનિષદની ગાયને ગોપાલે દોહી,
 અર્જુન વાછરડો, રહ્યું ગીતા દૂધ સોહી.

एकं शास्त्रं देवकीपुत्रगीतमेको देवो देवकीपुत्र एव ।
 को मन्त्रस्तस्य नामानि यानि कर्मोप्येकं तस्य देवस्य सेवा ॥१३॥
 ગીતા એક જ શાસ્ત્ર છે, કૃષ્ણ એક છે દેવ,
 મંત્ર તેમનું નામ ને કર્મ તેમની સેવા.

॥ ધ્યાન ॥

ॐ पार्थाय प्रतिबोधितां भगवता नारायणेन स्वयं ।
 व्यासेन ग्रथितां पुराणमुनिना मध्ये महाभारतं ॥१॥
 પ્રભુએ પોતે પ્રેમથી કહી નિજ સખાને,
 વ્યાસ મહર્ષિએ કરી જેની રચનાને.

અદ્વૈતામૃતવર્ષિણીં ભગવતીમષ્ટાદશા ધ્યાયિનીમમ્બ ।
 ત્વામનુસંદધામિ ભગવદ્ ગીતે ભવદ્વેષિણીમ્ ॥૨॥
 અઢાર તે અધ્યાયની, અમૃતથી જ ભરી,
 ભવતારક ગીતા, તને યાદ રહ્યો છું કરી.

નમોઽસ્તુતે વ્યાસ વિશાલબુદ્ધે ફુલ્લારવિન્દાયતપત્રનેત્ર ।
 યેન ત્વયા ભારતતૈલપૂર્ણઃ પ્રજ્વાલિતો જ્ઞાનમયઃ પ્રદીપઃ ॥૩॥
 કમલસમી સોહી રહી આંખ જેમની તે,
 વ્યાસ મહર્ષિ, હું નમું આજ ખૂબ પ્રીતે.
 તેલ મહાભારત તણું ભરી જલાવ્યો છે,
 જ્ઞાન દીવડો આ તમે દિવ્ય જગાવ્યો છે.

પ્રપન્નપારિજાતાય તોત્રવેત્રૈકપાણયે ।
 જ્ઞાનમુદ્રાય કૃષ્ણાય ગીતામૃતદુહે નમઃ ॥૪॥
 શરણે આવે તેમને પારિજાત જેવા,
 જ્ઞાની કૃષ્ણ, નમન હજો ગીતા ગાનારા.

વસુદેવસુતં દેવં કંસચાણૂરમર્દનમ્ ।
 દેવકીપરમાનન્દં કૃષ્ણં વન્દે જગદ્ ગુરૂમ્ ॥૫॥
 વાસુદેવ, ચાણૂર ને કંસ તણા હણનાર,
 જગદ્ ગુરૂ તમને નમું કૃષ્ણ, શાંતિ ધરનાર.

મૂકં કરોતિ વાચાલં પડગું લઙ્ઘયતે ગિરિમ્ ।
 યત્કૃપા તમહં વન્દે પરમાનન્દ માધવમ્ ॥૬॥
 મૂગા બોલે, પંગુયે ચઢે પર્વતે તેમ,
 જેની કૃપા થતાં; નમું કૃષ્ણ, કરી દો રે'મ.

યં બ્રહ્મા વરુણેન્દ્ર રુદ્ર મરુતઃ સ્તુન્વન્તિ દિવ્યૈઃ સ્તવૈર્વેદૈઃ ।
 સાંગપદક્રમોપનિષદૈર્ગાયન્તિ યં સામગાઃ ॥૭॥
 બ્રહ્મા, ઈન્દ્ર, વરુણ ને દેવ સ્મરે જેને,
 દિવ્ય ગાનથી ગાય છે, વેદ મહીં જેને.

ધ્યાનાવસ્થિતતદ્ ગતેન મનસા પશ્યન્તિ યં યોગિનો ।
 યસ્યાન્તં ન વિદુઃ સુરાસુરગણા દેવાય તસ્મૈ નમઃ ॥૮॥
 ધ્યાન ધરી હૈયે જુએ, યોગીજન જેને,
 જેને દેવ ન જાણતાં, દેવ નમું તેને.

॥ ગીતાનું મહાત્મ્ય અને ધ્યાન સમાપ્ત ॥

અધ્યાય ૧ અર્જુનવિષાદયોગ

પ્રથમોઽધ્યાયઃ અર્જુનવિષાદયોગ

ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચઃ

ધૃતરાષ્ટ્ર કહે છે:

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સમવેતા યુયુત્સવઃ ।
મામકાઃ પાન્ડવાશ્ચૈવ કિમકુર્વત સંજય ॥૧-૧॥

કુરુક્ષેત્રના તીર્થમાં, મળિયા લડવા કાજ,
કૌરવ પાંડવ તેમણે, કર્યું શું કહ્યું આજ.

સંજય ઉવાચઃ

સંજય કહે છે:

દૃષ્ટ્વા તુ પાન્ડવાનીકં વ્યૂઢં દુર્યોધનસ્તદા ।
આચાર્યમુપસંગમ્ય રાજા વચનમબ્રવીત્ ॥૧-૨॥

જોઈ પાંડવ સૈન્યને, રાજા દુર્યોધન
દ્રોણ ગુરૂ પાસે જઈ, બોલ્યો આમ વચન.

પશ્યૈતાં પાન્ડુપુત્રાણામાચાર્ય મહર્તાં ચમૂમ્ ।
વ્યૂઢાં દ્રુપદપુત્રેણ તવ શિષ્યેણ ધીમતા ॥૧-૩॥

ગુરૂદેવ, સેના જુઓ, પાંડવોની ભારી,
દ્રુપદપુત્ર તમ શિષ્યથી, સજ્જ થઈ સારી.

અત્ર શૂરા મહેષ્વાસા ભીમાર્જુનસમા યુધિ ।
યુયુધાનો વિરાટશ્ચ દ્રુપદશ્ચ મહારથઃ ॥૧-૪॥

અર્જુન ભીમસમા ઘણા યોધ્યા છે શૂરવીર,
મહારથી યુયુધાન છે દ્રુપદ વિરાટ અધીર.

ધૃષ્ટકેતુશ્ચૈકિતાનઃ કાશિરાજશ્ચ વીર્યવાન્ ।
પુરુજિત્કુન્તિભોજશ્ચ શૈભ્યશ્ચ નરપુઙ્ગવઃ ॥૧-૫॥

પુરુષિત કુંતીભોજ છે, શૈલ્ય શ્રેષ્ઠ ગુણવાન,
ધૃષ્ટકેતુ ને ચેકિતાન કાશીરાજ બલવાન.

યુધામન્યુશ્ચ વિક્રાન્ત ઉત્તમૌજાશ્ચ વીર્યવાન્ ।
સૌભદ્રો દ્રૌપદેયાશ્ચ સર્વ એવ મહારથાઃ ॥૧-૬॥
યુધામન્યુ વિક્રાન્ત ને અભિમન્યુ રણવીર,
ઉત્તમૌજ દ્રોપદી-તનય સૌ મહારથી વીર.

અસ્માકં તુ વિશિષ્ઠા યે તાન્નિબોધ દ્વિજોત્તમ ।
નાયકા મમ સૈન્યસ્ય સંજ્ઞાર્થ તાન્બ્રવીમિ તે ॥૧-૭॥
હવે આપણા સૈન્યના કહું શ્રેષ્ઠ જનને,
દ્વિજશ્રેષ્ઠ હે, સાંભળો સંક્ષેપ મહીં તે.

ભવાન્ભીષ્મશ્ચ કર્ણશ્ચ કૃપશ્ચ સમિતિંજયઃ ।
અશ્વત્થામા વિકર્ણશ્ચ સૌમદત્તિસ્તથૈવ ચ ॥૧-૮॥
તમે, ભીષ્મ ને કર્ણ છે, સેનાપતિ કૃપ છે,
અશ્વત્થામા વિકર્ણ ને સૌમદત્તિ પણ છે.

અન્યે ચ બહવઃ શૂરા મદર્થે ત્યક્તજીવિતાઃ ।
નાનાશસ્ત્રપ્રહરણાઃ સર્વે યુદ્ધવિશારદાઃ ॥૧-૯॥
બીજાએ બહુ વીર છે વિવિધ શસ્ત્રવાળા,
યુધ્ધનિપૂણ જીવન મને અર્પણ કરનારા.

અપર્યાસં તદસ્માકં બલં ભીષ્માભિરક્ષિતમ્ ।
પર્યાસં ત્વિદમેતેષાં બલં ભીમાભિરક્ષિતમ્ ॥૧-૧૦॥
વિરાટ સેના આપણી રક્ષા ભીષ્મ કરે
પાંડવ સેના સ્વલ્પ છે, રક્ષા ભીમ કરે.

अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः ।
 भीष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्व एव हि ॥१-११॥
 बधी तरङ्गी भीष्मनी रक्षा सर्व करो,
 निज स्थाने उभा रही रक्षा सर्व करो.

तस्य संजनयन्हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः ।
 सिंहनादं विनयोच्चैः शङ्खं दध्मौ प्रतापवान् ॥१-१२॥
 कुरुमां वृद्ध पितामहे शंभ वगाऽयो त्यां,
 सिंहनादथी सैन्यमां हर्ष छावायो हा !

ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
 सहसैवाभ्यहन्यन्त स शब्दस्तुमुलोऽभवत् ॥१-१३॥
 पशव शंभ आनक अने बेरी गोमुभ त्यां,
 सहसा वाऽयां ने थयो घोर शब्द रशमां.

ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते महति स्यन्दने स्थितौ ।
 माधवः पाण्डवश्चैव दिव्यौ शङ्खौ प्रदध्मतुः ॥१-१४॥
 सङ्केट घोडे शोभता मोटा रथवाणा,
 कृष्ण अर्जुने शंभने दिव्य वगाऽया त्यां.

पाञ्चजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनञ्जयः ।
 पौण्ड्रं दध्मौ महाशङ्खं भीमकर्मा वृकोदरः ॥१-१५॥
 पांचजन्य कृष्णे अने देवदत्त अर्जुन,
 पौंड्र वगाऽयो शंभ ने भीमे लावी धून.

अनन्तविजयं राजा कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥१-१६॥
 कुन्तीपुत्र युधिष्ठिरे अनन्त विजय वणी
 शंभ वगाऽयो, शो रहो शब्द बघेय इरी.

સુઘોષ મણિપુષ્પક ધ્વનિ નકુલ અને સહદેવ,
તેમ ધ્વનિ કૈંચે કર્યા શંખતાણા સ્વયમેવ.

કાશ્યશ્ચ પરમેષ્વાસઃ શિખણ્ડી ચ મહારથઃ ।
ધૃષ્ટદ્યુમ્નો વિરાટશ્ચ સાત્યકિશ્વાપરાજિતઃ ॥૧-૧૭॥
કાશીરાજ વિરાટ ને દ્રુપદ દ્રૌપદી બાલ,
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અભિમન્યુએ ધર્યા ધ્વનિથી તાલ.

દ્રુપદો દ્રૌપદેયાશ્ચ સર્વશઃ પૃથિવીપતે ।
સૌભદ્રશ્ચ મહાબાહુઃ શઙ્ખાન્દધ્મુઃ પૃથક્પૃથક્ ॥૧-૧૮॥
સ ઘોષો ધાર્તરાષ્ટ્રાણાં હૃદયાનિ વ્યદારયત્ ।
નભશ્ચ પૃથિવીં ચૈવ તુમુલો વ્યનુનાદયન્ ॥૧-૧૯॥
ખળખળાવતા આભ ને ધરતીને સ્વર એ,
જાણે ઉર કૌરવ તણાં ચીરી પૃથક્ કરે.

અથ વ્યવસ્થિતાન્દૃષ્ટ્વા ધાર્તરાષ્ટ્રાન્કપિધ્વજઃ ।
પ્રવૃત્તે શસ્ત્રસંપાતે ધનુરુદ્યમ્ય પાણ્ડવઃ ॥૧-૨૦॥
કૌરવની લડવા ઊભી સેનાને જોઇ,
ધનુષ ઉઠાવીને રહ્યો અર્જુન ત્યાં બોલી.

અર્જુન ઉવાચ

અર્જુન કહે છે:

હૃષીકેશં તદા વાક્યમિદમાહ મહીપતે ।
સેનયોરુભયોર્મધ્યે રથં સ્થાપય મેઽચ્યુત ॥૧-૨૧॥
ઋષિકેશ અચ્યુત હે, રથ મારો રાખો,
બંને સેના મધ્યમાં રથ મારો રાખો.

યાવદેતાન્નિરિક્ષેઽહં યોદ્ધુકામાનવસ્થિતાન્ ।
 કૈર્મયા સહ યોદ્ધવ્યમસ્મિન્ રણસમુદ્યમે ॥૧-૨૨॥
 લડવા ઊભા સર્વને લઉં જરા જોઈ,
 લડવા લાયક કોણ છે લઉં જરા જોઈ.

યોત્સ્યમાનાનવેક્ષેઽહં ય એતેઽત્ર સમાગતાઃ ।
 ધાર્તરાષ્ટ્રસ્ય દુર્બુદ્ધેર્યુદ્ધે પ્રિયચિકીર્ષવઃ ॥૧-૨૩॥
 દુર્યોધન-હિત યાહતા લડવા કાજ મળ્યા,
 કોણ કોણ રણમાં મળ્યા જોઉં આજ જરા.

સંજય ડવાચ
 સંજય કહે છે:

એવમુક્તો હૃષીકેશો ગુડાકેશેન ભારત ।
 સેનયોરુભયોર્મધ્યે સ્થાપયિત્વા રથોત્તમમ્ ॥૧-૨૪॥
 અર્જુનનાં વચનો સુણી શ્રી કૃષ્ણે જલદી,
 બંને સેના મધ્યમાં રથ રાખ્યો પકડી.

ભીષ્મદ્રોણપ્રમુખતઃ સર્વેષાં ચ મહીક્ષિતામ્ ।
 ડવાચ પાર્થ પશ્યૈતાન્સમવેતાન્કુરૂનિતિ ॥૧-૨૫॥
 ભીષ્મ દ્રોણ જેવા ઘણા રાજા જેમાં છે,
 જો કૌરવ સેના ઊભી પાર્થ, બરાબર તે.

તત્રાપશ્યત્સ્થિતાન્પાર્થઃ પિતૃનથ પિતામહાન્ ।
 આચાર્યાન્માતુલાન્ભ્રાતૃન્પુત્રાન્પૌત્રાન્સર્વીન્સ્તથા ॥૧-૨૬॥
 પિતા પિતામહ ને ગુરુ મામા ને ભાઈ,
 પુત્ર પૌત્ર મિત્રો વળી સ્નેહી હિતકારી.

કૃપયા પરયાવિષ્ઠો વિષીદન્નિદમબ્રવીત્ ।
 દૃષ્ટ્વેમં સ્વજનં કૃષ્ણ યુયુત્સું સમુપસ્થિતમ્ ॥૧-૨૭॥

એવા જોઈ સ્વજનને કરૂણતા ધારી,
બોલ્યો અર્જુન શોકથી ખિન્ન થઈ વાણી.

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

શ્વશુરાન્સુહૃદશ્ચૈવ સેનયોરુભયોરપિ ।
તાન્સમીક્ષ્ય સ કૌન્તેયઃ સર્વાન્બન્ધૂનવસ્થિતાન્ ॥૧-૨૮॥
સસરા તેમજ સ્વજનને રણમાંહી જોઈ,
દ્રવે નહીં એવો હશે કઠોર જન કોઈ.

સીદન્તિ મમ ગાત્રાણિ મુખં ચ પરિશુષ્યતિ ।
વેપથુશ્ચ શરીરે મે રોમહર્ષશ્ચ જાયતે ॥૧-૨૯॥
અંગ શિથિલ મારું થતું વદન સુકાઈ જાય,
શરીર કંપે, શોકથી રોમાંચ મને થાય.

ગાળ્ડીવં સંસતે હસ્તાત્વક્ચૈવ પરિદહ્યતે ।
ન ચ શક્નોમ્યવસ્થાતું ભ્રમતીવ ચ મે મનઃ ॥૧-૩૦॥
ધનુષ હાથથી સરકતું, દાહ ત્વચામાં થાય,
ચિત્ત ભમે, મારા થકી ના જ ઉભા રહેવાય.

નિમિત્તાનિ ચ પશ્યામિ વિપરીતાનિ કેશવ ।
ન ચ શ્રેયોઽનુપશ્યામિ હત્વા સ્વજનમાહવે ॥૧-૩૧॥
લક્ષણ દેખાયે મને અમંગલ બધાંયે
સ્વજનોને માર્યે નહીં મંગલ કૈં થાયે.

ન કાઙ્ક્ષે વિજયં કૃષ્ણ ન ચ રાજ્યં સુખાનિ ચ ।
કિં નો રાજ્યેન ગોવિન્દ કિં ભોગૈર્જીવિતેન વા ॥૧-૩૨॥
વિજય રાજ્ય સુખ ના ચહું, કૃષ્ણ ખરેખર હું
રાજ્ય ભોગ જીવન મળે અનંત તોયે શું.

येषामर्थे काङ्क्षितं नो राज्यं भोगाः सुखानि च ।
 त इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च ॥१-३३॥
 જેને માટે રાજ્ય ને વૈભવ સુખ ચહીયે,
 પ્રાણ તજી રણમાં ઊભા સુખને છોડી તે.

આચાર્યાઃ પિતરઃ પુત્રાસ્તથૈવ ચ પિતામહાઃ ।
 માતુલાઃ શ્વશુરાઃ પૌત્રાઃ શ્યાલાઃ સંબન્ધિનસ્તથા ॥૧-૩૪॥
 પિતૃ તેમ આચાર્ય ને પુત્ર, પિતામહ આ,
 સસરા મામા પૌત્ર ને સંબધી સઘળા.

एतान्न हन्तुमिच्छामि घ्नतोऽपि मधुसूदन ।
 अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किं नु महीकृते ॥१-३५॥
 ત્રિલોક કાજે તે હણે, હણું ન તો યે હું,
 પૃથ્વી માટે તો પછી હણું તેમને શું ?

निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन ।
 पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानाततायिनः ॥१-३६॥
 કૌરવને માર્યા થકી મંગલ શું મળશે ?
 આતતાયીને મારતાં અમને પાપ થશે.

तस्मान्नार्हा वयं हन्तुं धार्तराष्ट्रान्स्वबान्धवान् ।
 स्वजनं हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥१-३७॥
 બંધુજનોને મારવા છાજે ના અમને.
 સ્વજનોને માર્યે મળ્યે મંગલ શું અમને ?

यद्यप्येते न पश्यन्ति लोभोपहतचेतसः ।
 कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पातकम् ॥१-३८॥
 લોભ થકી નાસી ગઈ બુદ્ધિ કૌરવની,
 મિત્ર દ્રોહ કુલનાશનું દેખે પાપ નહીં.

કથં ન જ્ઞેયમસ્માભિઃ પાપાદસ્માન્નિવર્તિતુમ્ ।
 કુલક્ષયકૃતં દોષં પ્રપશ્યદ્ધિર્જનાર્દન ॥૧-૩૯॥
 પરંતુ કુલના નાશનો દોષ દૂર કરવા,
 અમે ચહીએ કેમ ના જાણ છતાં તરવા.

કુલક્ષયે પ્રણશ્યન્તિ કુલધર્માઃ સનાતનાઃ ।
 ધર્મે નષ્ટે કુલં કૃત્સ્નમધર્મોઽભિભવત્યુત ॥૧-૪૦॥
 કુલના નાશે થાય છે કુલધર્મનો નાશ,
 ધર્મ જતાં કુલ ક્યાં રહ્યું, અધર્મ વ્યાપે ખાસ.

અધર્માભિભવાત્કૃષ્ણ પ્રદુષ્યન્તિ કુલસ્ત્રિયઃ ।
 સ્ત્રીષુ દુષ્ટાસુ વાર્ષ્ણેય જાયતે વર્ણસંકરઃ ॥૧-૪૧॥
 કુલની સ્ત્રીમાં આવતો અધર્મથી તો દોષ,
 સંકર સંતાનો તણો તેથી થાયે કોષ.

સંકરો નરકાયૈવ કુલઘ્નાનાં કુલસ્ય ચ ।
 પતન્તિ પિતરો હ્યેષાં લુપ્તપિણ્ડોદકક્રિયાઃ ॥૧-૪૨॥
 સંકર સંતાનો થકી કુલ તો નરકે જાય,
 શ્રાધ્ધ થાય ના પિતૃનું, પતન તેમનું થાય.

દોષૈરેતૈઃ કુલઘ્નાનાં વર્ણસંકરકારકૈઃ ।
 ઉત્સાદ્યન્તે જાતિધર્માઃ કુલધર્માશ્ચ શાશ્વતાઃ ॥૧-૪૩॥
 કુલિન સંકર લોકના દોષોથી નાસે
 જાતિકુલતણા ધર્મ ને દુઃખ સદા વાસે.

ઉત્સન્નકુલધર્માણાં મનુષ્યાણાં જનાર્દન ।
 નરકેઽનિયતં વાસો ભવતીત્યનુશુશ્રુમ ॥૧-૪૪॥
 ધર્મભ્રષ્ટનો નરકમાં સદા થાય છે વાસ,
 એમ સાંભળ્યું છે અમે ઉત્તમ જનથી ખાસ.

અહો બત મહત્પાપં કર્તું વ્યવસિતા વયમ્ ।
 યદ્રાજ્યસુખલોભેન હન્તું સ્વજનમુદતાઃ ॥૧-૪૫॥
 મળ્યા રાજ્યના લોભથી સ્વજનોને હણવા,
 પાપ કર્મ તે તો ખરે, મળ્યા અમે કરવા.

યદિ મામપ્રતીકારમશસ્ત્રં શસ્ત્રપાણયઃ ।
 ધાર્તરાષ્ટ્રા રણે હન્યુસ્તન્મે ક્ષેમતરં ભવેત્ ॥૧-૪૬॥
 તેથી તો છે શ્રેષ્ઠ કે કરું સામનો ના,
 શસ્ત્ર વિનાનો છો હણે મુજને કૌરવ આ.

સંજય ઉવાચ

સંજય કહે છે:

एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत् ।
 विसृज्य सशरं चापं शोकसंविग्णमानसः ॥૧-૪૭॥
 એમ કહી બેસી ગયો રથમાં પાર્થ પ્રવીણ,
 ધનુષ બાણ મૂકી દઈ, થઈ શોકમાં લીન.

॥ અધ્યાય પહેલો સમાપ્ત ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
 श्रीकृष्णार्जुनसंवादेऽर्जुनविषादयोगो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

અધ્યાય ૨ સાંખ્ય યોગ

દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ સાંખ્યયોગ

સંજય ઉવાચ

સંજય કહે છે:

તં તથા કૃપયાવિષ્ટમશ્રુપૂર્ણાકુલેક્ષણમ્ ।
વિષીદન્તમિદં વાક્યમુવાચ મધુસૂદનઃ ॥૨-૧॥

આંસુ આંખમાં ને વળી હૃદયમાં લઈ શોક,
ઊભો રહ્યો અર્જુન ત્યાં, કહી યુધ્ધને ફોક.

કૃષ્ણે એ અર્જુનને દીધી શીખ અપાર,
શીખામણ તે છે ખરે ગીતાજીનો સાર.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

કુતસ્ત્વા કશ્મલમિદં વિષમે સમુપસ્થિતમ્ ।
અનાર્યજુષ્ટમસ્વર્ગ્યમકીર્તિકરમર્જુન ॥૨-૨॥

અરે યુધ્ધમાં આ તને થયો કેમ છે શોક,
માન કીર્તિ ના આપતાં નીંદશે તને લોક.

ક્લૈબ્યં મા સ્મ ગમઃ પાર્થ નૈતત્ત્વચ્યુપપચતે ।
ક્ષુદ્રં હૃદયદૌર્બલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરન્તપ ॥૨-૩॥

કાયરતાને છોડ ને ઊભો થા લડવા,
તને છાજતું આ નથી, ઊભો થા લડવા.

અર્જુન ઉવાચ

અર્જુન કહે છે:

કથં भीष्ममहं संख्ये द्रोणं च मधुसूदन ।
इषुभिः प्रति योत्स्यामि पूजार्हावरिसूदन ॥૨-૪॥

કેમ કરીને કૃષ્ણ આ યુધ્ધ મહીં લડવું,
કહો ભીષ્મ ને દ્રોણની સાથે શેં લડવું ?

ગુરૂનહત્વા હિ મહાનુભાવાન્ શ્રેયો ભોક્તું ભૈક્ષ્યમપીહ લોકે ।
હત્વાર્થકામાંસ્તુ ગુરૂનિહૈવ ભુઙ્ગીય ભોગાન્ રુધિરપ્રદિગ્ધાન્ ॥૨-૫॥
પૂજનીય છે એ બધા, વેર કેમ કરવું,
એથી તો ઉત્તમ ખરે ભિક્ષુ બની મરવું.

લોહીભીના હાથથી રાજ્ય ભોગવું આ,
એ ઈચ્છા મારી નથી, સત્ય કહું છું હા.

ન ચૈતદ્વિદ્મઃ કતરન્નો ગરીયો યદ્વા જયેમ યદિ વા નો જયેયુઃ ।
યાનેવ હત્વા ન જિજીવિષામસ્તેઽવસ્થિતાઃ પ્રમુખે ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ ॥૨-૬॥
કોનો વિજય થશે, અમે જાણીએ ના તે,
જેના વિના મરણ ભલું, લડવા ઊભા તે.

કાર્પણ્યદોષોપહતસ્વભાવઃ પૃચ્છામિ ત્વાં ધર્મસમ્મૂઢચેતાઃ ।
યચ્છ્રેયઃ સ્યાન્નિશ્ચિતં બ્રૂહિ તન્મે શિષ્યસ્તેઽહં શાધિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્ ॥૨-૭॥
મારું મન મુંઝાયેલું કરી શકે ન વિવેક,
શિક્ષા દો સાચી મને, તૂટે ન મારો ટેક.

શરણે આવ્યો આજ હું, ઉત્તમ શિક્ષા દો,
લડવાની ઈચ્છા નથી, ભલે ગમે તે હો.

ન હિ પ્રપશ્યામિ મમાપનુયાદ્ યચ્છોકમુચ્છોષણમિન્દ્રિયાણામ્ ।
અવાપ્ય ભૂમાવસપત્રમૃદ્ધં રાજ્યં સુરાણામપિ ચાધિપત્યમ્ ॥૨-૮॥
સ્વર્ગતણું એ રાજ્ય જો પૃથ્વી સાથ મળે,
દિલ હણનારો શોક ના મારો તોય ટળે.

સંજય ડ્વાચ

સંજય કહે છે:

ઁવમુક્ત્વા હ્રષીકેશં ગુડાકેશઃ પરન્તપ ।
 ન યોત્સ્ય ઇતિ ગોવિન્દમુક્ત્વા તૂષ્ણીં બભૂવ હ ॥૨-૧૧॥
 ઁમ કહીને કૃષ્ણને મહાવીર અર્જુન
 નહીં લડું ઁવું કહી ઊભો ધારી મૌન.

તમુવાચ હ્રષીકેશઃ પ્રહસન્નિવ ભારત ।
 સેનયોરુભયોર્મધ્યે વિષીદન્તમિદં વચઃ ॥૨-૧૦॥
 કૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું કરતાં સ્મિત જરી,
 સાચે મિથ્યા વાતનો શોક રહ્યો તું કરી.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વં પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષસે ।
 ગતાસૂનગતાસૂંશ્ચ નાનુશોચન્તિ પણ્ડિતાઃ ॥૨-૧૧॥
 પંડિતના જેવું વદે પરંતુ શોક કરે,
 પંડિત જીવનમરણનો શોક કદી ન કરે.

ન ત્વેવાહં જાતુ નાસં ન ત્વં નેમે જનાધિપાઃ ।
 ન ચૈવ ન ભવિષ્યામઃ સર્વે વયમતઃ પરમ્ ॥૨-૧૨॥
 હું ને તું આ રાજવી હતા પહેલાં ના,
 ભવિષ્યમાં પણ ના હશે, ઁમ માનતો ના.

દેહિનોઽસ્મિન્ન્યથા દેહે કૌમારં યૌવનં જરા ।
 તથા દેહાન્તરપ્રાસિર્ધોરસ્તત્ર ન મુહ્યતિ ॥૨-૧૩॥
 બાલ જુવાન બને બધા થાય વૃધ્ધ પણ તેમ,
 મરવું સૌને છે ખરે, દુઃખી થવું તો કેમ.

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ।
 आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥२-१४॥
 टाढताप सुખ-દુઃખને દેનારા વિષયો.
 ચલાયમાન અનિત્ય છે, સહુ તે ભારત ઓ!

યં હિ ન વ્યથયન્ત્યેતે પુરુષં પુરુષર્ષભ ।
 સમદુઃખસુખં ધીરં સોઽમૃતત્વાય કલ્પતે ॥૨-૧૫॥
 વિષય તેમ સુખદુઃખથી વ્યથા ન જેને થાય,
 ધીર પુરુષ તે છેવટે અમૃતપદમાં ન્હાય.

નાસતો વિચતે ભાવો નાભાવો વિચતે સતઃ ।
 ડભયોરપિ દૃષ્ટોઽન્તસ્ત્વનયોસ્તત્ત્વદર્શિભિઃ ॥૨-૧૬॥
 અસત્ય અમર કદી નથી, નથી સત્યનો નાશ,
 તત્વાન એવી ધરે શિક્ષા તેની ખાસ.

અવિનાશિ તુ તદ્વિદ્ધિ યેન સર્વમિદં તતમ્ ।
 વિનાશમવ્યયસ્યાસ્ય ન કશ્ચિત્કર્તુમર્હતિ ॥૨-૧૭॥
 જે વ્યાપક સર્વત્ર છે તે અવિનાશી જાણ,
 અવિનાશીનો નાશ ના, થાય કદી તે માન.

અન્તવન્ત ઇમે દેહા નિત્યસ્યોક્તાઃ શરીરિણઃ ।
 અનાશિનોઽપ્રમેયસ્ય તસ્માદ્યુધ્યસ્વ ભારત ॥૨-૧૮॥
 આત્માનો ના નાશ છે, થાય દેહનો નાશ,
 એમ સમજ તો ના રહે, શોકતણો અવકાશ.

ય એનં વેતિ હન્તારં યશ્ચૈનં મન્યતે હતમ્ ।
 ડભૌ તૌ ન વિજાનીતો નાયં હન્તિ ન હન્યતે ॥૨-૧૯॥
 હણેલ કે હણનાર જે આત્માને માને,
 આત્મા ના મારે મરે, તે જન ના જાણે

ન જાયતે મ્રિયતે વા કદાચિન્નાયં ભૂત્વા ભવિતા વા ન ભૂયઃ ।
 અજો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણો ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥૨-૨૦॥
 આત્મા ના જન્મે મરે, હણે નહીં ન હણાય,
 નિત્ય સનાતન છે કહ્યો, અનાદિ તેમ સદાય.

વેદાવિનાશિનં નિત્યં ય એનમજમવ્યયમ્ ।
 કથં સ પુરુષઃ પાર્થ કં ઘાતયતિ હન્તિ કમ્ ॥૨-૨૧॥
 અવિનાશી અજ નિત્ય જે આત્માને જાણે,
 તે કોને મારી શકે, મરાયલાં માને.

વાસાંસિ જીર્ણાનિ યથા વિહાય નવાનિ ગૃહ્ણતિ નરોઽપરાણિ ।
 તથા શરીરાણિ વિહાય જીર્ણા ન્યન્યાનિ સંયાતિ નવાનિ દેહી ॥૨-૨૨॥
 જૂનાં વસ્ત્ર તજી ધરે નવીન વસ્ત્રો લોક,
 તેમ દેહ ધારે નવો આત્મા, ના કર શોક.

નૈનં છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ નૈનં દહતિ પાવકઃ ।
 ન ચૈનં ક્લેદયન્ત્યાપો ન શોષયતિ મારુતઃ ॥૨-૨૩॥
 શસ્ત્રોથી છેદાય ના, અગ્નિથી ન બળે,
 સૂકાયે ના વાયુથી, જલથી ના પલળે.

અચ્છેદ્યોઽયમદાહ્યોઽયમક્લેદ્યોઽશોષ્ય એવ ચ ।
 નિત્યઃ સર્વગતઃ સ્થાણુરચલોઽયં સનાતનઃ ॥૨-૨૪॥
 છેદાયે કે ના બળે ભીંજાયે ન સુકાય,
 સર્વવ્યાપક નિત્ય છે, આત્મા રહે સદાય.

અવ્યક્તોઽયમચિન્ત્યોઽયમવિકાર્યોઽયમુચ્યતે ।
 તસ્માદેવં વિદિત્વૈનં નાનુશોચિતુમર્હસિ ॥૨-૨૫॥
 અવિકારી અવ્યક્ત ને અચિંત્ય છે તે તો,
 એવું જાણી ના ઘટે શોક કદી કરવો.

અથ ચૈનં નિત્યજાતં નિત્યં વા મન્યસે મૃતમ્ ।
 તથાપિ ત્વં મહાબાહો નૈવં શોચિતુમર્હસિ ॥૨-૨૬॥
 જન્મમરણ આત્માતણાં અથવા તો તું માન,
 તો પણ કરવો શોક ના, ઘટે તને તે જાણ.

જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્ધુવં જન્મ મૃતસ્ય ચ ।
 તસ્માદપરિહાર્યેઽર્થે ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥૨-૨૭॥
 જન્મે તે મરતું સદા, મરેલ જન્મે તેમ,
 તેવો જગનો નિયમ છે, શોક થાય તો કેમ ?

અવ્યક્તાદીનિ ભૂતાનિ વ્યક્તમધ્યાનિ ભારત ।
 અવ્યક્તનિધનાન્યેવ તત્ર કા પરિદેવના ॥૨-૨૮॥
 વ્યક્ત મધ્યમાં થાય છે, આદિ અંત અવ્યક્ત,
 જીવ બધા શાને પછી, થાય શોકમાં રકત.

આશ્ચર્યવત્પશ્યતિ કશ્ચિદેનમાશ્ચર્યવદ્વદતિ તથૈવ ચાન્યઃ ।
 આશ્ચર્યવચ્ચૈનમન્યઃ શૃણોતિ શ્રુત્વાપ્યેનં વેદ ન ચૈવ કશ્ચિત્ ॥૨-૨૯॥
 અચરજ પામીને જીવે કોઈ આત્માને.
 અચરજથી બોલે સુણે કોઈ આત્માને.

શ્રોતા વક્તા સર્વ તે હજારમાંથી કો'ક,
 જાણી શકતા આત્માને કરોડમાંથી કો'ક.

દેહી નિત્યમવધ્યોઽયં દેહે સર્વસ્ય ભારત ।
 તસ્માત્સર્વાણિ ભૂતાનિ ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥૨-૩૦॥
 શરીરમાં આત્મા રહ્યો તે ન કદીય મરાય,
 તેથી કોઈ જીવનો, શોક કરી ન શકાય.

स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकम्पितुमर्हसि ।
 धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्षत्रियस्य न विद्यते ॥२-३१॥
 तारो धर्म विचार तो, शोक दूर आ थाय,
 धर्मयुधने काज छे क्षत्रियोनी काय.

यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
 सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम् ॥२-३२॥
 स्वर्ग द्वार छे युध आ अनायास आव्युं,
 सुभी होय क्षत्रिय ते युध लभे आवुं.

अथ चेत्त्वमिमं धर्म्य संग्रामं न करिष्यसि ।
 ततः स्वधर्म कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि ॥२-३३॥
 करीश ना तुं युध तो धर्म परे युक्शे,
 कलंक कायरतातणुं लोकोये मूक्शे.

अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम् ।
 सम्भावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते ॥२-३४॥
 अपयश करता मोत छे परे कहुं सादुं,
 अपयशमां जुव्ये नहीं ललुं थाय तादुं.

भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः ।
 येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥२-३५॥
 लयथी तुं नासी गयो, अेम कहेशे वीर,
 कैं कैं लोक यलावशे वयनोनां पण तीर.

अवाच्यवादांश्च बहून्वदिष्यन्ति तवाहिताः ।
 निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम् ॥२-३६॥
 मान तने जे आपता तुच्छ ज गणशे ते,
 निंदा करशे शकितनी, दुःख परेपर अे.

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ।
 तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥२-३७॥
 मरीश तो तुं पामशे, स्वर्ग तशो आनंद,
 राज्य पामशे श्रुततां, लऽ तो तुं सानंद.

सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ।
 ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥२-३८॥
 लाभहानि सुप्रदुःखे, श्रुत मणे के हर
 सरभां तेने मान ने लऽवा था तैयार.

कर्तव्य गशी युद्ध आ परे लडी ले तुं,
 पाप तने ना लागशे, सत्य कहुं छुं हुं

एषा तेऽभिहिता सांख्ये बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु ।
 बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥२-३९॥
 ज्ञान कहुं आ तो, हवे एउं योग उपदेश,
 तेने जशी तोऽशे कर्मबंध ने कलेश.

नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ।
 स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥२-४०॥
 जन्मांतरमां नाश ना योगबुद्धिनी थाय,
 स्वल्प धर्म-आचारथी भयने पार कराय.

व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन ।
 बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ॥२-४१॥
 योगवृत्ति तो होय छे अक लक्षवाणी,
 योगहीन बुद्धि घरां होय ध्येयवाणी.

યામિમાં પુષ્પિતાં વાચં પ્રવદન્ત્યવિપશ્ચિતઃ ।
 વેદવાદરતાઃ પાર્થ નાન્યદસ્તીતિ વાદિનઃ ॥૨-૪૨॥
 વેદવાદમાં રત થયા, કામી ચંચલ લોક
 જન્મમરણ ફલ આપતાં કર્મ કરે છે કો'ક

કામાત્માનઃ સ્વર્ગપરા જન્મકર્મફલપ્રદામ્ ।
 ક્રિયાવિશેષબહુલાં ભોગૈશ્વર્યગતિં પ્રતિ ॥૨-૪૩॥
 સ્વર્ગ ચાહતા તે સદા મધુર વદે છે વાણ,
 ભોગવાસનાથી ગણે ઉત્તમ કેં ના આન.

ભોગૈશ્વર્યપ્રસક્તાનાં તયાપહતચેતસામ્ ।
 વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિઃ સમાધૌ ન વિધીયતે ॥૨-૪૪॥
 ભોગમહીં ડૂબી ગયું ચંચલ મન જેનું,
 સમાધિમાં જોડાય ના, મન કદીયે તેનું.

ત્રૈગુણ્યવિષયા વેદા નિસ્ત્રૈગુણ્યો ભવાર્જુન ।
 નિર્દ્વન્દ્વો નિત્યસત્ત્વસ્થો નિર્યોગક્ષેમ આત્મવાન્ ॥૨-૪૫॥
 ત્રિગુણાત્મક છે વેદ તો, ગુણાતીત તું થા.
 દ્વંદ્વરહિત ને શુદ્ધ ને જ્ઞાની યોગી થા.

યાવાનર્થ ઉદપાને સર્વતઃ સંપ્લુતોદકે ।
 તાવાન્સર્વેષુ વેદેષુ બ્રાહ્મણસ્ય વિજાનતઃ ॥૨-૪૬॥
 કુવાતણો જે હેતુ તે સરવરમાંહી સરે,
 તેમ વેદનો મર્મ સૌ જ્ઞાનીમહીં મળે.

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન ।
 મા કર્મફલહેતુર્ભૂર્મા તે સઙ્ગોઽસ્ત્વકર્મણિ ॥૨-૪૭॥
 કર્મ કરી લે, કર નહીં ફલની ચિંતા તું,
 કર્મ છોડજે ના કદી, શિક્ષા આપું હું.

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनंजय ।
 सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥२-४८॥
 संग तञ्च मन योगमां जेडी कर्म कराय,
 इलमां समता राभ तो, समतायोग गशाय.

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय ।
 बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥२-४९॥
 ज्ञानविनानुं कर्म ना उत्तम छे तेथी,
 ज्ञानी बन, इल याइता कृपण कक्षा तेथी.

बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते ।
 तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम् ॥२-५०॥
 पाप पुश्यथी पर रहे ज्ञानी योगी तो,
 योगी था तुं, कर्ममां कौशल योग कक्षो.

कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ।
 जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम् ॥२-५१॥
 ज्ञानी कर्मोना इले ममता ना राणे,
 जन्मबंधनथी छूटां, अमृतरस याणे.

यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ।
 तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥२-५२॥
 ज्ञानथकी तुं मोहने तरी जशे ज्यारे,
 ब्राह्मज्ञान ने भोगनी विरति थशे त्यारे

श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ।
 समाधावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥२-५३॥
 बहु सुणवाथी छे थई चंयल बुद्धि ते,
 अचल समाधि महीं थशे, त्यारे योग थशे

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે.

સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય કા ભાષા સમાધિસ્થસ્ય કેશવ ।
સ્થિતધીઃ કિં પ્રભાષેત કિમાસીત વ્રજેત કિમ્ ॥૨-૫૪॥

સ્થિર બુદ્ધિ છે જેમની, સમાધિ પામ્યા જે.

કેમ રહે તે ને વદે, ઓળખાય શે તે ?

સ્થિતપ્રજ્ઞનું વર્ણન

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે.

પ્રજહાતિ યદા કામાન્સર્વાન્પાર્થ મનોગતાન્ ।
આત્મન્યેવાત્મના તુષ્ટઃ સ્થિતપ્રજ્ઞસ્તદોચ્યતે ॥૨-૫૫॥

છોડે સઘળી કામના મનમાં ઉઠતી જે,

આત્માનંદે મગ્ન છે, સ્થિતપ્રજ્ઞ કહ્યા તે.

દુઃખેષ્વનુદ્વિગ્નમનાઃ સુખેષુ વિગતસ્પૃહઃ ।
વીતરાગભયક્રોધઃ સ્થિતધીર્મુનિરુચ્યતે ॥૨-૫૬॥

દુઃખ પડે તો શોક ના, સુખની ના તૃષ્ણા,

રાગક્રોધ ભય છે ગયા, તે મુનિ સ્થિત મનના.

યઃ સર્વત્રાનભિસ્નેહસ્તતત્પ્રાપ્ય શુભાશુભમ્ ।
નાભિનન્દતિ ન દ્વેષ્ટિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥૨-૫૭॥

સારું માહું પામતા ચંચલ જે ના થાય,

શોક કરે કે ના હસે, જ્ઞાની તે જ ગણાય.

યદા સંહરતે ચાયં કૂર્મોઽઙ્ગાનીવ સર્વશઃ ।
ઇન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેભ્યસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥૨-૫૮॥

જેમ કાચબો અંગને સંકોચી લે છે,
ઇન્દ્રિયોને વિષયથી જ્ઞાની સંકેલે.

વિષયા વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।
રસવર્જ રસોઽપ્યસ્ય પરં દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥૨-૫૧॥
વિષયો જે ના ભોગવે તેના વિષય છૂટે,
રહ્યો સહ્યો પણ સ્વાદ તો પ્રભુ પામ્યે જ તૂટે.

યતતો હ્યપિ કૌન્તેય પુરુષસ્ય વિપશ્ચિતઃ ।
ઇન્દ્રિયાણિ પ્રમાથીનિ હરન્તિ પ્રસભં મનઃ ॥૨-૬૦॥
યત્ન કરે જ્ઞાની છતાં ઇન્દ્રિયો બલવાન,
મનને ખેંચી જાય છે, વિષયોમાં તે જાણ.

તાનિ સર્વાણિ સંયમ્ય યુક્ત આસીત મત્પરઃ ।
વશે હિ યસ્યેન્દ્રિયાણિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥૨-૬૧॥
તેના પર સંયમ કરી મત્પર જે જન થાય,
ઇન્દ્રિયો વશમાં કરે જ્ઞાની તે જ ગણાય.

ધ્યાયતો વિષયાન્પુંસઃ સઙ્ગસ્તેષૂપજાયતે ।
સઙ્ગાત્સંજાયતે કામઃ કામાત્ક્રોધોઽભિજાયતે ॥૨-૬૨॥
ધ્યાન ધર્યાથી વિષયનું સંગ છેવટે થાય,
કામ સંગથી, કામથી ક્રોધ પછીથી થાય.

ક્રોધાદ્ભવતિ સંમોહઃ સંમોહાત્સ્મૃતિવિભ્રમઃ ।
સ્મૃતિભંશાદ્બુદ્ધિનાશો બુદ્ધિનાશાત્પ્રણશ્યતિ ॥૨-૬૩॥
ક્રોધ થકી સંમોહ ને વિવેકનો પણ નાશ,
અંતે બુદ્ધિનાશ ને તેથી થાય વિનાશ.

रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्वरन् ।
 आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥२-६४॥
 रागद्वेषने छोऽतां विषयो सेवे जे,
 संयमने साधी सदा प्रसाद पांमे ते

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ।
 प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ॥२-६५॥
 ते प्रसन्नताथी थतो सर्व दुःखनो नाश,
 प्रसन्नताथी थाय छे मनमां स्थिरता वास.

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ।
 न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम् ॥२-६६॥
 थंयलने बुद्धि नथी, नथी भावना तेम,
 भावना विना शांति ना,अशांतने सुभ केम.

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनु विधीयते ।
 तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवाम्भसि ॥२-६७॥
 इन्द्रियोनी साधमां मन पण जो जाये,
 नाव वायुथी तेम तो बुद्धि हरण थाये.

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।
 इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥२-६८॥
 तेथी जेरे इन्द्रियो विषयोथी वाणी,
 तेनी बुद्धि थाय छे स्थिरता-सुभवाणी.

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ।
 यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥२-६९॥
 विषयोमां उंघे बधां, योगी विषय-उदास,
 प्रभु प्रकाशथी दूर सौ, योगी प्रभुनी पास

આપૂર્યમાણમચલપ્રતિષ્ઠં સમુદ્રમાપઃ પ્રવિશન્તિ યદ્વત્ ।
 તદ્વત્કામા યં પ્રવિશન્તિ સર્વે સ શાન્તિમાપ્નોતિ ન કામકામી ॥૨-૭૦॥
 સમુદ્ર પાણીથી બને જેમ કદી ન અશાંત,
 તેમ કામનાથી રહે નિર્વિકાર ને શાંત.

વિહાય કામાન્યઃ સર્વાન્ પુમાંશ્વરતિ નિઃસ્પૃહઃ ।
 નિર્મમો નિરહંકારઃ સ શાન્તિમધિગચ્છતિ ॥૨-૭૧॥
 તે જ શાન્તિને મેળવે, તૃષ્ણા ના જેને,
 અહંકાર મમતા તજે, શાન્તિ મળે તેને.

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ।
 स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥२-७२॥
 બ્રાહ્મી સ્થિતિ આ મેળવી મોહિત ના કદી થાય,
 મરણ સમે તેમાં રહે મુક્તિમારગ જાય.

॥ અધ્યાય બીજો સમાપ્ત ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
 श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सांख्ययोगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

અધ્યાય ૩ - કર્મયોગ

તૃતીયોઽધ્યાયઃ કર્મયોગ

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

જ્યાયસી ચેત્કર્મણસ્તે મતા બુદ્ધિર્જનાર્દન ।
તત્કિં કર્મણિ ઘોરે માં નિયોજયસિ કેશવ ॥૩-૧॥
કર્મથકી જો શ્રેષ્ઠ હો પ્રભો, ખરેખર જ્ઞાન
યુધ્ધકર્મમાં કેમ તો ખેંચો મારું ધ્યાન ?

વ્યામિશ્રેણેવ વાક્યેન બુદ્ધિં મોહયસીવ મે ।
તદેકં વદ નિશ્ચિત્ય યેન શ્રેયોઽહમાપ્નુયામ્ ॥૩-૨॥
મોહ પમાડો કાં મને, એક કહો ને વાત
એક જ વાત કરો મને ધન્ય કરું કે જાત

જ્ઞાન અને કર્મયોગ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

લોકેઽસ્મિન્દ્વિધા નિષ્ઠા પુરા પ્રોક્તા મયાનઘ ।
જ્ઞાનયોગેન સાંખ્યાનાં કર્મયોગેન યોગિનામ્ ॥૩-૩॥
જ્ઞાની ને યોગી તણા આ સંસારે બે,
જુદા જુદા માર્ગો કહ્યા શ્રેયતણાં છે મેં.

ન કર્મણામનારમ્ભાન્નૈષ્કર્મ્યં પુરુષોઽશ્રુતે ।
ન ચ સંન્યસનાદેવ સિદ્ધિં સમધિગચ્છતિ ॥૩-૪॥
કર્મ કરે જ મનુષ્ય ના, તો ના ઉત્તમ થાય,
છોડી દે જો કર્મને તોયે ના સુખ થાય.

न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ।
 कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥३-५॥
 कर्म कर्था विण ना रई कोई ये क्षणवार,
 स्वभावथी मानव करे कर्म हजरवार.

कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ।
 इन्द्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥३-६॥
 काबू करी ईन्द्रियनो मनथी स्मरण करे,
 विषयोनुं जो मानवी, तो ते एंभ करे.

यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन ।
 कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥३-७॥
 मनथी संयम साधता अनासक्त पण जो,
 कर्म करे ईन्द्रियथी श्रेष्ठ गणाये ते.

नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ।
 शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥३-८॥
 यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः ।
 तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर ॥३-९॥
 नियत कर्म कर, श्रेष्ठ ऐ, अकर्मथी तो कर्म,
 अनासक्त बनतां सदा, तेथी तुं कर कर्म.

सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः ।
 अनेन प्रसविष्यध्वमेष वोऽस्त्विष्टकामधुक् ॥३-१०॥
 ब्रह्माये आ सृष्टिना आरंभे ज कस्युं,
 कामधेनु आ यज्ञथी सर्जो सृष्टि कस्युं.

देवान्भावयतानेन ते देवा भावयन्तु वः ।
 परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ ॥३-११॥

દેવોની સેવા કરો, તે સેવો તમને,
એકમેકની સેવથી મળો શ્રેય તમને.

इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः ।
तैर्दानप्रदायैभ्यो यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः ॥३-१२॥
પ્રસન્ન દેવો યજ્ઞથી ઈષ્ટભોગ દે છે,
આપ્યા વિણ જે ખાય તે ચોર કહે તેને.

यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः ।
भुञ्जते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात् ॥३-१३॥
યજ્ઞશિષ્ટ ખાનારનાં પાપ બધાંયે જાય,
એકલપેટા જે બને તે તો પાપ જ ખાય.

अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसम्भवः ।
यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥३-१४॥
પ્રાણી થાયે અન્નથી, અન્ન વૃષ્ટિથી થાય,
વૃષ્ટિ થાયે યજ્ઞથી, યજ્ઞ કર્મથી થાય.

कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ।
तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ॥३-१५॥
કર્મ થાય પ્રકૃતિ થકી, પ્રકૃતિ પ્રભુથી થાય,
તેથી યજ્ઞે બ્રહ્મની, સદા પ્રતિષ્ઠા થાય.

एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः ।
अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति ॥३-१६॥
ચાલે છે આ ચક્ર તે મુજબ ન ચાલે જે,
મિથ્યા જીવે મૂર્ખને પાપી લંપટ તે.

યસ્ત્વાત્મરતિરેવ સ્યાદાત્મતૃપ્તશ્ચ માનવઃ ।
 આત્મન્યેવ ચ સન્તુષ્ટસ્તસ્ય કાર્યં ન વિદ્યતે ॥૩-૧૭॥
 આત્મામાં સંતોષ ને રતિસુખ છે જેને,
 આત્મામાં જે મગ્ન છે, કર્મ નથી તેને.

નૈવ તસ્ય કૃતેનાર્થો નાકૃતેનેહ કશ્ચન ।
 ન ચાસ્ય સર્વભૂતેષુ કશ્ચિદર્થવ્યપાશ્રયઃ ॥૩-૧૮॥
 કર્મ કરીને તેમને, મેળવવું ના કે,
 ન કર્યો કે ન ગુમાવવું, મુક્ત રહ્યા તે થી.

તસ્માદસક્તઃ સતતં કાર્યં કર્મ સમાચર ।
 અસક્તો હ્યાચરન્કર્મ પરમાપ્નોતિ પૂરુષઃ ॥૩-૧૯॥
 આસક્તિ છોડી દઈ, યોગ્ય કરે જે કર્મ,
 તે મંગલને મેળવે, કર તું તેમ જ કર્મ.

કર્મણૈવ હિ સંસિદ્ધિમાસ્થિતા જનકાદયઃ ।
 લોકસંગ્રહમેવાપિ સંપશ્યન્કર્તુમર્હસિ ॥૩-૨૦॥
 સિદ્ધ થયા છે કર્મથી જનકસમાં કે લોક,
 લોકોના હિત સાંચે કર્મો ના છે ફોક.

યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરો જનઃ ।
 સ યત્પ્રમાણં કુરુતે લોકસ્તદનુવર્તતે ॥૩-૨૧॥
 ઉત્તમ જન જે જે કરે, તે બીજા કરતાં,
 પ્રમાણ તેનું માનતા, લોકો અનુસરતા.

ન મે પાર્થાસ્તિ કર્તવ્યં ત્રિષુ લોકેષુ કિંચન ।
 નાનવાસમવાસવ્યં વર્તે એવ ચ કર્મણિ ॥૩-૨૨॥
 મારે આ સંસારમાં કે ના મેળવવું,
 તો પણ જો ને કર્મમાં સદા રહ્યો રત હું.

યદિ હ્યહં ન વર્તેયં જાતુ કર્મણ્યતન્દ્રિતઃ ।
મમ વર્ત્માનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥૩-૨૩॥
જો હું કર્મ કરું નહીં, તજે બધા તો કર્મ,
લોકોનું હિત થાય ના, ના સચવાયે ધર્મ.

ઉત્સીદેયુરિમે લોકા ન કુર્યાં કર્મ ચેદહમ્ ।
સંકરસ્ય ચ કર્તા સ્યામુપહન્યામિમાઃ પ્રજાઃ ॥૩-૨૪॥
કરું નહીં હું કર્મ તો, નષ્ટ જગત આ થાય,
સંકરતા ને નાશનો મુજને દોષ અપાય.

સક્તાઃ કર્મણ્યવિદ્વાંસો યથા કુર્વન્તિ ભારત ।
કુર્યાદ્વિદ્વાંસ્તથાસક્તશ્ચીર્ષુર્લોકસંગ્રહમ્ ॥૩-૨૫॥
અજ્ઞાની આસક્ત થૈ કર્મ કરે છે જેમ,
જ્ઞાની આસક્તિ મુકી, કર્મ કરે સૌ તેમ. ॥૨૫॥

ન બુદ્ધિભેદં જનયેદજ્ઞાનાં કર્મસઙ્ગિનામ્ ।
જોષયેત્સર્વકર્માણિ વિદ્વાન્યુક્તઃ સમાચરન્ ॥૩-૨૬॥
અજ્ઞાનીમાં તે કદી શંકા જગવે ના,
કર્મ કરી ઉત્તમપણે પ્રેરે જનને હા

પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ ગુણૈઃ કર્માણિ સર્વશઃ ।
અહંકારવિમૂઢાત્મા કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥૩-૨૭॥
પ્રકૃતિના ગુણથી થતાં કર્મ છતાં જાણે,
મૂઢ અહંકારે ગણે કર્તા પોતાને.

તત્ત્વવિત્તુ મહાબાહો ગુણકર્મવિભાગયોઃ ।
ગુણા ગુણેષુ વર્તન્ત ઇતિ મત્વા ન સજ્જતે ॥૩-૨૮॥
ગુણ ને કર્મ-વિભાગને જે જાણે છે તે,
ગુણ વર્તે ગુણમાં ગણી ના આસક્ત બને

प्रकृतेर्गुणसंमूढाः सज्जन्ते गुणकर्मसु ।
 तानकृत्स्नविदो मन्दान्कृत्स्नविन्न विचालयेत् ॥३-२९॥
 प्रकृति गुणथी मूढ ते इले कर्ममहीं,
 ये अज्ञानीने करे ज्ञानी यदित नहीं.

मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेतसा ।
 निराशीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व विगतज्वरः ॥३-३०॥
 अर्पण कर कर्मो मने, ममताने तज तुं,
 स्वधर्म समञ्ज युध्यमां, पार्थ लडी ले तुं.

ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः ।
 श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः ॥३-३१॥
 श्रद्धा राप्पीने मूडी, ईर्षा कर्म करे,
 कर्मोना बंधन बधां तेना तुर्त टणे.

ये त्वेतदभ्यसूयन्तो नानुतिष्ठन्ति मे मतम् ।
 सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धि नष्टानचेतसः ॥३-३२॥
 मदथी मत्त बनी करे कर्म आम ना जे,
 नष्ट थयेलो जालजे, विमूढ मानव ते.

सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ।
 प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥३-३३॥
 पोतानी प्रकृति मुजब ज्ञानी कर्म करे,
 प्रकृति मुजब करे बधां, निग्रह केम करे

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थं रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ।
 तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ॥३-३४॥
 इन्द्रियोना विषय छे रागद्वेष वाणा
 शिकार तेना ना थवुं, ते दुश्मन सारा.

શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ટિતાત્ ।
 સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો ભયાવહઃ ॥૩-૩૫॥
 સ્વધર્મ છે ઉત્તમ કહ્યો, પરધર્મથકી ખાસ,
 સ્વધર્મમાં મૃત્યુ ભલું, પરધર્મ કરે નાશ.
 યુધ્ધ ધર્મ તારો ખરે, ત્યાગ ભિક્ષુનો ધર્મ,
 મૃત્યુ મળે તોયે ભલે કર તું તારું કર્મ.

અર્જુન ડ્વાચ

અર્જુન કહે છે:

અથ કેન પ્રયુક્તોઽયં પાપં ચરતિ પૂરુષઃ ।
 અનિચ્છન્નપિ વાર્ષ્ણેય બલાદિવ નિયોજિતઃ ॥૩-૩૬॥
 કોનાથી પ્રેરાઈને પાપ કરે છે લોક,
 ઈચ્છા ના હોયે છતાં જાણે ખેંચે કોક.

પાપનું કારણ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

કામ ઇષ ક્રોધ ઇષ રજોગુણસમુદ્ભવઃ ।
 મહાશનો મહાપાપ્મા વિદ્ધ્યેનમિહ વૈરિણમ્ ॥૩-૩૭॥
 ઈચ્છા તૃષ્ણા વાસના, ક્રોધ કહ્યો છે જે,
 તે જ કરાવે પાપને, દુશ્મન જનના તે.

ધૂમેનાવ્રિયતે વહ્નિર્યથાદર્શો મલેન ચ ।
 યથોલ્બેનાવૃતો ગર્ભસ્તથા તેનેદમાવૃતમ્ ॥૩-૩૮॥
 દર્પણ મેલે, રાખથી આગ જેમ ઢંકાય,
 ગર્ભ ઓરથી, કર્મ સૌ ત્યમ તેથી ઢંકાય.

આવૃતં જ્ઞાનમેતેન જ્ઞાનિનો નિત્યવૈરિણા ।
 કામરૂપેણ કૌન્તેય દુષ્પૂરેણાનલેન ચ ॥૩-૩૯॥
 અતૃપ્ત અઞ્ઞિ કામનો જ્ઞાનીનો રિપુ છે,
 ઢાંકી દે છે જ્ઞાનને, અઞ્ઞિ સાથે તે.

ઇન્દ્રિયાણિ મનો બુદ્ધિરસ્યાધિષ્ઠાનમુચ્યતે ।
 એતૈર્વિમોહયત્યેષ જ્ઞાનમાવૃત્ય દેહિનમ્ ॥૩-૪૦॥
 મન બુદ્ધિ ઈન્દ્રિય છે તેના નિત્ય નિવાસ,
 તે દ્વારા મોહિત કરે માનવને તે ખાસ.

તસ્માત્ત્વમિન્દ્રિયાણ્યાદૌ નિયમ્ય ભરતર્ષભ ।
 પાપ્માનં પ્રજહિ હ્યેનં જ્ઞાનવિજ્ઞાનનાશનમ્ ॥૩-૪૧॥
 મન બુદ્ધિ ઈન્દ્રિયનો તેથી કાબૂ કરી,
 જ્ઞાનનાશ કરનાર તે પાપી નાખ હણી.

ઇન્દ્રિયાણિ પરાણ્યાહુરિન્દ્રિયેભ્યઃ પરં મનઃ ।
 મનસસ્તુ પરા બુદ્ધિર્યો બુદ્ધેઃ પરતસ્તુ સઃ ॥૩-૪૨॥
 ઈન્દ્રિયો બળવાન છે, મન તેથી બળવાન,
 મનથી બુદ્ધિ શ્રેષ્ઠ છે, આત્મા ઉત્તમ જાણ.

एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्यात्मानमात्मना ।
 जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम् ॥३-४३॥
 આત્માને ઉત્તમ ગણી, આત્મશક્તિ ધારી,
 કામરૂપ આ શત્રુને શીઘ્ર નાખ મારી.

॥ અધ્યાય ત્રીજો સમાપ્ત ॥

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે કર્મયોગો નામ તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥૩॥

અધ્યાય ૪ કર્મબ્રહ્માર્પણયોગ

ચતુર્થોઽધ્યાયઃ કર્મબ્રહ્માર્પણયોગ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययम् ।
विवस्वान्मनवे प्राह मनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत् ॥४-१॥
વિવસ્વાનને યોગ આ પહેલાં કહ્યો મેં,
મનુને કથિયો તેમણે, ઈક્ષ્વાકુને મનુએ.

एवं परम्पराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः ।
स कालेनेह महता योगो नष्टः परन्तप ॥४-२॥
પરંપરાથી જાણતા રાજર્ષિ આ યોગ,
કાળ જવાથી તે ખરે, નષ્ટ થયો છે યોગ.

स एवायं मया तेऽद्य योगः प्रोक्तः पुरातनः ।
भक्तोऽसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम् ॥४-३॥
રહસ્યવાળો યોગ તે તુજને પાર્થ કહ્યો,
ભક્ત તેમ માની સખા, ઉત્તમ યોગ કહ્યો.

अर्जुन उवाच

અર્જુન કહે છે:

अपरं भवतो जन्म परं जन्म विवस्वतः ।
कथमेतद्विजानीयां त्वमादौ प्रोक्तवानिति ॥४-४॥
વિવસ્વાન પૂર્વે થયા, તમે થયા હમણાં,
યોગ તમે ક્યાંથી કહ્યો, થાય મને ભ્રમણા.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

બહૂનિ મે વ્યતીતાનિ જન્માનિ તવ ચાર્જુન ।
 તાન્યહં વેદ સર્વાણિ ન ત્વં વેત્થ પરન્તપ ॥૪-૫॥
 મારા ને તારા ખરે જન્મ અનેક થયા,
 મને યાદ તે સર્વ છે, તને ન યાદ રહ્યા.

અજોઽપિ સન્નવ્યયાત્મા ભૂતાનામીશ્વરોઽપિ સન્ ।
 પ્રકૃતિં સ્વામધિષ્ઠાય સંભવામ્યાત્મમાયયા ॥૪-૬॥
 જગસ્વામી અજ છું છતાં, જન્મ લઉં છું હું,
 પ્રકૃતિના આધારથી પ્રગટ થઉં છું હું.

અવતાર વિશે

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।
 અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥૪-૭॥
 જ્યારે જ્યારે ધર્મનો થઈ જાય છે નાશ,
 અધર્મ વ્યાપે તે સમે જન્મ લઉં છું ખાસ

પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।
 ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સમ્ભવામિ યુગે યુગે ॥૪-૮॥
 રક્ષુ સજ્જનને અને કરું દુષ્ટનો નાશ,
 સ્થાપું સાચા ધર્મને પુરું ભક્તની આશ

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેતિ તત્વતઃ ।
 ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઽર્જુન ॥૪-૯॥
 દિવ્ય જન્મ ને કર્મને મારા જાણે જે,
 મરણ પછી જન્મે નહીં, મને મેળવે તે.

વીતરાગભયક્રોધા મન્મયા મામુપાશ્રિતાઃ ।
 બહવો જ્ઞાનતપસા પૂતા મદ્ભાવમાગતાઃ ॥૪-૧૦॥
 ભય ને ક્રોધ તજી દઈ કરીને મને પ્રેમ,
 તપ ને જ્ઞાન થકી ઘણાં પામ્યા મુજને તેમ.

યે યથા માં પ્રપદ્યન્તે તાંસ્તથૈવ ભજામ્યહમ્ ।
 મમ વર્ત્માનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥૪-૧૧॥
 જેવા ભાવથકી મને ભક્ત ભજે મારા,
 તેવા ભાવે હું ભજું તે સૌને પ્યારા
 સર્વ પ્રકારે માનવી મુજ માર્ગે ચાલે,
 મંગલ તેનું થાય જે મુજ માર્ગે ચાલે.

કાઙ્ક્ષન્તઃ કર્મણાં સિદ્ધિં યજન્ત ઇહ દેવતાઃ ।
 ક્ષિપ્રં હિ માનુષે લોકે સિદ્ધિર્ભવતિ કર્મજા ॥૪-૧૨॥
 બીજા દેવોને ભજે પ્રેમ કરીને જે,
 સાચે સિદ્ધિ પામતા પૂજી તેમને તે.

ચાતુર્વર્ણ્યં મયા સૃષ્ટં ગુણકર્મવિભાગશઃ ।
 તસ્ય કર્તારમપિ માં વિદ્ધ્યકર્તારમવ્યયમ્ ॥૪-૧૩॥
 ચાર વર્ણ મેં સર્જીયા ગુણને કર્મે માન,
 તેનો કર્તા હું છતાં, અકર્તા મને જાણ.

ન માં કર્માણિ લિમ્પન્તિ ન મે કર્મફલે સ્પૃહા ।
 ઇતિ માં યોઽભિજાનાતિ કર્મભિર્ન સ બદ્ધ્યતે ॥૪-૧૪॥
 મને કર્મબંધન નથી, નથી કર્મમમતા
 માનવ સમજે એમ તે કર્મથકી છુટતા

एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ।
 कुरु कर्मैव तस्मात्त्वं पूर्वेः पूर्वतरं कृतम् ॥४-१५॥
 એવું જાણીને કર્યા પહેલાં કૈયે કર્મ,
 એમ જ કરજે કર્મ તો સચવાશે તુજ ધર્મ.

કર્મ અને અકર્મ

किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः ।
 तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्षयसेऽशुभात् ॥४-१६॥
 અકર્મ તેમજ કર્મમાં મોહાયા વિદ્વાન,
 કર્મ કહું જેથી રહે નહીં અશુભમાં ધ્યાન

कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बोद्धव्यं च विकर्मणः ।
 अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः ॥४-१७॥
 કર્મ અકર્મ વિકર્મનો યોગ્ય જાણવો મર્મ
 કર્મ રહસ્ય પિછાનવું, ગહન ખરે છે કર્મ.

कर्मण्यकर्म यः पश्येदकर्मणि च कर्म यः ।
 स बुद्धिमान्मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥४-१८॥
 અકર્મ દેખે કર્મમાં, કર્મ અકર્મે જે,
 ઉત્તમ કર્મી તે કહ્યા, જ્ઞાની સૌમાં તે.

यस्य सर्वे समारम्भाः कामसंकल्पवर्जिताः ।
 ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पण्डितं बुधाः ॥४-१९॥
 ઇળની તૃષ્ણા ત્યાગતાં, કર્મ કરે છે જે,
 દેહ જ્ઞાનથી કર્મને, પંડિત સાથે તે.

त्यक्त्वा कर्मफलासङ्गं नित्यतृप्तो निराश्रयः ।
 कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपि नैव किञ्चित्करोति सः ॥४-२०॥

આસક્તિને છોડતાં, નિત્યતૃપ્તજ્યમ જે,
કર્મ કરે છે માનવી, કરે કેં નહીં તે.

નિરાશીર્યતચિત્તાત્મા ત્યક્તસર્વપરિગ્રહઃ ।
શારીરં કેવલં કર્મ કુર્વન્નાપ્નોતિ કિલ્બિષમ્ ॥૪-૨૧॥
તૃષ્ણા સંગ્રહ છોડતાં, મનનો કાબૂ કરી,
શરીર કર્મ કર્યા થકી થાયે પાપ નહીં.

યદૃચ્છાલાભસંતુષ્ઠો દ્વન્દ્વાતીતો વિમત્સરઃ ।
સમઃ સિદ્ધાવસિદ્ધૌ ચ કૃત્વાપિ ન નિબદ્ધ્યતે ॥૪-૨૨॥
લાભાલાભે તૃપ્ત જે દ્વન્દ્વાતીત સદાય,
કર્મને કરે તોય તે ના બંધાય કદાય.

જુદા જુદા યજ્ઞ

ગતસઙ્ગસ્ય મુક્તસ્ય જ્ઞાનાવસ્થિતચેતસઃ ।
યજ્ઞાયાચરતઃ કર્મ સમગ્રં પ્રવિલીયતે ॥૪-૨૩॥
સંગરહિતને મુક્ત છે જ્ઞાનપરાયણ જે,
કર્મ યજ્ઞભાવે કરે, કર્મ ન બાંધે તે.

બ્રહ્માર્પણં બ્રહ્મ હવિર્બ્રહ્માગ્નૌ બ્રહ્મણા હુતમ્ ।
બ્રહ્મૈવ તેન ગન્તવ્યં બ્રહ્મકર્મસમાધિના ॥૪-૨૪॥
અગ્નિ ને સમિધા વળી, હવિયે બ્રહ્મસ્વરૂપ,
કર્મ બ્રહ્મમય તેમને જે છે જ્ઞાનસ્વરૂપ.

દૈવમેવાપરે યજ્ઞં યોગિનઃ પર્યુપાસતે ।
બ્રહ્માગ્નાવપરે યજ્ઞં યજ્ઞેનૈવોપજુહ્વતિ ॥૪-૨૫॥
દેવયજ્ઞ કોઈ કરે, યોગીજન જગમાં,
બ્રહ્માગ્નિમાં યજ્ઞને અન્ય કરે જગમાં.

શ્રોત્રાદીનીન્દ્રિયાણ્યન્યે સંયમાગ્નિષુ જુહ્વતિ ।
 શબ્દાદીન્વિષયાનન્ય ઇન્દ્રિયાગ્નિષુ જુહ્વતિ ॥૪-૨૬॥
 સંયમના અગ્નિમહીં ઈન્દ્રિયો બાળે,
 કોઈ ઈન્દ્રિયોમહીં વિષયોને બાળે.

સર્વાણીન્દ્રિયકર્માણિ પ્રાણકર્માણિ ચાપરે ।
 આત્મસંયમયોગાગ્નૌ જુહ્વતિ જ્ઞાનદીપિતે ॥૪-૨૭॥
 જ્ઞાન ભરેલા આત્મનો સંયમમય અગ્નિ
 કોઈ હોમે પ્રાણને જગવી એ અગ્નિ.

દ્રવ્યયજ્ઞાસ્તપોયજ્ઞા યોગયજ્ઞાસ્તથાપરે ।
 સ્વાધ્યાયજ્ઞાનયજ્ઞાશ્ચ યતયઃ સંશિતવ્રતાઃ ॥૪-૨૮॥
 દ્રવ્યયજ્ઞ, તપયજ્ઞ ને યોગયજ્ઞ પણ થાય,
 જ્ઞાનયજ્ઞ કોઈ કરે, વ્રત તીક્ષ્ણ ઘણાં થાય.

અપાને જુહ્વતિ પ્રાણં પ્રાણેઽપાનં તથાપરે ।
 પ્રાણાપાનગતી રુદ્ધ્વા પ્રાણાયામપરાયણાઃ ॥૪-૨૯॥
 પ્રાણાયામી પ્રાણને અપાનમાં હોમે,
 પ્રાણ રોકતાં, પ્રાણમાં અપાનને હોમે.

અપરે નિયતાહારાઃ પ્રાણાન્પ્રાણેષુ જુહ્વતિ ।
 સર્વેઽપ્યેતે યજ્ઞવિદો યજ્ઞક્ષપિતકલ્મષાઃ ॥૪-૩૦॥
 કાબૂ કરી આહારનો, હોમે પ્રાણે પ્રાણ,
 યજ્ઞ જાણતાં, યજ્ઞથી પવિત્ર સૌને જાણ.

યજ્ઞશિષ્ટામૃતભુજો યાન્તિ બ્રહ્મ સનાતનમ્ ।
 નાયં લોકોઽસ્ત્યયજ્ઞસ્ય કુતોઽન્યઃ કુરુસત્તમ ॥૪-૩૧॥
 યજ્ઞામૃત ખાનારને ઈશ્વર પ્રાપ્તિ થાય,
 યજ્ઞહીનને આ જગે પછીય સુખ ના થાય.

एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे ।
 कर्मजान्विद्धि तान्सर्वानेवं ज्ञात्वा विमोक्षयसे ॥४-३२॥
 બ્રહ્માએ આવી રીતે અનેક યજ્ઞ કહ્યા
 કર્મજન્ય તે જાણ, તો પાપ થશે ન કદા.

श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञः परन्तप ।
 सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ॥४-३३॥
 દ્રવ્યયજ્ઞથી જ્ઞાનનો યજ્ઞ શ્રેષ્ઠ તું જાણ,
 કર્મ બધાંયે જ્ઞાનમાં પૂર્ણ થાય તે માન.

तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया ।
 उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ॥४-३४॥
 અનુભવવાળો હોય જે જ્ઞાની તેમજ હોય,
 તેને નમતાં સેવતાં, પૂછ પ્રશ્ન તું કોય

यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहमेवं यास्यसि पाण्डव ।
 येन भूतान्यशेषेण द्रक्ष्यस्यात्मन्यथो मयि ॥४-३५॥
 જ્ઞાન તને તે આપશે, તેથી મોહ જશે,
 જગ આખું મુજમાં પછી જોશે આત્મ વિશે.

अपि चेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः ।
 सर्वं ज्ञानप्लवेनैव वृजिनं सन्तरिष्यसि ॥४-३६॥
 પાપીમાં પાપી હશે કોઈ આ જગમાં,
 જ્ઞાનનાવમાં બેસતાં, તરી જશે ભવમાં.

यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ।
 जानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा ॥४-३७॥
 ભસ્મ કરે છે કાષ્ટને બાળી અગ્નિ જેમ,
 જ્ઞાનાગ્નિ કર્મો બધાં ભસ્મ કરે છે તેમ.

ન હિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિહ વિચતે ।
 તત્સ્વયં યોગસંસિદ્ધઃ કાલેનાત્મનિ વિન્દતિ ॥૪-૩૮॥
 જ્ઞાનસમું કૈંચે નથી પવિત્ર આ જગમાંહ્ય
 સમય જતાં તે મેળવે જ્ઞાની અંતરમાંહ્ય.

શ્રદ્ધાવાલ્લભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ।
 જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમચિરેણાધિગચ્છતિ ॥૪-૩૯॥
 શ્રદ્ધા ને સંયમ વળી લગની ખૂબ હશે,
 જરૂર મળશે જ્ઞાન તો, શાંતિ વળી મળશે.

અજ્ઞાશ્રદ્ધાનશ્ચ સંશયાત્મા વિનશ્યતિ ।
 નાયં લોકોઽસ્તિ ન પરો ન સુખં સંશયાત્મનઃ ॥૪-૪૦॥
 અવિશ્વાસ શંકા હશે તે તો નષ્ટ થશે,
 આ જગમાં તેને નહીં, કોઈ સુખ ધરશે.

યોગસંન્યસ્તકર્માણં જ્ઞાનસંછિન્નસંશયમ્ ।
 આત્મવન્તં ન કર્માણિ નિબધ્નન્તિ ધનંજય ॥૪-૪૧॥
 શંકા છોડી જેમણે તજ્યું વળી અભિમાન,
 તેને બાંધે કર્મ ના થયું જેમને જ્ઞાન.

તસ્માદજ્ઞાનસમ્ભૂતં હૃત્સ્થં જ્ઞાનાસિનાત્મનઃ ।
 છિત્ત્વૈનં સંશયં યોગમાતિષ્ઠોત્તિષ્ઠ ભારત ॥૪-૪૨॥
 એથી આ અજ્ઞાનથી મોહ થયો તુજને,
 જ્ઞાનખડગથી છેદતાં લડ તું મુક્ત મને.

॥ અધ્યાય ચોથો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે કર્મબ્રહ્માર્પણયોગો નામ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥

અધ્યાય ૫ કર્મસંન્યાસયોગ

પન્ચમોઽધ્યાયઃ કર્મસંન્યાસયોગ

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

સંન્યાસં કર્મણાં કૃષ્ણ પુનર્યોગં ચ શંસસિ ।
 યચ્છ્રેય એતયોરેકં તન્મે બ્રૂહિ સુનિશ્ચિતમ્ ॥૫-૧॥
 વખાણો તમે કર્મને તેમ જ કર્મત્યાગ,
 બંનેમાં જે શ્રેષ્ઠ હો, કહો તે મને માર્ગ.

ત્યાગ સાચો કે સંન્યાસ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

સંન્યાસઃ કર્મયોગશ્ચ નિઃશ્રેયસકરાવુભૌ ।
 તયોસ્તુ કર્મસંન્યાસાત્કર્મયોગો વિશિષ્યતે ॥૫-૨॥
 કર્મત્યાગ ને કર્મ તે બંને મંગલ જાણ,
 કર્મત્યાગથી કર્મ છે ઉત્તમ એમ પ્રમાણ.

જ્ઞેયઃ સ નિત્યસંન્યાસી યો ન દ્વેષ્ટિ ન કાઙ્ક્ષતિ ।
 નિર્દ્વન્દ્વો હિ મહાબાહો સુખં બન્ધાત્પ્રમુચ્યતે ॥૫-૩॥
 જેનામાં ના વેર છે, તેને ત્યાગી માન,
 આશા તૃષ્ણા છે નહીં તે સંન્યાસી જાણ.

દ્વંદ્વથકી છૂટી શકે તે મુક્તિ પામે,
 સહજ શાંતિ તેને મળે, દુઃખ વળી વામે

સાંખ્યયોગૌ પૃથગ્બાલાઃ પ્રવદન્તિ ન પષ્ટિતાઃ ।
 એકમપ્યાસ્થિતઃ સમ્યગુભયોર્વિન્દતે ફલમ્ ॥૫-૪॥

જ્ઞાનકર્મને પંડિતો ગણે નહીં અભગાં,
ફળ બંનેના એક છે, અજ્ઞ ગણે અભગાં.

યત્સાંખ્યૈઃ પ્રાપ્યતે સ્થાનં તદ્યોગૈરપિ ગમ્યતે ।
એકં સાંખ્યં ચ યોગં ચ યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ॥૫-૫॥
મળે જ્ઞાનથી સ્થાન તે કર્મ થકીય મળે,
તેથી તેમાં ના કદી જ્ઞાની ભેદ કરે.

સંન્યાસસ્તુ મહાબાહો દુઃખમાસુમયોગતઃ ।
યોગયુક્તો મુનિર્બ્રહ્મ નચિરેણાધિગચ્છતિ ॥૫-૬॥
કર્મ કરે ના તો પછી થાય નહીં સંન્યાસ,
કર્મ કરે જે થાય તે સમયે ત્યાગી ખાસ.

યોગયુક્તો વિશુદ્ધાત્મા વિજિતાત્મા જિતેન્દ્રિયઃ ।
સર્વભૂતાત્મભૂતાત્મા કુર્વન્નપિ ન લિપ્યતે ॥૫-૭॥
પવિત્ર યોગી સંયમી સમદર્શી છે જે,
કર્મ કરે તોયે કદી લિપ્ત બને ના તે.

નૈવ કિંચિત્કરોમીતિ યુક્તો મન્યેત તત્ત્વવિત્ ।
પશ્યન્શ્રુણ્વન્સ્પૃશન્જિઘ્રન્નશ્નન્ગચ્છન્સ્વપન્શ્ચસન્ ॥૫-૮॥
જોતાં, સુણતાં, સુંઘતાં, ખાતાં ને વદતા
સૂતાં, ઊઠતાં, બેસતાં, શ્વાસક્રિયા કરતાં

પ્રલપન્વિસૃજન્ગૃહ્ણન્નુન્મિષન્નિમિષન્નપિ ।
ઇન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેષુ વર્તન્ત ઇતિ ધારયન્ ॥૫-૯॥
હું કૈયે કરતો નથી, જ્ઞાની એમ ગણે,
ઈન્દ્રિયો વિષયોમહીં વર્તે એમ ગણે.

બ્રહ્મણ્યાધાય કર્માણિ સઙ્ગં ત્યક્ત્વા કરોતિ યઃ ।
 લિપ્યતે ન સ પાપેન પદ્મપત્રમિવામ્ભસા ॥૫-૧૦॥
 પ્રભુને અર્પાને તજી અહં કરે જે કર્મ,
 તેને પાપ અડે નહીં, વ્યાપે નહીં અધર્મ.

કાયેન મનસા બુદ્ધ્યા કેવલૈરિન્દ્રિયૈરપિ ।
 યોગિનઃ કર્મ કુર્વન્તિ સઙ્ગં ત્યક્ત્વાત્મશુદ્ધયે ॥૫-૧૧॥
 કાયા મન બુદ્ધિ થકી, ફક્ત ઈન્દ્રિયોથી,
 શુદ્ધિકાજ કર્મો કરે યોગી સંગ તજી.

યુક્તઃ કર્મફલં ત્યક્ત્વા શાન્તિમાપ્નોતિ નૈષ્ઠિકીમ્ ।
 અયુક્તઃ કામકારેણ ફલે સક્તો નિબદ્ધયતે ॥૫-૧૨॥
 ફળની તૃષ્ણા છોડતાં, શાંતિ લભે જ્ઞાની,
 ફળમાં બદ્ધ બની જતાં કામી અજ્ઞાની.

સર્વકર્માણિ મનસા સંન્યસ્યાસ્તે સુખં વશી ।
 નવદ્વારે પુરે દેહી નૈવ કુર્વન્ન કારયન્ ॥૫-૧૩॥
 મનથી કર્મ તજી, રહી નવદ્વારે નગરે,
 કર્મ કરાવે ના કદી આત્મા કર્મ કરે.

ન કર્તૃત્વં ન કર્માણિ લોકસ્ય સૃજતિ પ્રભુઃ ।
 ન કર્મફલસંયોગં સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે ॥૫-૧૪॥
 કર્મ અને કર્તૃત્વ ને કર્મફળતણો યોગ,
 પ્રભુ કરે નહીં, એ બધો પ્રકૃતિનો છે ભોગ.

નાદત્તે કસ્યચિત્પાપં ન ચૈવ સુકૃતં વિભુઃ ।
 અજ્ઞાનેનાવૃતં જ્ઞાનં તેન મુહ્યન્તિ જન્તવઃ ॥૫-૧૫॥
 પાપ પુણ્ય કોઈતણું ઈશ્વર ના ખાવે,
 જીવભર્યા અજ્ઞાનથી તેથી મોહાવે.

જ્ઞાનેન તુ તદજ્ઞાનં યેષાં નાશિતમાત્મનઃ ।
 તેષામાદિત્યવજ્ઞાનં પ્રકાશયતિ તત્પરમ્ ॥૫-૧૬॥
 જ્ઞાનથકી જેણે હણ્યું પોતાનું અજ્ઞાન,
 સૂરજ જેમ તેના મહીં પ્રકાશી રહે જ્ઞાન.

તદ્બુદ્ધયસ્તદાત્માનસ્તન્નિષ્ઠાસ્તત્પરાયણાઃ ।
 ગચ્છન્ત્યપુનરાવૃત્તિં જ્ઞાનનિર્ધૂતકલ્મષાઃ ॥૫-૧૭॥
 મન બુદ્ધિ નિષ્ઠા રહે જેની તે પ્રભુમાં,
 જ્ઞાન-પવિત્ર ફરી ન તે જન્મે છે જગમાં.

વિદ્યાવિનયસંપન્ને બ્રાહ્મણે ગવિ હસ્તિનિ ।
 શુનિ ચૈવ શ્વપાકે ચ પણ્ડિતાઃ સમદર્શિનઃ ॥૫-૧૮॥
 બ્રાહ્મણ હાથી ગાય ને પંડિત મૂરખમાં,
 જ્ઞાની ઈશ્વરને જુએ, જડ ને ચેતનમાં.

ઇહૈવ તૈર્જિતઃ સર્ગો યેષાં સામ્યે સ્થિતં મનઃ ।
 નિર્દોષં હિ સમં બ્રહ્મ તસ્માદ્બ્રહ્મણિ તે સ્થિતાઃ ॥૫-૧૯॥
 જીવતાં જ જગ જીતીયું સમતાવાન જને,
 બ્રહ્મ જેમ નિર્દોષ તે બ્રહ્મમાં જ સ્થિત છે.

ન પ્રહૃષ્યેત્પ્રિયં પ્રાપ્ય નોદ્વિજેત્પ્રાપ્ય ચાપ્રિયમ્ ।
 સ્થિરબુદ્ધિરસંમૂઢો બ્રહ્મવિદ્બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ ॥૫-૨૦॥
 પ્રિય પામી હરખાય ના, અપ્રિયથી ન રડે,
 સ્થિર ને જ્ઞાની બ્રહ્મથી અભિન્ન થાયે તે.

બાહ્યસ્પર્શેષ્વસક્તાત્મા વિન્દત્યાત્મનિ યત્ સુખમ્ ।
 સ બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા સુખમક્ષયમશ્રુતે ॥૫-૨૧॥
 અનાસક્ત વિષયોથકી જે સુખને પામે,
 સુખ અક્ષય તે બ્રહ્મમાં સ્થિત યોગી પામે.

યે હિ સંસ્પર્શજા ભોગા દુઃખયોનય એવ તે ।
 આચન્તવન્તઃ કૌન્તેય ન તેષુ રમતે બુધઃ ॥૫-૨૨॥
 સ્પર્શજન્ય ભોગો બધાં, આદિ અને અંતે,
 દુઃખ આપતા તે મહીં જ્ઞાની ના જ રમે.

શક્નોતીહૈવ યઃ સોદું પ્રાક્શરીરવિમોક્ષણાત્ ।
 કામક્રોધોદ્ભવં વેગં સ યુક્તઃ સ સુખી નરઃ ॥૫-૨૩॥
 દેહ ત્યાગ પહેલાં જ જે કામ ક્રોધના વેગ,
 સહન કરે તે શ્રેષ્ઠ છે, સુખી થાય છે તે જ.

યોઽન્તઃસુખોઽન્તરારામસ્તથાન્તર્જ્યોતિરેવ યઃ ।
 સ યોગી બ્રહ્મનિર્વાણં બ્રહ્મભૂતોઽધિગચ્છતિ ॥૫-૨૪॥
 આત્માનું સુખ મેળવે, આત્મામાં આરામ,
 તે મુક્તિને મેળવે, રહે ન કાંઈ કામ.

લભન્તે બ્રહ્મનિર્વાણમૃષયઃ ક્ષીણકલ્મષાઃ ।
 છિન્નદ્વૈધા યતાત્માનઃ સર્વભૂતહિતે રતાઃ ॥૫-૨૫॥
 જીવોની સેવા કરે, દોષ કરે જે દૂર,
 તે મુક્તિને મેળવે, પડે ન માયાપૂર.

કામક્રોધવિયુક્તાનાં યતીનાં યતચેતસામ્ ।
 અભિતો બ્રહ્મનિર્વાણં વર્તતે વિદિતાત્મનામ્ ॥૫-૨૬॥
 કામક્રોધ જીતે કરે મનનો સંયમ જે,
 ભય છોડે જે, મેળવી મુક્તિને લે તે.

સ્પર્શાન્કૃત્વા બહિર્બાહ્યાંશ્ચક્ષુશ્ચૈવાન્તરે ભ્રુવોઃ ।
 પ્રાણાપાનો સમૌ કૃત્વા નાસાભ્યન્તરચારિણૌ ॥૫-૨૭॥
 ભ્રુમરમધ્યે દ્રષ્ટિ કરી, સ્થિર રોકતાં પ્રાણ,
 વિષયોને અળગા કરી, ઘરે ન જગનું ધ્યાન.

યતેન્દ્રિય મનોબુદ્ધિર્મુનિર્મોક્ષપરાયણઃ ।
 વિગતેચ્છાભયક્રોધો યઃ સદા મુક્ત એવ સઃ ॥૫-૨૮॥
 ભય ને ક્રોધ તજે, કરે મનનો સંયમ જે,
 મોક્ષપરાયણ થાય જે, મુક્ત ગણાયે તે.

ભોક્તારં યજ્ઞતપસાં સર્વલોકમહેશ્વરમ્ ।
 સુહૃદં સર્વભૂતાનાં જ્ઞાત્વા માં શાન્તિમૃચ્છતિ ॥૫-૨૯॥
 જીવમાત્રનો મિત્ર ને સૃષ્ટિનો સ્વામી,
 જાણે મુજને તે ખરે, શાંતિ જાય પામી.

॥ અધ્યાય પાંચમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે કર્મસંન્યાસયોગો નામ પચ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

અધ્યાય ૬ આત્મસંયમયોગ

ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ આત્મસંયમયોગ

સાચો સંન્યાસી

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

અનાશ્રિતઃ કર્મફલં કાર્યં કર્મ કરોતિ યઃ ।
સ સંન્યાસી ચ યોગી ચ ન નિરગ્નિર્ન ચાક્રિયઃ ॥૬-૧॥
ફલનો આશ્રય છોડતાં, કર્મ કરે છે જે,
સંન્યાસી તે છે ખરો, યોગીજન પણ તે.

અગ્નિને અડકે નહીં, કર્મ કરે ના તોય,
માયા મમતા હોય તો ત્યાગી થાય ન કોય.

યં સંન્યાસમિતિ પ્રાહુર્યોગં તં વિદ્ધિ પાણ્ડવ ।
ન હ્યસંન્યસ્તસંકલ્પો યોગી ભવતિ કશ્ચન ॥૬-૨॥
યોગ અને સંન્યાસ બે અલગ ખરે જ નથી,
છોડે ના સંકલ્પ તે યોગી થાય નહીં.

આરુક્ષોર્મુનેર્યોગં કર્મ કારણમુચ્યતે ।
યોગારૂઢસ્ય તસ્યૈવ શમઃ કારણમુચ્યતે ॥૬-૩॥
યોગ-સાધના કાજ તો સાધન કર્મ મનાય,
શમના સાધનથી પછી યોગારૂઢ થવાય.

યદા હિ નેન્દ્રિયાર્થેષુ ન કર્મસ્વનુષ્જ્જતે ।
સર્વસંકલ્પસંન્યાસી યોગારૂઢસ્તદોચ્યતે ॥૬-૪॥
ઈન્દ્રિયોના વિષયની મમતા છૂટી જાય,
સંકલ્પ મટે તે પછી યોગારૂઢ ગણાય.

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં નાત્માનમવસાદયેત્ ।
 આત્મૈવ હ્યાત્મનો બન્ધુરાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ॥૬-૫॥
 કરવું પતન ન જાતનું, કરવો નિત ઉદ્ધાર,
 પોતે શત્રુ, મિત્ર ને પોતાનો રખવાળ. ॥૫॥

બન્ધુરાત્માત્મનસ્તસ્ય યેનાત્મૈવાત્મના જિતઃ ।
 અનાત્મનસ્તુ શત્રુત્વે વર્તેતાત્મૈવ શત્રુવત્ ॥૬-૬॥
 જે મનને જીતે સદા મિત્ર બને છે તે,
 પોતાનો શત્રુ બને મન ના જીતે જે.

જિતાત્મનઃ પ્રશાન્તસ્ય પરમાત્મા સમાહિતઃ ।
 શીતોષ્ણસુખદુઃખેષુ તથા માનાપમાનયોઃ ॥૬-૭॥
 જાત ઉપર સંયમ કરી લે છે જે યોગી,
 શાંત હોય તે, હોય છે પ્રભુ-રસનો ભોગી.

ટાઢ તાપ સુખ દુઃખ ને માન તેમ અપમાન,
 ચલિત કરે જેને ન તે યોગી ઉત્તમ જાણ.

જ્ઞાનવિજ્ઞાનતૃપ્તાત્મા કૂટસ્થો વિજિતેન્દ્રિયઃ ।
 યુક્ત ઇત્યુચ્યતે યોગી સમલોષ્ટાશ્મકાન્ચનઃ ॥૬-૮॥
 પથર સોનું મૃત્તિકા તેને સરખાં હોય,
 તૃપ્ત જ્ઞાન-વિજ્ઞાનમાં સાક્ષી જેવો સ્હોય.

સુહૃન્મિત્રાર્યુદાસીનમધ્યસ્થદ્વેષ્યબન્ધુષુ ।
 સાધુષ્વપિ ચ પાપેષુ સમબુદ્ધિર્વિશિષ્યતે ॥૬-૯॥
 મિત્ર શત્રુ મધ્યસ્થ કે બંધુ સ્નેહીમાં,
 સમબુદ્ધિ છે તે કહ્યો ઉત્તમ યોગી હા.

ध्याननी समञ

योगी युञ्जीत सततमात्मानं रहसि स्थितः ।
 एकाकी यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥६-१०॥
 अेकांतमई बेसवुं योगीअे हररोज,
 तृषुा ने संग्रह तञ्च करवी अंतर षोञ.

शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः ।
 नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम् ॥६-११॥
 संयम ञाततणो करी अेकला ञ रे'वुं,
 पवित्र स्थाने द्रढ करी आसनने देवुं.

तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः ।
 उपविश्यासने युञ्ज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥६-१२॥
 ँन्द्रियो मन वश करी, मन अेकाग्र करी,
 आत्म शोधवा योगने करवो शांति धरी

समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थिरः ।
 सम्प्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥६-१३॥
 काया मस्तक डोकने करवा सरभां स्थिर,
 नासिकाग्रने देवुं, धरी यित्तमां धीर.

प्रशान्तात्मा विगतभीर्ब्रह्मचारिव्रते स्थितः ।
 मनः संयम्य मच्चित्तो युक्त आसीत मत्परः ॥६-१४॥
 स्थिरता राभी लय तञ्च, ब्रह्मयर्थ पाणी,
 मन मारांमां ञोऽवुं बीजेथी वाणी.

युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः ।
 शान्तिं निर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति ॥६-१५॥

સંયમથી અભ્યાસને આમ કરે છે જે,
પરમ શાંતિ મુજમાં રહી પ્રાપ્ત કરે છે તે.

નાત્યશ્રતસ્તુ યોગોઽસ્તિ ન ચૈકાન્તમનશ્રતઃ ।
ન ચાતિ સ્વપ્નશીલસ્ય જાગ્રતો નૈવ ચાર્જુન ॥૬-૧૬॥
ઉપવાસી રે'વું નહીં, ખાવું ના પણ ખૂબ.
ઉજાગરા કરવા નહીં, ઊંઘવું નહીં ખૂબ.

યુક્તાહારવિહારસ્ય યુક્તચેષ્ટસ્ય કર્મસુ ।
યુક્તસ્વપ્નાવબોધસ્ય યોગો ભવતિ દુઃખહા ॥૬-૧૭॥
યોગ્ય કરે આહાર ને વિહાર તેમજ કર્મ,
જાગે ઊંઘે યોગ્ય તે લભે યોગનો મર્મ.

યદા વિનિયતં ચિત્તમાત્મન્યેવાવતિષ્ઠતે ।
નિઃસ્પૃહઃ સર્વકામેભ્યો યુક્ત ઇત્યુચ્યતે તદા ॥૬-૧૮॥
ચિત્ત થાય વશ ને પછી આત્મામાં સ્થિર થાય,
નિઃસ્પૃહ યોગી થાય તે યોગી યુક્ત ગણાય.

યથા દીપો નિવાતસ્થો નેઙ્ગતે સોપમા સ્મૃતા ।
યોગિનો યતચિત્તસ્ય યુઙ્ગતો યોગમાત્મનઃ ॥૬-૧૯॥
હવા વિનાના સ્થાનમાં દિવો ના હાલે,
તેવું મન યોગીતણું ચળે ન કો' કાળે.

યત્રોપરમતે ચિત્તં નિરુદ્ધં યોગસેવયા ।
યત્ર ચૈવાત્મનાત્માનં પશ્યન્નાત્મનિ તુષ્યતિ ॥૬-૨૦॥
યોગીજનના ચિત્તનો પૂરો સંયમ થાય,
ડૂબી જાય ધ્યાનમાં, ત્યારે રસમાં ન્હાય.

સુખમાત્યન્તિકં યતદ્ બુદ્ધિગ્રાહ્યમતીન્દ્રિયમ્ ।
 વેતિ યત્ર ન ચૈવાયં સ્થિતશ્ચલતિ તત્ત્વતઃ ॥૬-૨૧॥
 આત્માનો અનુભવ કરી આનંદમહીં ન્હાય,
 બુદ્ધિ ને ઇન્દ્રિયથી અતીત સુખમાં ન્હાય.

યં લબ્ધ્વા ચાપરં લાભં મન્યતે નાધિકં તતઃ ।
 યસ્મિન્સ્થિતો ન દુઃખેન ગુરુણાપિ વિચાલ્યતે ॥૬-૨૨॥
 તેનાથી કોઈ નથી બીજો ઉત્તમ લાભ,
 તેને પામી ના ચળે પડે ભલેને આભ.

તં વિદ્યાદદુઃખસંયોગવિયોગં યોગસંજિતમ્ ।
 સ નિશ્ચયેન યોક્તવ્યો યોગોઽનિર્વિણ્ણચેતસા ॥૬-૨૩॥
 દુઃખ મટી જાયે બધું, તેને યોગ કહ્યો,
 મનને મજબૂત રાખતાં કરવો તે જ રહ્યો.

સંકલ્પપ્રભવાન્કામાસ્ત્યક્ત્વા સર્વાનશેષતઃ ।
 મનસૈવેન્દ્રિયગ્રામં વિનિયમ્ય સમન્તતઃ ॥૬-૨૪॥
 સંકલ્પથકી કામના થાયે તે ટાળે,
 ઇન્દ્રિયો મનથી બધી સંયમમાં ધારે.

શનૈઃ શનૈરુપરમેદ્બુદ્ધ્યા ધૃતિગૃહીતયા ।
 આત્મસંસ્થં મનઃ કૃત્વા ન કિંચિદપિ ચિન્તયેત્ ॥૬-૨૫॥
 ધીરે ધીરે બુદ્ધિને કરે પછી ઉપરામ,
 વિચાર ન કરે, મન કરી સ્થિરને આત્મારામ.

યતો યતો નિશ્ચરતિ મનશ્ચન્ચલમસ્થિરમ્ ।
 તતસ્તતો નિયમ્યૈતદાત્મન્યેવ વશં નયેત્ ॥૬-૨૬॥
 મન આ ચંચલ જાય છે અનેક વિષયો માંહ્ય,
 વાળી પાછું જોડવું તેને આત્મા માંહ્ય.

પ્રશાન્તમનસં હ્યેનં યોગિનં સુખમુત્તમમ્ ।
 ઉપૈતિ શાન્તરજસં બ્રહ્મભૂતમકલ્મષમ્ ॥૬-૨૭॥
 કરતાં એમ થઇ જશે મન આત્મામાં શાંત,
 સુખ ઉત્તમ ત્યારે થશે, દોષ થશે સૌ શાંત.

યુગ્જન્નેવં સદાત્માનં યોગી વિગતકલ્મષઃ ।
 સુખેન બ્રહ્મસંસ્પર્શમત્યન્તં સુખમશ્રુતે ॥૬-૨૮॥
 રોજ કરે છે યોગ આ તે તો નિર્મલ થાય,
 બ્રહ્મપ્રાપ્તિ સુખ પૂર્ણ તે પામી તેમાં ન્હાય.

સર્વભૂતસ્થમાત્માનં સર્વભૂતાનિ ચાત્મનિ ।
 ઈક્ષતે યોગયુક્તાત્મા સર્વત્ર સમદર્શનઃ ॥૬-૨૯॥
 આત્માને સૌ જીવમાં આત્મામાં સૌ જીવ,
 યોગી જુએ હંમેશ એ સમદર્શીની રીત.

યો માં પશ્યતિ સર્વત્ર સર્વં ચ મયિ પશ્યતિ ।
 તસ્યાહં ન પ્રણશ્યામિ સ ચ મે ન પ્રણશ્યતિ ॥૬-૩૦॥
 જે મુજને સઘળે જુએ, મારામાં ને સર્વ,
 તેનાથી ના દૂર હું, તે ના મુજથી દૂર.

સર્વભૂતસ્થિતં યો માં ભજત્યેકત્વમાસ્થિતઃ ।
 સર્વથા વર્તમાનોઽપિ સ યોગી મયિ વર્તતે ॥૬-૩૧॥
 રહેલ સર્વે જીવમાં મને ભજે છે જે,
 વર્તે સર્વપણે ભલે, મુજમાં વર્તે તે.

આત્મૌપમ્યેન સર્વત્ર સમં પશ્યતિ યોઽર્જુન ।
 સુખં વા યદિ વા દુઃખં સ યોગી પરમો મતઃ ॥૬-૩૨॥
 આત્મ જુએ સૌમાં અને અનુભવ કરે સમાન,
 જાણે પરની પીડ તે યોગી માન મહાન

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

યોઽયં યોગસ્ત્વયા પ્રોક્તઃ સામ્યેન મધુસૂદન ।
 ઇતસ્યાહં ન પશ્યામિ ચઞ્ચલત્વાત્સ્થિતિં સ્થિરામ્ ॥૬-૩૩॥
 સમતાનો આ યોગ જે કહ્યો તમે પ્રભુ હે,
 ચંચલતાને કારણે અશક્ય લાગે તે.

ચઞ્ચલં હિ મનઃ કૃષ્ણ પ્રમાથિ બલવદ્દૃઢમ્ ।
 તસ્યાહં નિગ્રહં મન્યે વાયોરિવ સુદુષ્કરમ્ ॥૬-૩૪॥
 મન ચંચલ બલવાન છે જક્કી તેમજ ખૂબ,
 વાયુ જેમ મુશ્કેલ છે તેનો સંયમ ખૂબ.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

અસંશયં મહાબાહો મનો દુર્નિગ્રહં ચલમ્ ।
 અભ્યાસેન તુ કૌન્તેય વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે ॥૬-૩૫॥
 મનને ચંચલ છે કહ્યું, તે છે સત્ય ખરે,
 પ્રયત્ન ને વૈરાગ્યથી યોગી કાબુ કરે.

અસંયતાત્મના યોગો દુષ્પ્રાપ ઇતિ મે મતિઃ ।
 વશ્યાત્મના તુ યતતા શક્યોઽવાસુમુપાયતઃ ॥૬-૩૬॥
 અસંયમીને યોગ તો મુશ્કેલ કહ્યો છે,
 સંયમશીલ પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત કરે છે તે.

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

અયતિઃ શ્રદ્ધયોપેતો યોગાચ્ચલિતમાનસઃ ।
 અપ્રાપ્ય યોગસંસિદ્ધિં કાં ગતિં કૃષ્ણ ગચ્છતિ ॥૬-૩૭॥

અસંયમી શ્રદ્ધાભર્યો ચલિત યોગથી થાય,
યોગસિદ્ધિ ના પામતાં તેની શી ગતિ થાય ?

કચ્ચિન્નોભયવિભ્રષ્ટશિચ્છન્નાભ્રમિવ નશ્યતિ ।
અપ્રતિષ્ઠો મહાબાહો વિમૂઢો બ્રહ્મણઃ પથિ ॥૬-૩૮॥
છિન્નભિન્ન વાદળસમો વિનાશ તેનો થાય ?
બ્રહ્મપ્રતિષ્ઠાહીન તે વિમૂઢનું શું થાય ?

एतन्मे संशयं कृष्ण छेत्तुमर्हस्यशेषतः ।
त्वदन्यः संशयस्यास्य छेत्ता न ह्युपपद्यते ॥६-३९॥
પૂર્ણપણે મારી તમે શંકા દૂર કરો,
અન્ય કોણ હરશે, ન જો શંકા તમે હરો ?

યોગભ્રષ્ટની ગતિ વિષે

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

पार्थ नैवेह नामुत्र विनाशस्तस्य विद्यते ।
न हि कल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिं तात गच्छति ॥६-४०॥
આ લોકે પરલોકમાં નાશ ન તે પામે,
મંગલકર્તા ના કદી દુર્ગતિને પામે.

प्राप्य पुण्यकृतां लोकानुषित्वा शाश्वतीः समाः ।
शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोऽभिजायते ॥६-४१॥
પુણ્ય ભરેલા લોકને તે યોગી પાવે,
પછી પવિત્ર ઘરોમહીં જન્મ લઈ આવે.

अथवा योगिनामेव कुले भवति धीमताम् ।
एतद्धि दुर्लभतरं लोके जन्म यदीदृशम् ॥६-४२॥

જ્ઞાની યોગીના કુલે અથવા જન્મ ધરે
દુર્લભ જગમાં કો'કને આવો જન્મ મળે.

તત્ર તં બુદ્ધિસંયોગં લભતે પૌર્વદેહિકમ્ ।
યતતે ચ તતો ભૂયઃ સંસિદ્ધૌ કરુનન્દન ॥૬-૪૩॥
પૂર્વજન્મના જાગતાં ત્યાં પણ સૌ સંસ્કાર,
યત્ન કરે યોગી વળી ભવને કરવા પાર.

પૂર્વાભ્યાસેન તેનૈવ દ્વિયતે હ્યવશોઽપિ સઃ ।
જિજ્ઞાસુરપિ યોગસ્ય શબ્દબ્રહ્માતિવર્તતે ॥૬-૪૪॥
પૂર્વજન્મ સંસ્કારથી અવશ્ય યોગ કરે,
યોગેચ્છાથી તત્વ તે ઉત્તમ પ્રાપ્ત કરે.

પ્રયત્નાદતમાનસ્તુ યોગી સંશુદ્ધકિલ્બિષઃ ।
અનેકજન્મસંસિદ્ધસ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥૬-૪૫॥
પ્રયત્ન ખૂબ કર્યા થકી મેલ હૃદયના જાય,
એમ ઘણા જન્મે પછી સિદ્ધ યોગમાં થાય.

તપસ્વિભ્યોઽધિકો યોગી જ્ઞાનિભ્યોઽપિ મતોઽધિકઃ ।
કર્મિભ્યશ્ચાધિકો યોગી તસ્માદ્યોગી ભવાર્જુન ॥૬-૪૬॥
જ્ઞાની તપસીથી કહ્યો યોગી ઉત્તમ મેં,
કર્મીથી છે શ્રેષ્ઠ, તો યોગી તું ય થજે.

યોગિનામપિ સર્વેષાં મદ્રતેનાન્તરાત્મના ।
શ્રદ્ધાવાન્ ભજતે યો માં સ મે યુક્તમો મતઃ ॥૬-૪૭॥
મારામાં મન જોડતાં, કરી વળી વિશ્વાસ,
ભજે મને દિનરાત તે ઉત્તમ યોગી ખાસ.

॥ अध्याय छठे समाप्त ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे आत्मसंयमयोगो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

અધ્યાય ૭ જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગ

સસમોઽધ્યાયઃ જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

મય્યાસક્તમનાઃ પાર્થ યોગં યુજ્જન્મદાશ્રયઃ ।
અસંશયં સમગ્રં માં યથા જ્ઞાસ્યસિ તચ્છ્રુણુ ॥૭-૧॥
મારામાં આસક્ત થૈ આશ્રય મારો લે,
જાણે મુજને કેમ તે હવે કહું છું તે.

જ્ઞાનં તેઽહં સવિજ્ઞાનમિદં વક્ષ્યામ્યશેષતઃ ।
યજ્જ્ઞાત્વા નેહ ભૂયોઽન્યજ્જ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ॥૭-૨॥
જ્ઞાન કહું તુજને વળી પૂર્ણ કહું વિજ્ઞાન,
જેને જાણી જાણવું રહે નહીં કે આન. ॥૨॥

મનુષ્યાણાં સહસ્રેષુ કશ્ચિદતતિ સિદ્ધયે ।
યતતામપિ સિદ્ધાનાં કશ્ચિન્માં વેતિ તત્ત્વતઃ ॥૭-૩॥
હજારમાં કોઈ કરે સિદ્ધિકાજ પ્રયાસ
કરતાં યત્ન હજારમાં કોઈ પહોંચે પાસ.

મારી પાસ પહોંચતા કોઈ પામે જ્ઞાન,
સાંભળ, જો તુજને કહું ઉત્તમ માટું જ્ઞાન.

ભૂમિરાપોઽનલો વાયુઃ ધ્વજં મનો બુદ્ધિરેવ ચ ।
અહંકાર ઇતીયં મે ભિન્ના પ્રકૃતિરષ્ટધા ॥૭-૪॥
પૃથ્વી પાણી તેજ ને વાયુ ચિત્ત આકાશ,
અહંકાર બુદ્ધિ કહી મારી પ્રકૃતિ પાસ.

अपरेयमितस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे पराम् ।
 जीवभूतां महाबाहो ययेदं धार्यते जगत् ॥७-५॥
 बीजं ज्ञवृषे रई मारी प्रकृति छे,
 तेनाथी जगने रयुं, उत्तम प्रकृति ते.

एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युपधारय ।
 अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलयस्तथा ॥७-६॥
 आ बंने प्रकृति थकी प्राणी सर्वे थाय,
 सज्जन तेम विनाशनं स्थान मने सौ गाथ.

मतः परतरं नान्यत्किंचिदस्ति धनंजय ।
 मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव ॥७-७॥
 उत्तम मुजथी को नथी, मारा विण कै ना,
 जग मुजमां छे, जेम आ मशका दोरामां.

रूपं वर्णन

रसोऽहमप्सु कौन्तेय प्रभास्मि शशिसूर्ययोः ।
 प्रणवः सर्ववेदेषु शब्दः खे पौरुषं नृषु ॥७-८॥
 पाणीमां रस हुं थयो, सूर्यचंद्रमां तेज,
 वेदमहीं ओमकार छुं, पौरुष नरमां सहेज

पुण्यो गन्धः पृथिव्यां च तेजश्चास्मि विभावसौ ।
 जीवनं सर्वभूतेषु तपश्चास्मि तपस्विषु ॥७-९॥
 पृथ्वीमां छुं गंध ने तप छुं तापसमां,
 ज्ञवन प्राणीमात्रनुं, शब्द थयो नभमां.

बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनातनम् ।
 बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहम् ॥७-१०॥

બીજ સર્વ પ્રાણીતણું મને સદાયે જાણ,
બુદ્ધિ તેમજ વીરતા વીરલોકમાં માન.

બલં બલવતાં ચાહં કામરાગવિવર્જિતમ્ ।
ધર્માવિરુદ્ધો ભૂતેષુ કામોઽસ્મિ ભરતર્ષભ ॥૭-૧૧॥
બળ બનતાં સેવા કરું બળવાનોમાં હું,
અધર્મથી પર કામના જીવમાત્રમાં છું.

યે ચૈવ સાત્ત્વિકા ભાવા રાજસાસ્તામસાશ્ચ યે ।
મત્ત એવેતિ તાન્વિદ્ધિ ન ત્વહં તેષુ તે મયિ ॥૭-૧૨॥
સત્વ અને રજ તમ તણાં ઉપજે મુજથી ભાવ,
તે મુજમાં છે, હું નથી તે ભાવોની માંહ્ય.

ત્રિભિર્ગુણમયૈર્ભાવૈરેભિઃ સર્વમિદં જગત્ ।
મોહિતં નાભિજાનાતિ મામેભ્યઃ પરમવ્યયમ્ ॥૭-૧૩॥
ત્રણ ગુણવાળી છે કહી મારી જે માયા,
તેનાથી મોહિત થયા રંક અને રાયા.

દૈવી હ્યેષા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યયા ।
મામેવ યે પ્રપચન્તે માયામેતાં તરન્તિ તે ॥૭-૧૪॥
માયા મારી છે ખરે તરવી આ મુશ્કેલ,
તરી જાય છે તે જ જે મારું શરણ ગ્રહેલ.

ન માં દુષ્કૃતિનો મૂઠાઃ પ્રપચન્તે નરાધમાઃ ।
માયયાપહતજ્ઞાના આસુરં ભાવમાશ્રિતાઃ ॥૭-૧૫॥
મૂઠ મને પામે નહીં, અધર્મથી ભરિયા,
માનવરૂપે તે ફરે તોય જાણ મરિયા.

ચાર જાતના ભક્ત

ચતુર્વિધા ભજન્તે માં જનાઃ સુકૃતિનોઽર્જુન ।
આર્તો જિજ્ઞાસુરર્થાર્થી જ્ઞાની ચ ભરતર્ષભ ॥૭-૧૬॥

તેષાં જ્ઞાની નિત્યયુક્ત એકભક્તિર્વિશિષ્યતે ।
પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોઽત્યર્થમહં સ ચ મમ પ્રિયઃ ॥૭-૧૭॥
દુઃખી તેમજ જ્ઞાનની ઈચ્છવાળા લોક,
સંસારી આશાભર્યા, જ્ઞાની તેમજ કો'ક.

ચાર જાતના માનવી મને ભજે છે તે,
તેમાં જ્ઞાની ભક્તને શ્રેષ્ઠ કહ્યો છે મેં.

उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतम् ।
आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवानुत्तमां गतिम् ॥७-१८॥
મહાન છે બીજા છતાં જ્ઞાની મારો પ્રાણ,
જ્ઞાની સંઘાઈ ગયો મારી સાથે જાણ.

बहूनां जन्मनामन्ते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते ।
वासुदेवः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः ॥७-१९॥
ઘણાય જન્મ પછી મને જ્ઞાની પામે છે,
પ્રભુ પેખે જગમાં બધે, સંત સુદુર્લભ તે.

कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः प्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः ।
तं तं नियममास्थाय प्रकृत्या नियताः स्वया ॥७-२०॥
કામનાભર્યા કે જનો, નિયમ ઘણાં પાળી,
અન્ય દેવતાને ભજે, સ્વભાવને ધારી.

यो यो यां यां तनुं भक्तः श्रद्धयार्चितुमिच्छति ।
तस्य तस्याचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहम् ॥७-२१॥

શ્રદ્ધાપૂર્વક દેવને ભક્ત ભજે છે જે,
તેની શ્રદ્ધા હું કરું દ્રઢ દેવમહીં તે.

સ તયા શ્રદ્ધયા યુક્તસ્તસ્યારાધનમીહતે ।
લભતે ચ તતઃ કામાન્મયૈવ વિહિતાન્હિ તાન્ ॥૭-૨૨॥
શ્રદ્ધાપૂર્વક તે પછી તેની ભક્તિ કરે,
મારી દ્વારા કામના-ફળને પ્રાપ્ત કરે.

અન્તવત્તુ ફલં તેષાં તદ્ભવત્યલ્પમેધસામ્ ।
દેવાન્દેવયજો યાન્તિ મદ્ભક્તા યાન્તિ મામપિ ॥૭-૨૩॥
અલ્પબુદ્ધિ એ ભક્તના ફળનો થાય વિનાશ,
દેવ ભજ્યે દેવો મળે, મને ભજ્યે મુજ પાસ.

અવ્યક્તં વ્યક્તિમાપન્નં મન્યન્તે મામબુદ્ધયઃ ।
પરં ભાવમજાનન્તો મમાવ્યયમનુત્તમમ્ ॥૭-૨૪॥
અજ્ઞાની મુજ રૂપની મર્યાદા માને,
વિરાટ ઉત્તમ રૂપ ના મારું તે જાણે.

નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાવૃતઃ ।
મૂઢોઽયં નાભિજાનાતિ લોકો મામજમવ્યયમ્ ॥૭-૨૫॥
માયાથી ઢંકાયેલું મારું પૂર્ણ સ્વરૂપ,
મૂઢ ઓળખે ના કદિ મારું દિવ્ય સ્વરૂપ.

વેદાહં સમતીતાનિ વર્તમાનાનિ ચાર્જુન ।
ભવિષ્યાણિ ચ ભૂતાનિ માં તુ વેદ ન કશ્ચન ॥૭-૨૬॥
ભૂતભાવિ જાણું, વળી વર્તમાન જાણું,
જાણું હું સૌને મને કોઈ ના જાણ્યું.

ઇચ્છાદ્વેષસમુત્થેન દ્વન્દ્વમોહેન ભારત ।
 સર્વભૂતાનિ સંમોહં સર્ગે યાન્તિ પરન્તપ ॥૭-૨૭॥
 યેષાં ત્વન્તગતં પાપં જનાનાં પુણ્યકર્મણામ્ ।
 તે દ્વન્દ્વમોહનિર્મુક્તા ભજન્તે માં દૃઢવ્રતાઃ ॥૭-૨૮॥
 વેર ઝેર તૃષ્ણાથકી ભવમાં ભટકે લોક,
 જેનાં પાપ ટળી ગયા, ભજે મને તે કો'ક.

જરામરણમોક્ષાય મામાશ્રિત્ય યતન્તિ યે ।
 તે બ્રહ્મ તદ્વિદુઃ કૃત્સ્નમધ્યાત્મં કર્મ ચાખિલમ્ ॥૭-૨૯॥
 મોત થકી છૂટવા વળી ઘડપણને હરવા,
 ભજે શરણ મારું લઈ દુઃખ દુર કરવા.

દ્રઢ નિરધાર કરે અને દ્વંદ્વમુક્ત તે થાય,
 પુણ્યવાન તે તો મને જાણી રસમાં ન્હાય.

સાધિભૂતાધિદૈવં માં સાધિયજ્ઞં ચ યે વિદુઃ ।
 પ્રયાણકાલેઽપિ ચ માં તે વિદુર્યુક્તચેતસઃ ॥૭-૩૦॥
 બ્રહ્મકર્મ અધ્યાત્મ ને અધિભૂત અધિયજ્ઞ,
 જે જાણે તે થાય છે મારામાં સંલગ્ન.

॥ અધ્યાય સાતમો સમાપ્ત ॥

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગો નામ સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૭ ॥

અધ્યાય ૮ અક્ષરબ્રહ્મયોગ

અથાષ્ટમોઽધ્યાયઃ અક્ષરબ્રહ્મયોગ

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

કિં તદ્બ્રહ્મ કિમધ્યાત્મં કિં કર્મ પુરુષોત્તમ ।
અધિભૂતં ચ કિં પ્રોક્તમધિદૈવં કિમુચ્યતે ॥૮-૧॥
બ્રહ્મ વળી અધ્યાત્મ શું, કર્મ કહે કોને
અધિભૂત, અધિદૈવ હે પ્રભો, કહે કોને ?

અધિયજ્ઞઃ કથં કોઽત્ર દેહેઽસ્મિન્મધુસૂદન ।
પ્રયાણકાલે ચ કથં જ્ઞેયોઽસિ નિયતાત્મભિઃ ॥૮-૨॥
મૃત્યુ આવે તે સમે યોગીજન તમને,
કેમ કરી જાણી શકે કહો કૃપાળુ મને.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

અક્ષરં બ્રહ્મ પરમં સ્વભાવોઽધ્યાત્મમુચ્યતે ।
ભૂતભાવોદ્ભવકરો વિસર્ગઃ કર્મસંજિતઃ ॥૮-૩॥
અક્ષર છે પરબ્રહ્મ ને સ્વભાવ છે અધ્યાત્મ,
જગસર્જન ને નાશનો વ્યાપાર કહે કર્મ.

અધિભૂતં ક્ષરો ભાવઃ પુરુષશ્ચાધિદૈવતમ્ ।
અધિયજ્ઞોઽહમેવાત્ર દેહે દેહભૂતાં વર ॥૮-૪॥
ક્ષર તે છે અધિભૂત ને પુરુષ કહ્યો અધિદૈવ
અધિયજ્ઞ કહ્યો છે મને શરીરમાંનો દેવ.

અન્તકાલે ચ મામેવ સ્મરન્મુક્ત્વા કલેવરમ્ ।
યઃ પ્રયાતિ સ મદ્ભાવં યાતિ નાસ્ત્યત્ર સંશયઃ ॥૮-૫॥

યાદ કરી પ્રેમે મને જે છોડે છે દેહ,
તે પામી લે છે મને તેમાં ના સંદેહ.

યં યં વાપિ સ્મરન્ભાવં ત્યજત્યન્તે કલેવરમ્ ।
તં તમેવૈતિ કૌન્તેય સદા તદ્ભાવભાવિતઃ ॥૮-૬॥
જેને યાદ કરી તજે મૃત્યુ સમયે દેહ,
તેને પામે જીવ આ તેમાં ના સંદેહ.

તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ મામનુસ્મર યુધ્ય ચ ।
મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્મામેવૈષ્યસ્યસંશયમ્ ॥૮-૭॥
તેથી રાતદિવસ મને યાદ કરી લડજે,
મન મારામાં રાખજે, મુજને મેળવજે.

અભ્યાસયોગયુક્તેન ચેતસા નાન્યગામિના ।
પરમં પુરુષં દિવ્યં યાતિ પાર્થાનુચિન્તયન્ ॥૮-૮॥
યોગીજન અભ્યાસથી પ્રભુમાં મન જોડે,
પ્રભુને પામી લે વળી જ્યારે તન છોડે.

કવિં પુરાણમનુશાસિતારમણોરણીયાંસમનુસ્મરેદ્યઃ ।
સર્વસ્ય ધાતારમચિન્ત્યરૂપ માદિત્યવર્ણ તમસઃ પરસ્તાત્ ॥૮-૯॥
જ્ઞાની તેમ અનાદિ તે સૌના સ્વામી છે,
પ્રભુજી પૂર્ણ પ્રકાશ ને અનંતનામી છે.

પ્રયાણકાલે મનસાચલેન ભક્ત્યા યુક્તો યોગબલેન ચૈવ ।
ભ્રુવોર્મધ્યે પ્રાણમાવેશ્ય સમ્યક્ સ તં પરં પુરુષમુપૈતિ દિવ્યમ્ ॥૮-૧૦॥
અંતસમે તેને કરે યાદ પ્રેમથી જે,
મનને જોડે તે મહીં, પામે પ્રભુને તે.

યદક્ષરં વેદવિદો વદન્તિ વિશન્તિ યદ્યતયો વીતરાગાઃ ।
 યદિચ્છન્તો બ્રહ્મચર્યં ચરન્તિ તત્તે પદં સંગ્રહેણ પ્રવક્ષ્યે ॥૮-૧૧॥
 વેદ કહે અવિનાશ ને મુનિ જેને જાણે,
 જેને માટે કે કરે બ્રહ્મચર્ય ધ્યાને.

સર્વદ્વારાણિ સંયમ્ય મનો હૃદિ નિરુદ્ય ચ ।
 મૂઢ્ઢ્ય્યાધાયાત્મનઃ પ્રાણમાસ્થિતો યોગધારણામ્ ॥૮-૧૨॥
 મન અંતરમાં રોકતાં દ્વાર બધાં રોકી,
 યોગી રાખે પ્રાણને મસ્તકમાં રોકી.

ઓમિત્યેકાક્ષરં બ્રહ્મ વ્યાહરન્મામનુસ્મરન્ ।
 યઃ પ્રયાતિ ત્યજન્દેહં સ યાતિ પરમાં ગતિમ્ ॥૮-૧૩॥
 પછી જપે છે પ્રણવને, ધ્યાન ધરે માણું,
 એમ તજે છે દેહ તે પામે ગતિ ચારું.

અનન્યચેતાઃ સતતં યો માં સ્મરતિ નિત્યશઃ ।
 તસ્યાહં સુલભઃ પાર્થ નિત્યયુક્તસ્ય યોગિનઃ ॥૮-૧૪॥
 સદા કરે છે યાદ જે મુજને પ્રેમ કરી,
 તે જ મેળવે છે મને, જગને જાય તરી.

મામુપેત્ય પુનર્જન્મ દુઃખાલયમશાશ્વતમ્ ।
 નાપ્નુવન્તિ મહાત્માનઃ સંસિદ્ધિં પરમાં ગતાઃ ॥૮-૧૫॥
 મને મેળવીને ફરી જન્મે ના કોઈ,
 દુઃખ શોક કે વ્યાધિમાં પડે નહીં કોઈ.

આબ્રહ્મભુવનાલ્લોકાઃ પુનરાવર્તિનોઽર્જુન ।
 મામુપેત્ય તુ કૌન્તેય પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥૮-૧૬॥
 બ્રહ્મલોક ને લોક સૌ બીજા કેંક કહ્યાં,
 તેમાં જન્મ મરણ થતાં, તે ના અમર ગણ્યાં.

મને જ મેળવવા થકી અમર બને છે લોક,
જન્મ મરણ સાથે ટળે, ટળે તાપ ને શોક.

સહસ્રયુગપર્યન્તમહર્યદ્બ્રહ્મણો વિદુઃ ।
રાત્રિં યુગસહસ્રાન્તાં તેઽહોરાત્રવિદો જનાઃ ॥૮-૧૭॥
ચાર જાતનાં જુગ કહ્યાં, તે સૌ સાથ મળે
હજાર જુગ બ્રહ્માતણો, એક જ દિવસ કરે.

અવ્યક્તાદવ્યક્તયઃ સર્વાઃ પ્રભવન્ત્યહરાગમે ।
રાત્ર્યાગમે પ્રલીયન્તે તત્રૈવાવ્યક્તસંજકે ॥૮-૧૮॥
તેવી રાત બને વળી આ બ્રહ્માંડ વિશે,
દિવસે જીવો જન્મતાં, મરતાં રાત વિશે.

ભૂતગ્રામઃ સ એવાયં ભૂત્વા ભૂત્વા પ્રલીયતે ।
રાત્ર્યાગમેઽવશઃ પાર્થ પ્રભવત્યહરાગમે ॥૮-૧૯॥
જીવ બધાં જન્મે વળી પ્રલય તેમનો થાય,
પ્રકટ થાય દિવસે અને રાતે છેક સમાય.

પરસ્તસ્માતુ ભાવોઽન્યોઽવ્યક્તોઽવ્યક્તાત્સનાતનઃ ।
યઃ સ સર્વેષુ ભૂતેષુ નશ્યત્સુ ન વિનશ્યતિ ॥૮-૨૦॥
તેથી ઉત્તમ છે કહ્યા પ્રભુ સૌના સ્વામી,
પ્રલયમાં તે ના મરે, પ્રભુ અનંતનામી.

અવ્યક્તોઽક્ષર ઇત્યુક્તસ્તમાહુઃ પરમાં ગતિમ્ ।
યં પ્રાપ્ય ન નિવર્તન્તે તદ્દામ પરમં મમ ॥૮-૨૧॥
અવિનાશી તે ઈશ છે, પરમધામ પણ તે,
તેને પામી ના ફરે, પાછું કોઈયે.

પુરુષઃ સ પરઃ પાર્થ ભક્ત્યા લભ્યસ્ત્વનન્યયા ।
 યસ્યાન્તઃસ્થાનિ ભૂતાનિ યેન સર્વમિદં તતમ્ ॥૮-૨૨॥
 ઉત્તમ ભક્તિ હોય તો, તે પ્રભુ દર્શન દે,
 જગ તેનામાં છે રહ્યું, વ્યાપક સઘળે તે.

બે જાતની ગતિ

યત્ર કાલે ત્વનાવૃત્તિમાવૃત્તિં ચૈવ યોગિનઃ ।
 પ્રયાતા યાન્તિ તં કાલં વક્ષ્યામિ ભરતર્ષભ ॥૮-૨૩॥
 જ્યારે મરતાં ના કદી, જન્મે યોગીજન,
 જન્મે તે વેળા કહું, સાંભળ રાખી મન.

અગ્નિર્જ્યોતિરહઃ શુક્લઃ ષણ્માસા ઉત્તરાયણમ્ ।
 તત્ર પ્રયાતા ગચ્છન્તિ બ્રહ્મ બ્રહ્મવિદો જનાઃ ॥૮-૨૪॥
 અગ્નિ, જ્યોતિ, દિવસ ને શુક્લપક્ષ જો હોય,
 ઉત્તરાયણે તન તજે, તે પ્રભુ પામે કોય.

ધૂમો રાત્રિસ્તથા કૃષ્ણઃ ષણ્માસા દક્ષિણાયનમ્ ।
 તત્ર ચાન્દ્રમસં જ્યોતિર્યોગી પ્રાપ્ય નિવર્તતે ॥૮-૨૫॥
 ધુમ, રાત, વદ હોય ને દક્ષિણાયન જો,
 ચંદ્રલોકને મેળવી, ફરી જન્મતાં તો.

શુક્લકૃષ્ણે ગતી હ્યેતે જગતઃ શાશ્વતે મતે ।
 એકયા યાત્યનાવૃત્તિમન્યયાવર્તતે પુનઃ ॥૮-૨૬॥
 શુક્લ કૃષ્ણની આ ગતિ શાશ્વત છે જગમાં,
 જન્મ થાય છે એકથી, ના જન્મે પરમાં.

નૈતે સૃતી પાર્થ જાનન્યોગી મુહ્યતિ કશ્ચન ।
 તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ યોગયુક્તો ભવાર્જુન ॥૮-૨૭॥

આ જાણી યોગી કદી મોહિત નહીં થશે,
તેથી સર્વે કાળમાં યોગી તું બનજે.

વેદેષુ યજ્ઞેષુ તપઃસુ ચૈવ દાનેષુ યત્ પુણ્યફલં પ્રદિષ્ટમ્ ।
અત્યેતિ તત્સર્વમિદં વિદિત્વા યોગી પરં સ્થાનમુપૈતિ ચાચમ્ ॥૮-૨૮॥

વેદયજ્ઞ તપદાનનું પુણ્ય કહ્યું છે જે,
યોગી પદને મેળવે તેથી ઉત્તમ તે.

॥ અધ્યાય આઠમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે અક્ષરબ્રહ્મયોગો નામાષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૮ ॥

અધ્યાય ૯ રાજવિદ્યારાજગુહ્યયોગ

નવમોઽધ્યાયઃ રાજવિદ્યારાજગુહ્યયોગ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

ઇદં તુ તે ગુહ્યતમં પ્રવક્ષ્યામ્યનસૂયવે ।
જ્ઞાનં વિજ્ઞાનસહિતં યજ્ઞાત્વા મોક્ષયસેઽશુભાત્ ॥૯-૧॥
ખૂબ જ છુપું જ્ઞાનને વળી કહ્યું વિજ્ઞાન,
મુક્ત કરે જે અશુભથી, કહું હવે તે જ્ઞાન.

રાજવિદ્યા રાજગુહ્યં પવિત્રમિદમુત્તમમ્ ।
પ્રત્યક્ષાવગમં ધર્મ્યં સુસુખં કર્તુમવ્યયમ્ ॥૯-૨॥
પવિત્ર ને સુખકર કહી ઉત્તમ વિદ્યા તે,
અનુભવ કરવા યોગ્ય ને ઉત્તમ વિદ્યા છે.

અશ્રદ્ધધાનાઃ પુરુષા ધર્મસ્યાસ્ય પરન્તપ ।
અપ્રાપ્ય માં નિવર્તન્તે મૃત્યુસંસારવર્ત્મનિ ॥૯-૩॥
માને ના આ ધર્મને, શ્રદ્ધા ના રાખે,
મરે જન્મ લે તે, નહીં મુક્તિરસ યાખે.

મયા તતમિદં સર્વં જગદવ્યક્તમૂર્તિના ।
મત્સ્થાનિ સર્વભૂતાનિ ન ચાહં તેષ્વવસ્થિતઃ ॥૯-૪॥
અખંડ મારું રૂપ આ જગમાં વ્યાપક છે,
મારામાં જીવો બધા રહેલા ખરે છે.

ન ચ મત્સ્થાનિ ભૂતાનિ પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્ ।
ભૂતભૃન્ન ચ ભૂતસ્થો મમાત્મા ભૂતભાવનઃ ॥૯-૫॥
મારા અંશે એ રહ્યા, પૂર્ણરૂપમાં ના

शुच रक्षा मुजमां छतां, हुं लेपाठं ना.

यथाकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ।
तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥९-६॥
वायु वहेनारो बधे, रहे व्योममां जेम,
यरायर रहे मुज महीं समशु लेजे येम.

सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामिकाम् ।
कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥९-७॥
कल्पांते मारामहीं लय सौनोये थाय,
कल्पारंभे मुजथडी सर्जन सौनुं थाय.

प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः ।
भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥९-८॥
प्रकृतिनो आश्रय लई सर्जुं वारंवार,
शुच बधा आ जगतमां सर्जुं वारंवार.

न च मां तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनंजय ।
उदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥९-९॥
ये सर्वे कर्मो मने बंधन ना करतां,
उदासीन निर्लेप हुं रहुं कर्म करतां.

मयाध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरम् ।
हेतुनानेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते ॥९-१०॥
मारा हाथतणे रही प्रकृति जगत करे,
तेथी जगमां थाय छे परिवर्तन सधणे.

अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ।
परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम् ॥९-११॥

મનુષ્યરૂપે હું રહ્યો એમ મૂઠ જાણે,
વિરાટ મારા રૂપને ના કદિ પરમાણે.

મોઘાશા મોઘકર્માણો મોઘજ્ઞાના વિચેતસઃ ।
રાક્ષસીમાસુરીં ચૈવ પ્રકૃતિં મોહિનીં શ્રિતાઃ ॥૯-૧૨॥
મૂઠ જનોના કર્મ ને વિચાર મેલાં હોય,
સ્વભાવ હલકો તેમનો, સંસારે રત હોય.

મહાત્માનસ્તુ માં પાર્થ દૈવીં પ્રકૃતિમાશ્રિતાઃ ।
ભજન્ત્યનન્યમનસો જ્ઞાત્વા ભૂતાદિમવ્યયમ્ ॥૯-૧૩॥
જ્ઞાનકર્મ આશાતણું ફળ તે ના પામે,
મોહમયી પ્રકૃતિથકી સંકટ ના વામે.

સતતં કીર્તયન્તો માં યતન્તશ્ચ દૃઢવ્રતાઃ ।
નમસ્યન્તશ્ચ માં ભક્ત્યા નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ॥૯-૧૪॥
પવિત્ર દિવ્ય સ્વભાવનાં મહાત્મા જનો કો'ક
ભાવથકી ભજતા મને પામી મૃત્યુલોક.

મારું કીર્તન તે કરે, યત્ન કરે મુજ કાજ.
નમે મને પાળે વળી નિયમો મારે કાજ.

જ્ઞાનયજ્ઞેન ચાપ્યન્યે યજન્તો મામુપાસતે ।
એકત્વેન પૃથક્ત્વેન બહુધા વિશ્વતોમુખમ્ ॥૯-૧૫॥
દ્વૈત તેમ અદ્વૈત ને વિશ્વભાવનાથી,
માનીને ભજતા મને કૈંયે જ્ઞાનથકી.

અહં ક્રતુરહં યજ્ઞઃ સ્વધાહમહમૌષધમ્ ।
મન્ત્રોઽહમહમેવાજ્યમહમગ્નિરહં હુતમ્ ॥૯-૧૬॥

ઋતુ ને યજ્ઞ સ્વધા વળી ઔષધ ને ધૃત છું,
મંત્ર હવન અગ્નિ બની વાસ ધરું છું હું.

પિતાહમસ્ય જગતો માતા ધાતા પિતામહઃ ।
વેદ્યં પવિત્રમૌકાર ઋક્સામ યજુરેવ ચ ॥૧-૧૭॥
આ જગનો હું છું પિતા, માતાધાતા છું,
વેદ તેમ ઓમ્ કારને ગતિને ભર્તા છું.

ગતિર્ભર્તા પ્રભુઃ સાક્ષી નિવાસઃ શરણં સુહૃત્ ।
પ્રભવઃ પ્રલયઃ સ્થાનં નિધાનં बीजमव्ययम् ॥૧-૧૮॥
શરણ, સર્વનો મિત્ર ને સૌનું કારણ છું,
ગતિ, ભર્તા, સાક્ષી વળી અવિનાશી પ્રભુ છું.

તપામ્યહમહં વર્ષં નિગૃહ્ણામ્યુત્સૃજામિ ચ ।
અમૃતં ચૈવ મૃત્યુશ્ચ સદસચ્ચાહમર્જુન ॥૧-૧૯॥
હું વરસાદ કરું વળી તાપ તપાવું છું,
સુધારૂપ ને સત્ય છું, મૃત્યુનો પતિ છું.

ત્રૈવિદ્યા માં સોમપાઃ પૂતપાપા યજ્ઞૈરિષ્ટ્વા સ્વર્ગતિં પ્રાર્થયન્તે ।
તે પુણ્યમાસાઘ સુરેન્દ્રલોકમશ્નન્તિ દિવ્યાન્દિવિ દેવભોગાન્ ॥૧-૨૦॥
યજ્ઞ કરે જે પ્રેમથી તે જન સ્વર્ગે જાય,
પુણ્યથકી દૈવી ઘણાં ભોગે સ્વર્ગે ન્હાય.

તે તં ભુક્ત્વા સ્વર્ગલોકં વિશાલં ક્ષીણે પુણ્યે મર્ત્યલોકં વિશન્તિ ।
एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभन्ते ॥૧-૨૧॥
પુણ્ય થાય પુરું પછી જન્મે પૃથ્વીમાંથી,
આવાગમનથકી ન તે છૂટે છે જગમાંથી.

દર્શન મારું ના કરે ત્યાં લગ મુક્ત ન થાય,
કોઈ સુખ ને દુઃખથી કદી ન છૂટી જાય.

અનન્યાશ્ચિન્તયન્તો માં યે જનાઃ પર્યુપાસતે ।
તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥૧-૨૨॥
મારું શરણ લઈ કરે મારી ચિંતા જે.
તેના કોડ બધા પૂરું, રક્ષુ છું તેને.

યેઽપ્યન્યદેવતાભક્તા યજન્તે શ્રદ્ધયાન્વિતાઃ ।
તેઽપિ મામેવ કૌન્તેય યજન્ત્યવિધિપૂર્વકમ્ ॥૧-૨૩॥
અન્ય દેવને જે ભજે, મને જ ભજતા તે,
સર્વ જાતના યજ્ઞનો સ્વામી જાણ મને.

અહં હિ સર્વયજ્ઞાનાં ભોક્તા ચ પ્રભુરેવ ચ ।
ન તુ મામભિજાનન્તિ તત્ત્વેનાતશ્ચ્યવન્તિ તે ॥૧-૨૪॥
મને જાણવાથી જ ના અવગતિને પામે,
મને ન જાણે તે સદા દુર્ગતિને પામે.

યાન્તિ દેવવ્રતા દેવાન્પિતૃન્યાન્તિ પિતૃવ્રતાઃ ।
ભૂતાનિ યાન્તિ ભૂતેજ્યા યાન્તિ મઘાજિનોઽપિ મામ્ ॥૧-૨૫॥
દેવ ભજ્યે દેવો મળે, પિતૃ ભજ્યે પિતૃ,
ભૂતોથી ભૂતો મળે, મને ભજ્યે હું મળું. ॥૨૫॥

પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં યો મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।
તદહં ભક્ત્યુપહૃતમશ્રામિ પ્રયતાત્મનઃ ॥૧-૨૬॥
ફળ કે ફૂલ મને ધરે, પર્ણ તેમ પાણી,
ધર્યું ભાવથી સર્વ હું આરોગું દાની.

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ।
 यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥९-२७॥
 तेथी तुं જે જે કરે, તપે, દાન દે, ખાય,
 કરજે અર્પણ તે મને, અહંભાવ ના થાય.

શુભાશુભફલૈરેવં મોક્ષ્યસે કર્મબન્ધનૈઃ ।
 સંન્યાસયોગયુક્તાત્મા વિમુક્તો મામુપૈષ્યસિ ॥૯-૨૮॥
 સારાં નરસાં કર્મથી એમ જ તું છૂટશે,
 ત્યાગ યોગથી ને મને પ્રાપ્ત કરી ચૂકશે.

સમોઽહં સર્વભૂતેષુ ન મે દ્વેષ્યોઽસ્તિ ન પ્રિયઃ ।
 યે ભજન્તિ તુ માં ભક્ત્યા મયિ તે તેષુ ચાપ્યહમ્ ॥૯-૨૯॥
 મારે શત્રુમિત્ર ના, સૌથે સરખાં છે,
 ભજે ભાવથી તે છતાં નજીક અદકાં છે.

અપિ ચેત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।
 સાધુરેવ સ મન્તવ્યઃ સમ્યગ્વ્યવસિતો હિ સઃ ॥૯-૩૦॥
 ખૂબ અધર્મીયે મને ભજે કરીને પ્રેમ,
 તો તે સંત થઈ જશે, પામી મારી રે'મ.

ક્ષિપ્રં ભવતિ ધર્માત્મા શશ્વચ્છાન્તિં નિગચ્છતિ ।
 કૌન્તેય પ્રતિ જાનીહિ ન મે ભક્તઃ પ્રણશ્યતિ ॥૯-૩૧॥
 શાંતિ પૂર્ણ તે પામશે, ધર્માત્મા બનશે,
 મારો ભક્ત કદી નહીં અર્જુન, નષ્ટ થશે.

માં હિ પાર્થ વ્યપાશ્રિત્ય યેઽપિ સ્યુઃ પાપયોનયઃ ।
 સ્ત્રિયો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્તેઽપિ યાન્તિ પરાં ગતિમ્ ॥૯-૩૨॥
 પાપી, સ્ત્રી ને શુદ્રયે ગુણ મારા ગાશે,
 લેશે મારું શરણ તો ઉત્તમ ગતિ થાશે.

કિં પુનર્બ્રાહ્મણાઃ પુણ્યા ભક્તા રાજર્ષયસ્તથા ।
 અનિત્યમસુખં લોકમિમં પ્રાપ્ય ભજસ્વ મામ્ ॥૧-૩૩॥
 પછી ભક્ત બ્રાહ્મણ અને જ્ઞાનીનું તો શું
 જન્મીને આ જગતમાં મને ભજી લે તું.

મન્મના ભવ મદ્ભક્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ ।
 મામેવૈષ્યસિ યુક્ત્વૈવમાત્માનં મત્પરાયણઃ ॥૧-૩૪॥
 મનથી ભજ મુજને અને તનથી કર સેવા,
 કર્મ મને અર્પણ કરી, માણી લે મેવા.

જગમાં જોઈને મને વંદન કર હરરોજ,
 મને પામશે એમ તું કરતાં મારી ખોજ.

મન વાણીથી ભક્ત થા મારો કેવળ તું,
 શાંતિ તેમ સુખ પામશે, સત્ય કહું છું હું.

॥ અધ્યાય નવમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે રાજવિદ્યારાજગુહ્યયોગો નામ નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧ ॥

अध्याय १० विभूतियोग

दशमोऽध्यायः विभूतियोग

श्रीभगवानुवाच

श्री भगवान् कहे छे:

भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं वचः ।
यत्तेऽहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया ॥१०-१॥
इरीवार अर्जुन तुं सुए वचनो मारं,
तारा हित माटे कहुं वचनो ते प्यारं.

न मे विदुः सुरगणाः प्रभवं न महर्षयः ।
अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च सर्वशः ॥१०-२॥
जन्म न मारो जाएतां महर्षिं अने देव,
आदि देव ने ऋषितणो जाएी मुजने सेव.

यो मामजमनादिं च वेत्ति लोकमहेश्वरम् ।
असंमूढः स मर्त्येषु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१०-३॥
लोकोनो ईश्वर मने जे कोई जाए,
दुःखदईथी ते छूटी मुक्तिरस माए.

बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः क्षमा सत्यं दमः शमः ।
सुखं दुःखं भवोऽभावो भयं चाभयमेव च ॥१०-४॥
क्षमा सत्य बुद्धि वणी शमदम तेमज ज्ञान,
सुख दुःख भय ने अबय, सत्यासत्य प्रमाण.

अहिंसा समता तुष्टिस्तपो दानं यशोऽयशः ।
भवन्ति भावा भूतानां मत्त एव पृथग्विधाः ॥१०-५॥
तप ने समता ने दया, यश अपयश ने दान,
भाव थता प्राणीतणं, ते सौ मुजथी जाए.

મહર્ષયઃ સસ પૂર્વે ચત્વારો મનવસ્તથા ।
 મદ્ભાવા માનસા જાતા યેષાં લોક ઇમાઃ પ્રજાઃ ॥૧૦-૬॥
 સાત મહર્ષિ ને વળી ચાર જાતને તે,
 મનુ મારાથી છે થયા, જગતના પિતા જે.

एतां विभूतिं योगं च मम यो वेत्ति तत्त्वतः ।
 सोऽविकम्पेन योगेन युज्यते नात्र संशयः ॥૧૦-૭॥
 વિભૂતિ તેમજ યોગ આ મારો જાણે જે,
 જોડાયે દ્રઢ યોગથી મારી સાથે તે.

अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते ।
 इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भावसमन्विताः ॥૧૦-૮॥
 સૌનો હું સ્વામી વળી મારામાં આ સર્વ,
 જ્ઞાની સમજે એમ ને ભજે તજીને ગર્વ.

मच्चित्ता मद्गतप्राणा बोधयन्तः परस्परम् ।
 कथयन्तश्च मां नित्यं तुष्यन्ति च रमन्ति च ॥૧૦-૯॥
 મન ને પ્રાણથકી મને ભજે કથાય કરે,
 મારી ચર્ચાથી સદા તૃપ્તિ હર્ષ ધરે.

तेषां सततयुक्तानां भजतां प्रीतिपूर्वकम् ।
 ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयान्ति ते ॥૧૦-૧૦॥
 અનન્ય પ્રેમી ભક્તને બુદ્ધિ આપું છું,
 તેથી મુજને મેળવે, બંધન કાપું છું.

तेषामेवानुकम्पार्थमहमज्ञानजं तमः ।
 नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वता ॥૧૦-૧૧॥
 દયા કરીને જ્ઞાનનો દીપ બનું છું હું,
 રહી હૃદયમાં તેમનું અજ્ઞાન હરું છું.

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

પરં બ્રહ્મ પરં ધામ પવિત્રં પરમં ભવાન્ ।
પુરુષં શાશ્વતં દિવ્યમાદિદેવમજં વિભુમ્ ॥૧૦-૧૨॥
પવિત્ર ઈશ્વર છે તમે, દેવ જગતના તેમ,
શાશ્વત તેમજ દિવ્ય છે, અજ અવિનાશી તેમ.

આહુસ્ત્વામૃષયઃ સર્વે દેવર્ષિર્નારદસ્તથા ।
અસિતો દેવલો વ્યાસઃ સ્વયં ચૈવ બ્રવીષિ મે ॥૧૦-૧૩॥
નારદ તેમજ વ્યાસને સંત કહે છે એમ,
અસિત વ્યાસ દેવલ વળી તમે કહો છે તેમ.

સર્વમેતદ્દતં મન્યે યન્માં વદસિ કેશવ ।
ન હિ તે ભગવન્વ્યક્તિં વિદુર્દેવા ન દાનવાઃ ॥૧૦-૧૪॥
સાચું માનું છું તમે કહો તે બધું હું,
દેવ તેમ દાનવ પ્રભો, તમને જાણે શું

સ્વયમેવાત્મનાત્માનં વેત્થ ત્વં પુરુષોત્તમ ।
ભૂતભાવન ભૂતેશ દેવદેવ જગત્પતે ॥૧૦-૧૫॥
તમે જ જાણો છે ખરે પૂર્ણ તમારું રૂપ,
દેવદેવ ભૂતેશ હે, જગતનાથ જગભૂપ.

વક્તુમર્હસ્યશોષેણ દિવ્યા હ્યાત્મવિભૂતયઃ ।
યાભિર્વિભૂતિભિર્લોકાનિમાંસ્ત્વં વ્યાપ્ય તિષ્ઠસિ ॥૧૦-૧૬॥
કેવી રીતે છે તમે વ્યાપક આ જગમાં ?
વિભૂતિથી વ્યાપક થયા કેમ તમે જગમાં ?

कथं विद्यामहं योगिंस्त्वां सदा परिचिन्तयन् ।
 केषु केषु च भावेषु चिन्त्योऽसि भगवन्मया ॥१०-१७॥
 ध्यान तमाहुं धारतां योगी शै जाषुं,
 क्वा भावथी चिंतवुं, भक्ति हुं माषुं.

विस्तरेणात्मनो योगं विभूतिं च जनार्दन ।
 भूयः कथय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम् ॥१०-१८॥
 योगशक्ति विस्तारथी इरी कहे मुजने,
 अमृत पीतां थाय ना तृप्ति परे मुजने.

विभूतिनुं वर्णन

श्रीभगवानुवाच

श्री भगवान् कहे छे:

हन्त ते कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः ।
 प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे ॥१०-१९॥
 भ्याल ज आपुं हुं तने मारा रुपतणो,
 बराबर कहुं थाय तो, तो विस्तार घणो.

अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः ।
 अहमादिश्च मध्यं च भूतानामन्त एव च ॥१०-२०॥
 प्राणीओमां हुं रह्यो आत्मरुप थई,
 आदि मध्य ने अंत हुं सौनो रह्यो बनी.

आदित्यानामहं विष्णुर्ज्योतिषां रविरंशुमान् ।
 मरीचिर्मरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी ॥१०-२१॥
 विष्णु हुं, उगुं वणी जगमां सूर्य बनी,
 मरिची तेम ज चंद्र हुं हुं नक्षत्र मही.

वेदानां सामवेदोऽस्मि देवानामस्मि वासवः ।
 इन्द्रियाणां मनश्चास्मि भूतानामस्मि चेतना ॥१०-२२॥
 सर्व वेदमां दिव्य ते सामवेद हुं छुं,
 देवोमां छुं इन्द्र ने मन ने चेतन छुं.

रुद्राणां शंकरश्चास्मि वितेशो यक्षरक्षसाम् ।
 वसूनां पावकश्चास्मि मेरुः शिखरिणामहम् ॥१०-२३॥
 शंकर रुद्रोमां वणी कुबेर पश हुं छुं,
 अग्नि छुं, मेरु थयो पर्वतमाहीं हुं.

पुरोधसां च मुख्यं मां विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ।
 सेनानीनामहं स्कन्दः सरसामस्मि सागरः ॥१०-२४॥
 देवोना गुरु जे कक्षा, ते ज बृहस्पति छुं,
 सेनापतिमां स्कंद ने सागर जलमां छुं.

महर्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकमक्षरम् ।
 यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां हिमालयः ॥१०-२५॥
 महर्षिमाहीं भृगु थयो, हिमालय बन्यो छुं,
 यज्ञोमां जपयज्ञ ने अँकार थयो छुं.

अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां च नारदः ।
 गन्धर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां कपिलो मुनिः ॥१०-२६॥
 वृक्षोमां छुं पीपलो, नारद तेमज हुं,
 गंधर्वोमां चित्ररथ, कपिल सिध्दमां छुं.

उच्चैःश्रवसमश्वानां विद्धि माममृतोद्भवम् ।
 ऐरावतं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपम् ॥१०-२७॥
 अमृतथी प्रकटेल छुं, अश्व अलौकिक हुं,
 ऐरावत हाथीमाहीं, मनुष्यमां नृप छुं.

आयुधानामहं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुक ।
 प्रजनश्चास्मि कन्दर्पः सर्पाणामस्मि वासुकिः ॥१०-२८॥
 कामधेनुं छुं गायमां, वज्रं शस्त्रमां छुं,
 धर्मपरायणं कामं छुं, वासुकिं सर्पे छुं.

अनन्तश्चास्मि नागानां वरुणो यादसामहम् ।
 पितृणामर्थमा चास्मि यमः संयमतामहम् ॥१०-२९॥
 अनन्तं नामे नागं छुं, वरुणं तेमजं छुं,
 पितृमां छुं अर्थमां, यमीमहीं यमं छुं.

प्रह्लादश्चास्मि दैत्यानां कालः कलयतामहम् ।
 मृगाणां च मृगेन्द्रोऽहं वैनतेयश्च पक्षिणाम् ॥१०-३०॥
 कालरूपं छुं, दैत्यमां प्रह्लादं भरे छुं,
 पशुमां सिंहं थयो वणी, गरुडं भगमां छुं.

पवनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृतामहम् ।
 झषाणां मकरश्चास्मि स्रोतसामस्मि जाह्नवी ॥१०-३१॥
 पवनं तेमं पाणीमहीं गंगां पावनं छुं,
 मगरमच्छं छुं, रामं छुं, शस्त्रवानमां छुं.

सर्गाणामादिरन्तश्च मध्यं चैवाहमर्जुन ।
 अध्यात्मविद्या विद्यानां वादः प्रवदतामहम् ॥१०-३२॥
 आदि मध्यं ने अंतं छुं आ सृष्टिनो छुं,
 विद्यामां अध्यात्मं ने वादं विवादे छुं.

अक्षराणामकारोऽस्मि द्वन्द्वः सामासिकस्य च ।
 अहमेवाक्षयः कालो धाताहं विश्वतोमुखः ॥१०-३३॥
 अक्षरं अक्षरमां अने द्वंद्वं समासे छुं,
 धाता आश्रयं कालं छुं, अक्षरं जगनो छुं.

મૃત્યુઃ સર્વહરશ્ચાહમુદ્ભવશ્ચ ભવિષ્યતામ્ ।
 કીર્તિઃ શ્રીર્વાકચ નારીણાં સ્મૃતિર્મેધા ધૃતિઃ ક્ષમા ॥૧૦-૩૪॥
 જન્મ તેમ મૃત્યુ વળી થઈને રહ્યો છું,
 સ્ત્રીની સુંદરતા અને વાણી યશ પણ હું.

બૃહત્સામ તથા સામ્નાં ગાયત્રી છન્દસામહમ્ ।
 માસાનાં માર્ગશીર્ષોઽહમૃત્નાં કુસુમાકરઃ ॥૧૦-૩૫॥
 ધીરજ તેમ ક્ષમા થયો, ગાયત્રી પણ હું,
 માસ માગશર ને વળી વસંત ઋતુમાં છું.

દ્યૂતં છલયતામસ્મિ તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્ ।
 જયોઽસ્મિ વ્યવસાયોઽસ્મિ સત્ત્વં સત્ત્વવતામહમ્ ॥૧૦-૩૬॥
 તેજ તેમ જય બલ અને બુધ્ધિરૂપે છું,
 છળ કરનારામાં સદા દ્યુત થયેલો છું.

વૃષ્ણીનાં વાસુદેવોઽસ્મિ પાણ્ડવાનાં ધનંજયઃ ।
 મુનીનામપ્યહં વ્યાસઃ કવીનામુશના કવિઃ ॥૧૦-૩૭॥
 પાંડવમાં અર્જુન ને વાસુદેવ છું હું,
 કવિમાં શુક્રાચાર્ય ને મુનિમાં વ્યાસ જ છું.

દણ્ડો દમયતામસ્મિ નીતિરસ્મિ જિગીષતામ્ ।
 મૌનં ચૈવાસ્મિ ગુહ્યાનાં જ્ઞાનં જ્ઞાનવતામહમ્ ॥૧૦-૩૮॥
 નીતિ તેમ શાસકમહીં દંડ થયો છું હું,
 ગુહ્ય વાતમાં મૌન ને જ્ઞાનસ્વરૂપે છું.

યચ્ચાપિ સર્વભૂતાનાં બીજં તદહમર્જુન ।
 ન તદસ્તિ વિના યત્સ્યાન્મયા ભૂતં ચરાચરમ્ ॥૧૦-૩૯॥
 જગતતણું છું બીજ હું, સુણજે અર્જુન તું,
 મારા વિણ તો આ રહે અસ્તિત્વ ખરે શું

નાન્તોઽસ્તિ મમ દિવ્યાનાં વિભૂતીનાં પરન્તપ ।
 ણ ટૂદ્દેશતઃ પ્રોક્તો વિભૂતેર્વિસ્તરો મયા ॥૧૦-૪૦॥
 મારા દૈવી રૂપનો અંત ના જ આવે,
 આ તો થોડું છે કહ્યું, કોણ બધું ગાવે ?

યદ્યદ્વિભૂતિમત્સત્ત્વં શ્રીમદૂર્જિતમેવ વા ।
 તત્તદેવાવગચ્છ ત્વં મમ તેર્જોઽશસંભવમ્ ॥૧૦-૪૧॥
 જે જે સુંદર, સત્ય ને પવિત્ર પ્રેમલ છે,
 મારા અંશ થકી થયું, જાણી લેજે તે.

અથવા બહુનૈતેન કિં જ્ઞાતેન તવાર્જુન ।
 વિષ્ટભ્યાહમિદં કૃત્સ્નમેકાંશેન સ્થિતો જગત્ ॥૧૦-૪૨॥
 બધું જાણીને તું વળી કરીશ અર્જુન શું
 મારા એક જ અંશમાં વિશ્વ બધુંય રહ્યું.

॥ અધ્યાય દસમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે વિભૂતિયોગો નામ દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૧ વિશ્વરૂપદર્શનયોગ

एकादशोऽध्यायः विश्वरूपदर्शनयोग

अर्जुन उवाच

अर्जुन કહે છે:

मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम् ।
यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम ॥११-१॥

કૃપા કરીને જે કહ્યા હિતના શબ્દ તમે,
તેથી મોહ જતો રહ્યો મારો પ્રભુજી હે.

भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया ।
त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययम् ॥११-२॥

ઉત્પત્તિલય જગતનાં સુષ્ટ્યા પ્રેમથી મેં,
મહિમા જાણ્યો છે વળી તમારા થકી મેં.

एवमेतद्यथात्थ त्वमात्मानं परमेश्वर ।
द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम ॥११-३॥

જગના કારણ છે તમે, જગના નાશક છે,
રૂપ તમારું વિશ્વમાં કેવું વ્યાપક હો.

જોવાને તે રૂપને મુજને ઇચ્છા થાય,
યોગેશ્વર, તે રૂપને બતાવો હૃદય રહાય.

मन्यसे यदि तच्छक्यं मया द्रष्टुमिति प्रभो ।
योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम् ॥११-४॥

જોઈ રૂપ શકીશ હું એવી ખાત્રી થાય,
યોગેશ્વર, તો રૂપને બતાવો હૃદય રહાય.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

પશ્ય મે પાર્થ રૂપાણિ શતશોઽથ સહસ્રશઃ ।
 નાનાવિધાનિ દિવ્યાનિ નાનાવર્ણાકૃતીનિ ચ ॥૧૧-૫॥
 જો તું મારા રૂપને અનેક રૂપભર્યું,
 અનેકરંગી રૂપ તે દિવ્ય વિરાટ ધર્યું.

પશ્યાદિત્યાન્વસૂત્રાનશ્ચિનો મરુતસ્તથા ।
 બહૂન્યદ્દૃષ્ટપૂર્વાણિ પશ્યાશ્ચર્યાણિ ભારત ॥૧૧-૬॥
 રુદ્ર મરુત આદિત્ય ને અશ્વિનીકુમારો,
 અચરજકારક જો વળી કે મહિમા મારો.

ઇહૈકસ્થં જગત્કૃત્સ્નં પશ્યાદ્ય સચરાચરમ્ ।
 મમ દેહે ગુડાકેશ યચ્ચાન્યદ્ દ્રષ્ટુમિચ્છસિ ॥૧૧-૭॥
 જો આ મારા અંગમાં સારાથે જગને,
 જે જે જોવું હોય તે, બતાવીશ તુજને.

ન તુ માં શક્યસે દ્રષ્ટુમનેનૈવ સ્વચક્ષુષા ।
 દિવ્યં દદામિ તે ચક્ષુઃ પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્ ॥૧૧-૮॥
 તારી આંખે ના તને દેખાશે મુજ રૂપ,
 દૈવી આપું આંખ હું, જો તું દિવ્ય સ્વરૂપ.

સંજય ઉવાચ

સંજય કહે છે:

एवमुक्त्वा ततो राजन्महायोगेश्वरो हरिः ।
 दर्शयामास पार्थाय परमं रूपमैश्वरम् ॥११-९॥
 એમ કહી યોગીતણા યોગી શ્રી પ્રભુએ,
 દિવ્ય બતાવ્યું રૂપ તે પ્રેમી અર્જુનને.

અનેકવક્ત્રનયનમનેકાદ્ભુતદર્શનમ્ ।
 અનેકદિવ્યાભરણં દિવ્યાનેકોઘતાયુધમ્ ॥૧૧-૧૦॥
 આંખ હજારો ને વળી મુખ પણ હતાં હજાર,
 ઘરેણાં અને શસ્ત્રોનો હતો નહીં ત્યાં પાર.

દિવ્યમાલ્યામ્બરધરં દિવ્યગન્ધાનુલેપનમ્ ।
 સર્વાશ્ચર્યમયં દેવમનન્તં વિશ્વતોમુખમ્ ॥૧૧-૧૧॥
 માળા તેમજ ગંધથી શોભિત હતું શરીર,
 વિરાટ દિવ્ય અનંત ને અચરજપૂર્ણ શરીર.

દિવિ સૂર્યસહસ્રસ્ય ભવેચુગપદુત્થિતા ।
 યદિ ભાઃ સદૃશી સા સ્યાદ્ભાસસ્તસ્ય મહાત્મનઃ ॥૧૧-૧૨॥
 હજાર સૂર્ય ઊગે કદી ને પ્રકાશ પથરાય,
 તેમજ પ્રભુના રૂપનું તેજ બધે પથરાય.

તત્રૈકસ્થં જગત્કૃત્સ્નં પ્રવિભક્તમનેકધા ।
 અપશ્યદ્દેવદેવસ્ય શરીરે પાણ્ડવસ્તદા ॥૧૧-૧૩॥
 પ્રભુ શરીરમાં અર્જુને જગ આખું જોયું,
 અનેક રૂપોમાં રહ્યું જગ આખું જોયું.

તતઃ સ વિસ્મયાવિષ્ટો હૃષ્ટરોમા ધનંજયઃ ।
 પ્રણમ્ય શિરસા દેવં કૃતાઞ્જલિરભાષત ॥૧૧-૧૪॥
 અચરજ પામેલો વળી રોમાંચિત અર્જુન,
 શીશ નમાવીને વદ્યો રોમાંચિત અર્જુન.

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

પશ્યામિ દેવાંસ્તવ દેવ દેહે સર્વાસ્તથા ભૂતવિશેષસંઘાન્ ।
 બ્રહ્માણમીશં કમલાસનસ્થમૃષીંશ્ચ સર્વાનુરગાંશ્ચ દિવ્યાન્ ॥૧૧-૧૫॥

દેવ તમારા દેહમાં સમાયા બધાં લોક,
કમળપરે બ્રહ્મા અને ઋષિ પણ ત્યાં છે કો'ક.

अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रं पश्यामि त्वां सर्वतोऽनन्तरूपम् ।
नान्तं न मध्यं न पुनस्तवादिं पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूप ॥११-१६॥

હાથ તેમ આંખો વળી પેટ ગણી ન શકાય,
આદિ મધ્ય કે અંત આ રૂપતણો ન જણાય.

किरीटिनं गदिनं चक्रिणं च तेजोराशिं सर्वतो दीप्तिमन्तम् ।
पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समन्ताद्दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयम् ॥११-१७॥

મુકુટ ગદા ને ચક્રથી શોભે દિવ્ય સ્વરૂપ,
તેજતણો અંબાર આ જોઈ ન શકું રૂપ.

त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ।
त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे ॥११-१८॥

વિરાટ તેમ પ્રદીપ્ત છે દિવ્ય તમારું રૂપ,
ચારે બાજુ દેખતો દિવ્ય તમારું રૂપ.

અમર તમે, ઉત્તમ તમે ફક્ત જાણવા જોગ,
ધર્મતણા રક્ષક તમે, એક અનન્ય અમોઘ.

अनादिमध्यान्तमनन्तवीर्यमनन्तबाहुं शशिसूर्यनेत्रम् ।
पश्यामि त्वां दीप्तहुताशवक्त्रं स्वतेजसा विश्वमिदं तपन्तम् ॥११-१९॥

જગના આશ્રય, આદિ ને અંત વિનાનાં છે,
સનાતન, બલી, વિશ્વને તપાવી રહ્યા છે.

સૂર્યચંદ્રની આંખ છે, હાથ હજાર વળી,
અગ્નિ જેવા વદનના, રહ્યા પ્રકાશ કરી.

ઘાવાપૃથિવ્યોરિદમન્તરં હિ વ્યાસં ત્વયૈકેન દિશશ્ચ સર્વાઃ ।
 દૃષ્ટ્વાદ્ભુતં રૂપમુગ્રં તવેદં લોકત્રયં પ્રવ્યથિતં મહાત્મન્ ॥૧૧-૨૦॥
 પૃથ્વી ને આકાશમાં વ્યાપક એક તમે,
 સર્વ દિશામાં છે રહ્યા દિવ્ય સ્વરૂપ તમે.
 ઉગ્ર રૂપ જોઈ થયા ભયભીત બધા લોક,
 પ્રવેશી રહ્યા રૂપમાં દેવજનો પણ કો'ક.

અમી હિ ત્વાં સુરસંઘા વિશન્તિ કેચિદ્ભીતાઃ પ્રાજ્જલયો ગૃણન્તિ ।
 સ્વસ્તીત્યુક્ત્વા મહર્ષિસિદ્ધસંઘાઃ સ્તુવન્તિ ત્વાં સ્તુતિભિઃ પુષ્કલાભિઃ ॥૧૧-૨૧॥
 દેવ તમોને વંદતા વંદે ઋષિ પણ તેમ,
 સ્તવન કરે છે સિદ્ધ સૌ, ગાન ગાય ના કેમ

રુદ્રાદિત્યા વસવો યે ચ સાધ્યા વિશ્વેઽશ્વિનૌ મરુતશ્ચોષ્મપાશ્ચ ।
 ગન્ધર્વયક્ષાસુરસિદ્ધસંઘા વીક્ષન્તે ત્વાં વિસ્મિતાશ્ચૈવ સર્વે ॥૧૧-૨૨॥
 રુદ્ર તેમ વસુ સાધ્ય ને વિશ્વદેવ ગંધર્વ,
 પિતૃ યક્ષો સિદ્ધ સૌ જુએ તજીને ગર્વ.
 કુમાર મરુતગણો વળી અચરજથી જોતાં,
 મહાન જોઈ રૂપને ભાન બધું ખોતાં.

રૂપં મહતે બહુવક્ત્રનેત્રં મહાબાહો બહુબાહૂરૂપાદમ્ ।
 બહૂદરં બહુદંષ્ટ્રાકરાલં દૃષ્ટ્વા લોકાઃ પ્રવ્યથિતાસ્તથાહમ્ ॥૧૧-૨૩॥
 અનેક મુખ ને નેત્ર ને બાહુ તેમ પગ છે,
 દાઢ ભયંકર દેખતાં, ભીત થયું જગ છે.

નભઃસ્પૃશં દીપ્તમનેકવર્ણં વ્યાતાનનં દીપ્તવિશાલનેત્રમ્ ।
 દૃષ્ટ્વા હિ ત્વાં પ્રવ્યથિતાન્તરાત્મા ધૃતિં ન વિન્દામિ શમં ચ વિષ્ણો ॥૧૧-૨૪॥
 નભને અડનારું વળી રંગતેજમય રૂપ,
 વિશાળ નયને ઓપતું, દિવ્ય વિરાટ સ્વરૂપ.

દંષ્ટ્રાકરાલાનિ ચ તે મુખાનિ દૃષ્ટ્વૈવ કાલાનલસન્નિભાનિ ।
દિશો ન જાને ન લભે ચ શર્મ પ્રસીદ દેવેશ જગન્નિવાસ ॥૧૧-૨૫॥

વ્યથા થાય છે દેખતાં, પ્રાણ ખરે ગભરાય,
ધીરજ ખૂટી જાય ને મનની શાંતિ હરાય.

પ્રલયકાર અંગારશું જોઈ ઉગ્ર સ્વરૂપ,
જ્ઞાનસ્વસ્થતા ના રહે, પ્રસન્ન હો જગભૂપ.

અમી ચ ત્વાં ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પુત્રાઃ સર્વે સહૈવાવનિપાલસંઘેઃ ।
ભીષ્મો દ્રોણઃ સૂતપુત્રસ્તથાસૌ સહાસ્મદીયૈરપિ યોધમુખ્યૈઃ ॥૧૧-૨૬॥

ધૃતરાષ્ટ્રતણાં પુત્ર સૌ કેં રાજાની સાથ,
ભીષ્મ દ્રોણ કે કર્ણ આ વીર અમારા લાખ.

વક્ત્રાણિ તે ત્વરમાણા વિશન્તિ દંષ્ટ્રાકરાલાનિ ભયાનકાનિ ।
કેચિદ્વિલગ્ના દશનાન્તરેષુ સંદૃશ્યન્તે ચૂર્ણિતૈરુત્તમાઙ્ગૈઃ ॥૧૧-૨૭॥

ધોર તમારા વદનમાં સર્વ પ્રવેશે છે,
ચોટે દાંતે કૈંકના મસ્તક તૂટે છે.

યથા નદીનાં બહવોઽમ્બુવેગાઃ સમુદ્રમેવાભિમુખા દ્રવન્તિ ।
તથા તવામી નરલોકવીરા વિશન્તિ વક્ત્રાણ્યભિવિજ્વલન્તિ ॥૧૧-૨૮॥

નદી હજારો જાય છે સાગરમાંહી જેમ,
લાખો લોકો પેસતાં, વદન તમારે તેમ.

યથા પ્રદીપં જ્વલનં પતઙ્ગા વિશન્તિ નાશાય સમૃદ્ધવેગાઃ ।
તથૈવ નાશાય વિશન્તિ લોકાસ્તવાપિ વક્ત્રાણિ સમૃદ્ધવેગાઃ ॥૧૧-૨૯॥

પતંગિયું દીવે પડે મરવા માટે જેમ,
લાખો લોકો પેસતાં, વદન તમારે તેમ.

લેલિહ્યસે ગ્રસમાનઃ સમન્તાલ્લોકાન્સમગ્રાન્વદનૈર્જ્વલદ્ધિઃ ।
 તેજોભિરાપૂર્ય જગત્સમગ્રં ભાસસ્તવોગ્રાઃ પ્રતપન્તિ વિષ્ણો ॥૧૧-૩૦॥
 જીભ તમે ચાટો, ગળી જલદમુખે સૌ લોક,
 ઉગ્ર પ્રભાથી, તેજથી ભરી રહ્યા છે લોક.

આખ્યાહિ મે કો ભવાનુગ્રરૂપો નમોઽસ્તુ તે દેવવર પ્રસીદ ।
 વિજ્ઞાતુમિચ્છામિ ભવન્તમાયં ન હિ પ્રજાનામિ તવ પ્રવૃત્તિમ્ ॥૧૧-૩૧॥
 ઉગ્ર રૂપનાં કોણ છે દેવ કહો મુજને,
 મૂળ રૂપ ધારો, પડે સમજ કેં ન મુજને.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

કાલોઽસ્મિ લોકક્ષયકૃત્પ્રવૃદ્ધો લોકાન્સમાહર્તુમિહ પ્રવૃત્તઃ ।
 ઋતેઽપિ ત્વાં ન ભવિષ્યન્તિ સર્વે યેઽવસ્થિતાઃ પ્રત્યનીકેષુ યોધાઃ ॥૧૧-૩૨॥
 કાળ લોકનો હું થયો નાશકાજ તૈયાર,
 નહીં હોય તું તોય આ વીર બધા મરનાર.

તસ્માત્વમુત્તિષ્ઠ યશો લભસ્વ જિત્વા શત્રૂન્ ભુક્ષ્વ રાજ્યં સમૃદ્ધમ્ ।
 મયૈવૈતે નિહતાઃ પૂર્વમેવ નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાચિન્ ॥૧૧-૩૩॥
 તેથી ઊભો થા, લડી રાજ્ય કરી યશ લે,
 નિમિત્ત થા તું તો હવે, વીર હણ્યા છે મેં.

દ્રોણં ચ ભીષ્મં ચ જયદ્રથં ચ કર્ણં તથાન્યાનપિ યોધવીરાન્ ।
 મયા હતાંસ્ત્વં જહિ મા વ્યથિષ્ઠા યુધ્યસ્વ જેતાસિ રણે સપત્રાન્ ॥૧૧-૩૪॥
 દ્રોણ, ભીષ્મ ને કર્ણ ને જયદ્રથ વીર હજાર,
 હણેલ મેં તું હણ હવે, ચિંતા કર ના લગાર.

યુધ્ધ કરી લે ભય તજી, વિજય થશે તારો,
 શત્રુને તું મારશે, વિજય થશે તારો.

સંજય ડવાચ

સંજય કહે છે:

એતચ્છુત્વા વચનં કૈશવસ્ય કૃતાઞ્જલિર્વેપમાનઃ કિરીટી ।
 નમસ્કૃત્વા ભૂય ઁવાહ કૃષ્ણં સગદ્ગદં ભીતભીતઃ પ્રણમ્ય ॥૧૧-૩૫॥
 વચનો આવા સાંભળી, વંદન ખૂબ કરી,
 ગદ્ ગદ્ સ્વરથી બોલીયો, અર્જુન પ્રેમ ધરી.

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

સ્થાને હૃષીકેશ તવ પ્રકીર્ત્યા જગત્પ્રહૃષ્યત્યનુરજ્યતે ચ ।
 રક્ષાંસિ ભીતાનિ દિશો દ્રવન્તિ સર્વે નમસ્યન્તિ ચ સિદ્ધસંઘાઃ ॥૧૧-૩૬॥
 હરખાચે સૌ લોક ને કીર્તિ તમારી ગાય,
 રાક્ષસ નાસે ભયથકી, સિધ્ધ નમે ને ગાય.

અર્જુન સ્તુતિ કરે છે

કસ્માચ્ચ તે ન નમેરન્મહાત્મન્ ગરીયસે બ્રહ્મણોઽપ્યાદિકર્ત્રે ।
 અનન્ત દેવેશ જગન્નિવાસ ત્વમક્ષરં સદસતત્પરં યત્ ॥૧૧-૩૭॥
 કેમ નમે ના તે બધા, સૌના આદિ તમે,
 અનંત વિશ્વાધાર છે, અક્ષર પરમ તમે.

મૂળ સર્વના છે તમે, છે જગના આધાર,
 પરમધામ સર્વજ્ઞ છે, સૌના સરજનહાર.

ત્વમાદિદેવઃ પુરુષઃ પુરાણસ્ત્વમસ્ય વિશ્વસ્ય પરં નિધાનમ્ ।
 વેત્તાસિ વેદ્યં ચ પરં ચ ધામ ત્વયા તતં વિશ્વમનન્તરૂપ ॥૧૧-૩૮॥
 પુરાણ પુરુષ તમે, વળી સૌના જ્ઞાતા છે,
 જ્ઞેયરૂપ છે, સર્વ ને સર્વથકી પર છે.

વાયુર્યમોઽગ્નિર્વરુણઃ શશાઙ્કઃ પ્રજાપતિસ્ત્વં પ્રપિતામહશ્ચ ।
નમો નમસ્તેઽસ્તુ સહસ્રકૃત્વઃ પુનશ્ચ ભૂયોઽપિ નમો નમસ્તે ॥૧૧-૩૯॥

યમ, અગ્નિ ને વાયુ ને વરુણ ચંદ્ર તમે,
બ્રહ્મા, બ્રહ્માના પિતા, અનંત રૂપ તમે.

વ્યાપક વિશ્વમહીં વળી વિશ્વથકી પર છે,
નમું હજારોવાર ને નમન ફરી પણ હો.

નમઃ પુરસ્તાદથ પૃષ્ઠતસ્તે નમોઽસ્તુ તે સર્વત એવ સર્વ ।
અનન્તવીર્યામિતવિક્રમસ્ત્વં સર્વ સમાપ્નોષિ તતોઽસિ સર્વઃ ॥૧૧-૪૦॥

આગળ પાછળથી નમું, ચારે તરફ નમું,
અખૂટ બલભંડાર હે, વારંવાર નમું.

અનંતવીર્ય, તમે સદા સૌમાં વ્યાપક છે,
સર્વરૂપ છે હે પ્રભો, જીવનદાયક છે.

સખેતિ મત્વા પ્રસભં યદુક્તં હે કૃષ્ણ હે યાદવ હે સખેતિ ।
અજાનતા મહિમાનં તવેદં મયા પ્રમાદાત્પ્રણયેન વાપિ ॥૧૧-૪૧॥

મિત્ર માનતાં મેં કહ્યાં હશે વચન કપરાં,
પ્રેમ તેમ અજ્ઞાનથી વચન કહ્યાં કપરાં.

કૃષ્ણ, સખા, યાદવ હશે એમ કહેલું મેં,
મહિમાને જાણ્યા વિના કહ્યું ભૂલથી કે.

યચ્ચાવહાસાર્થમસત્કૃતોઽસિ વિહારશય્યાસનભોજનેષુ ।
एकोऽथवाप्यच्युत तत्समक्षं तत्क्षामये त्वामहमप्रमेयम् ॥૧૧-૪૨॥

બીજાની સામે વળી એક હશે ત્યારે,
રમતાં, સૂતાં, બેસતાં કે ભોજનકાળે.

વારંવાર કર્યુ હશે તેમ વળી અપમાન,
તે સૌ માફ કરો મને, માંગુ છું વરદાન.

પિતાસિ લોકસ્ય ચરાચરસ્ય ત્વમસ્ય પૂજ્યશ્ચ ગુરુર્ગરીયાન્ ।
ન ત્વત્સમોઽસ્ત્યભ્યધિકઃ કુતોઽન્યો લોકત્રયેઽપ્યપ્રતિમપ્રભાવ ॥૧૧-૪૩॥
જડયેતનના છો પિતા, પૂજ્ય વળી ગુરુ છો,
તમારા સમો અન્ય ના શ્રેષ્ઠ કોણ છે તો.

તસ્માત્પ્રણમ્ય પ્રણિધાય કાયં પ્રસાદયે ત્વામહમીશમીઙ્યમ્ ।
પિતેવ પુત્રસ્ય સખેવ સખ્યુઃ પ્રિયઃ પ્રિયાયાર્હસિ દેવ સોદુમ્ ॥૧૧-૪૪॥
પૂજ્ય દેવ તેથી નમું કાય નમાવી હું,
પ્રાર્થુ વારંવાર આ શીશ નમાવી હું.

ક્ષમા કરે સુતને પિતા, મિત્ર મિત્રને જેમ,
માફ કરે પ્રિયને પ્રિય, માફ કરી દો તેમ.

અદૃષ્ટપૂર્વં હૃષિતોઽસ્મિ દૃષ્ટ્વા ભયેન ચ પ્રવ્યથિતં મનો મે ।
તદેવ મે દર્શય દેવ રૂપં પ્રસીદ દેવેશ જગન્નિવાસ ॥૧૧-૪૫॥
અપૂર્વ જોઈ રૂપ આ વ્યથા તેમ ભય થાય,
દેવરૂપને તો ધરો, ભય આ મારો જાય.

દૈવી રૂપ ધરો હવે, હે દેવેશ તમે,
પ્રસન્ન થાઓ વિશ્વના હે આધાર તમે.

કિરીટિનં ગદિનં ચક્રહસ્તમિચ્છામિ ત્વાં દ્રષ્ટુમહં તથૈવ ।
તેનૈવ રૂપેણ ચતુર્ભુજેન સહસ્રબાહો ભવ વિશ્વમૂર્તે ॥૧૧-૪૬॥
ગદા મુકુટને ચક્રને ધારી પ્રભુ પ્રગટો,
વિરાટ રૂપ ત્યજી, થઈ ચતુર્ભુજ પ્રગટો.

વિરાટ રૂપ વિશે

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

મયા પ્રસન્નેન તવાર્જુનેદં રૂપં પરં દર્શિતમાત્મયોગાત્ ।
 તેજોમયં વિશ્વમનન્તમાદ્યં યન્મે ત્વદન્યેન ન દૃષ્ટપૂર્વમ્ ॥૧૧-૪૭॥
 પ્રસન્ન બનતાં રૂપ આ તને બતાવ્યું મેં,
 કોઈયે તારા વિના, જોયું જ નથી તે.

ન વેદયજ્ઞાધ્યયનૈર્ન દાનૈર્ન ચ ક્રિયાભિર્ન તપોભિરુગૈઃ ।
 એવંરૂપઃ શક્ય અહં નૃલોકે દ્રષ્ટું ત્વદન્યેન કુરુપ્રવીર ॥૧૧-૪૮॥
 શ્રેષ્ઠ તેજમય આદ્ય ને અનંત મારું રૂપ,
 આત્મયોગના બળ થકી દિવ્ય બતાવ્યું રૂપ.

વેદ દાન ને યજ્ઞથી, તીરથ કે તપથી,
 જોવાયે ના રૂપ આ, જ્ઞાન અને જપથી.

મા તે વ્યથા મા ચ વિમૂઢભાવો દૃષ્ટ્વા રૂપં ઘોરમીદૃઙ્ગમેદમ્ ।
 વ્યપેતમ્ભીઃ પ્રીતમનાઃ પુનસ્ત્વં તદેવ મે રૂપમિદં પ્રપશ્ય ॥૧૧-૪૯॥
 મૂઢભાવ ભય છોડ તું, નિર્ભયતાને ધાર,
 દિવ્ય રૂપને જો હવે, વ્યથા હૃદયની ટાળ

સંજય ઉવાચ

સંજય કહે છે:

ઇત્યર્જુનં વાસુદેવસ્તથોક્ત્વા સ્વકં રૂપં દર્શયામાસ ભૂયઃ ।
 આશ્વાસયામાસ ચ ભીતમેનં ભૂત્વા પુનઃ સૌમ્યવપુર્મહાત્મા ॥૧૧-૫૦॥
 એમ કહી પ્રભુએ ધર્યું ફરી દિવ્ય નિજરૂપ,
 આશ્વાસન આપ્યું વળી ધરતાં શાંત સ્વરૂપ.

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

દૃષ્ટવેદં માનુષં રૂપં તવ સૌમ્યં જનાર્દન ।
 ઇદાનીમસ્મિ સંવૃત્તઃ સચેતાઃ પ્રકૃતિં ગતઃ ॥૧૧-૫૧॥
 જોઈ માનવરૂપ આ હવે તમારૂ શાંત,
 સ્વસ્થ થયો હું ને વળી મુજને છેક નિરાંત.

દિવ્ય રૂપ વિશે

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

સુદુર્દર્શમિદં રૂપં દૃષ્ટવાનસિ યન્મમ ।
 દેવા અપ્યસ્ય રૂપસ્ય નિત્યં દર્શનકાઙ્ક્ષિણઃ ॥૧૧-૫૨॥
 જોવું જે મુશ્કેલ છે, જોયું તેં મુજ રૂપ,
 દેવો પણ ઝંખી રહ્યા જોવા મારું રૂપ.

નાહં વેદૈર્ન તપસા ન દાનેન ન ચેજ્યયા ।
 શક્ય એવંવિધો દ્રષ્ટું દૃષ્ટવાનસિ માં યથા ॥૧૧-૫૩॥
 જે રૂપે જોયો મને, તેમ જુએ કો' ના,
 વેદ, યજ્ઞ, તપ, દાનથી શકે નિહાળી ના.

ભક્ત્યા ત્વનન્યયા શક્ય અહમેવંવિધોઽર્જુન ।
 જ્ઞાતું દ્રષ્ટું ચ તત્ત્વેન પ્રવેષ્ટું ચ પરંતપ ॥૧૧-૫૪॥
 ભક્તિ ખૂબ જ હોય તો આવું દર્શન થાય,
 જ્ઞાન થાય મારું અને ભેદ બધાંયે જાય.

મત્કર્મકૃન્મત્પરમો મદ્ભક્તઃ સઙ્ગવર્જિતઃ ।
 નિર્વેરઃ સર્વભૂતેષુ યઃ સ મામેતિ પાણ્ડવ ॥૧૧-૫૫॥

ભક્ત બને મારો જ જે, સંગદોષ છોડે,
મુજને ઝંખે તે જગે તરે અને તારે.

કર્મ કરે મુજ કાજ જે, સંગદોષ છોડે,
પ્રાપ્ત થાય મુજને જ તે, બંધન સૌ તોડે.

॥ અધ્યાય અગિયારમો સમાપ્ત ॥

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે વિશ્વરૂપદર્શનયોગો નામૈકાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥

અધ્યાય ૧૨ ભક્તિયોગ

દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ભક્તિયોગ

ઉત્તમ યોગી કોણ ?

અર્જુન ડવાચ

શ્રી અર્જુન કહે છે:

ઁવં સતતયુક્તા યે ભક્તાસ્ત્વાં પર્યુપાસતે ।
 યે ચાપ્યક્ષરમવ્યક્તં તેષાં કે યોગવિત્તમાઃ ॥૧૨-૧॥
 જોડાઈ તમ સાથ જે ભક્તિ ભક્ત કરે,
 અવિનાશી અવ્યક્તની ભક્તિ તેમ કરે.

તે બંનેમાં માનવો, ઉત્તમ યોગી કોણ?
 પ્રશ્ન થાય મુજને હશે, ઉત્તમ યોગી કોણ?

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

મય્યાવેશ્ય મનો યે માં નિત્યયુક્તા ડપાસતે ।
 શ્રદ્ધયા પરયોપેતાસ્તે મે યુક્તતમા મતાઃ ॥૧૨-૨॥
 મારામાં મન જોડતાં, શ્રદ્ધા ખૂબ કરી,
 સંઘાઈ મુજ સાથ જે મુજને સર્વ ધરી.

કરતાં ભક્તિ માનજે ઉત્તમ તું તેને,
 ઉત્તમ યોગી મુજ મહીં આસક્તિ જેને.

યે ત્વક્ષરમનિર્દેશ્યમવ્યક્તં પર્યુપાસતે ।
 સર્વત્રગમચિન્ત્યં ચ કૂટસ્થમચલં ધ્રુવમ્ ॥૧૨-૩॥
 અવિનાશી અવ્યક્તને અચિંત્ય મારું રૂપ
 સર્વ વ્યાપક જે ભજે સ્થિર કૂટસ્થ સ્વરૂપ,

સંનિયમ્યેન્દ્રિયગ્રામં સર્વત્ર સમબુદ્ધયઃ ।
 તે પ્રાપ્નુવન્તિ મામેવ સર્વભૂતહિતે રતાઃ ॥૧૨-૪॥
 સમબુદ્ધિ ધારી બને જે ઈન્દ્રિય સ્વામી,
 સૌનું હિત કરનાર તે મને જાય પામી.

ક્લેશોઽધિકતરસ્તેષામવ્યક્તાસક્તચેતસામ્ ।
 અવ્યક્તા હિ ગતિર્દુઃખં દેહવદ્ભિરવાપ્યતે ॥૧૨-૫॥
 નિરાકાર રુપે ભજ્યે ક્લેશ ઘણો થાયે
 દેહવાન અવ્યક્તમાં દુઃખ થકી જાયે. ॥૫॥

યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરાઃ ।
 અનન્યેનૈવ યોગેન માં ધ્યાયન્ત ઉપાસતે ॥૧૨-૬॥
 બધાં કર્મ અર્પી મને મત્પર જે જન થાય,
 અનન્ય ભાવે જે ભજે ધરતાં ધ્યાન સદાય.

તેષામહં સમુદ્ધર્તા મૃત્યુસંસારસાગરાત્ ।
 ભવામિ નચિરાત્પાર્થ મય્યાવેશિતચેતસામ્ ॥૧૨-૭॥
 મૃત્યુલોકથી તેમનો કરવામાં ઉદ્ધાર,
 વિલંબ ના કદિ હું કરું જેને મન હું સાર.

વિવિધ સાધન

મય્યેવ મન આધત્સ્વ મયિ બુદ્ધિં નિવેશય ।
 નિવસિષ્યસિ મય્યેવ અત ઋર્ધ્વં ન સંશયઃ ॥૧૨-૮॥
 મારામાં મન રાખ ને બુદ્ધિ મુજમાં ધાર,
 પ્રાપ્ત કરીશ મુજને પછી, શંકા કર ના લગાર.

અથ ચિત્તં સમાધાતું ન શક્નોષિ મયિ સ્થિરમ્ ।
 અભ્યાસયોગેન તતો મામિચ્છાસું ધનંજય ॥૧૨-૯॥
 મારામાં જો ચિત્તને સ્થિર કરી ન શકાય,
 અભ્યાસ તણા યોગથી કર તો યત્ન સદાય.

અભ્યાસેઽપ્યસમર્થોઽસિ મત્કર્મપરમો ભવ ।
 મદર્થમપિ કર્માણિ કુર્વન્સિદ્ધિમવાપ્સ્યસિ ॥૧૨-૧૦॥
 અભ્યાસ થકી જો મને પ્રાપ્ત કરી ન શકે,
 મારે માટે કર્મ કર તો તે યોગ્ય થશે.

મુજ માટે કર્મો કરી સિદ્ધિ મેળવશે,
 મારે માટે કર્મ કર તો તે યોગ્ય થશે.

અથૈતદપ્યશક્તોઽસિ કર્તુ મયોગમાશ્રિતઃ ।
 સર્વકર્મફલત્યાગં તતઃ કુરુ યતાત્મવાન્ ॥૧૨-૧૧॥
 જો તે ના જ કરી શકે, શરણ લઈ મારું,
 સર્વ કર્મફલ ત્યાગ તું તોય થશે સારું.

શ્રેયો હિ જ્ઞાનમભ્યાસાજ્ઞાનાદધ્યાનં વિશિષ્યતે ।
 ધ્યાનાત્કર્મફલત્યાગસ્ત્યાગાચ્છાન્તિરનન્તરમ્ ॥૧૨-૧૨॥
 જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ અભ્યાસથી મંગલકારક છે,
 ધ્યાન વધે છે જ્ઞાનથી એમ કહેલું છે.

ધ્યાનથકી છે કર્મના ફલનો ત્યાગ મહાન,
 શાંતિ મળે છે ત્યાગથી એમ સદાયે જાણ.

ભક્તનાં લક્ષણ

અદ્વેષા સર્વભૂતાનાં મૈત્રઃ કરુણ એવ ચ ।
 નિર્મમો નિરહંકારઃ સમદુઃખસુખઃ ક્ષમી ॥૧૨-૧૩॥

સંતુષ્ટઃ સતતં યોગી યતાત્મા દૃઢનિશ્ચયઃ ।
મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્યો મદ્ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥૧૨-૧૪॥

સર્વ જીવ પર મિત્રતા, દયા પ્રેમ જેને,
મમતા મદ ને વેરને દૂર કર્યા જેણે.

સમાન સુખ ને દુઃખમાં, ક્ષમાશીલ છે જે,
સંતોષી ને સંયમી યોગી તેમ જ જે.

મનબુદ્ધિ અર્પણ કરી મને ભજે છે જે,
દ્રઢ નિશ્ચયથી છે મને ભક્ત ખરે પ્રિય તે.

યસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો લોકાન્નોદ્વિજતે ચ યઃ ।
હર્ષામર્ષભયોદ્વેગૈર્મુક્તો યઃ સ ચ મે પ્રિયઃ ॥૧૨-૧૫॥

દુભવે કોઇને નહીં, કોઇથી ન દુભાય,
હર્ષ શોક ભયને તજ્યાં, પ્રિય તે ભક્ત ગણાય.

અનપેક્ષઃ શુચિર્દક્ષ ઉદાસીનો ગતવ્યથઃ ।
સર્વારમ્ભપરિત્યાગી યો મદ્ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥૧૨-૧૬॥

વ્યથા તેમ તૃષ્ણા નથી, દક્ષ શુદ્ધ છે જે,
ઉદાસીન સંસારથી, પ્રિય છે મુજને તે.

યો ન હૃષ્યતિ ન દ્વેષ્ટિ ન શોચતિ ન કાઙ્ક્ષતિ ।
શુભાશુભપરિત્યાગી ભક્તિમાન્યઃ સ મે પ્રિયઃ ॥૧૨-૧૭॥

હર્ષશોક આશા અને વેર કરે ના જે
મોહે ના શુભ અશુભથી, પ્રિય છે મુજને તે.

સમઃ શત્રૌ ચ મિત્રે ચ તથા માનાપમાનયોઃ ।
શીતોષ્ણસુખદુઃખેષુ સમઃ સઙ્ગવિવર્જિતઃ ॥૧૨-૧૮॥

તુલ્યનિન્દાસ્તુતિર્મોની સન્તુષ્ટો યેન કેનચિત્ ।
અનિકેતઃ સ્થિરમતિર્ભક્તિમાન્મે પ્રિયો નરઃ ॥૧૨-૧૯॥

માન વળી અપમાન હો, શત્રુમિત્ર કે હોય
કરે ખૂબ ગુણગાન કે નિંદા છોને કો'ય.

તુષ્ટ રહે પ્રારબ્ધથી સુખ દુઃખે ન ડગે,
સંગ તજે સમતા ધરે, ના બંધાય જગે.

ઉપાધિ ના જેને વળી, ધરમાં ના મમતા,
સ્થિર બુધ્ધિ જે ભક્ત તે ખૂબ મને ગમતા.

યે તુ ધર્મ્યામૃતમિદં યથોક્તં પર્યુપાસતે ।
શ્રદ્ધધાના મત્પરમા ભક્તાસ્તેઽતીવ મે પ્રિયાઃ ॥૧૨-૨૦॥

ધર્મતણું અમૃત આ શ્રદ્ધાપૂર્વક જે,
પીએ ભક્તજનો મને ખૂબ ગમે છે તે.

મારું શરણું લઈ સદા, ભક્ત ભજે છે જે,
ધર્મસારને સમજતાં, પ્રિય છે મુજને તે.

॥ અધ્યાય બારમો સમાપ્ત ॥

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે ભક્તિયોગો નામ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૨ ॥

અધ્યાય ૧૩ ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞવિભાગયોગ

ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞવિભાગયોગ

ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રજ્ઞ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

इदं शरीरं कौन्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते ।
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः ॥१३-१॥
આ શરીર અર્જુન હે, ક્ષેત્ર એમ કહેવાય,
જે જાણી લે તેહને તે ક્ષેત્રજ્ઞ ગણાય.

क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत ।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ॥१३-२॥
સર્વ શરીરોમાં મને ક્ષેત્રજ્ઞ ખરે જાણ,
જ્ઞાન ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞનું જ્ઞાન સત્ય તે માન

तत्क्षेत्रं यच्च यादृक्च यद्विकारि यतश्च यत् ।
स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ॥१३-३॥
ક્ષેત્ર તેમ ક્ષેત્રજ્ઞ શું, પ્રભાવ તેનો શું,
વિકાર તેના, તે બધું કહું ટુંકમાં હું.

ऋषिभिर्बहुधा गीतं छन्दोभिर्विविधैः पृथक् ।
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः ॥१३-४॥
વિવિધ છંદમાં જ્ઞાન આ કહ્યું કેંક ઋષિએ,
બ્રહ્મસૂત્રના પદમહીં તેને ગાયું છે.

મહાભૂતાન્યહંકારો બુદ્ધિરવ્યક્તમેવ ચ ।
 ઇન્દ્રિયાણિ દશૈકં ચ પञ્ચ ચેન્દ્રિયગોચરાઃ ॥૧૩-૫॥
 મહાભૂત બુદ્ધિ વળી અવ્યક્ત અંહકાર,
 દસ ઈન્દ્રિયો મન અને પાંચ વિષય વિસ્તાર.

इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः ।
 एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम् ॥१३-६॥
 ઈચ્છા સુખ ને દુઃખ ને દ્વેષ ચેતના તેમ,
 ધૃતિ સંઘાત કહેલ છે ક્ષેત્ર વિકારી એમ.

જ્ઞાનીનાં લક્ષણ

अमानित्वमदम्भित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जवम् ।
 आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ॥१३-७॥
 માની ના બનવું વળી દંભ દર્પ તજવાં,
 દયા રાખવી, જીવને કો'દી ના હણવા.
 બુરું કરે કોઈ કદી તોય ક્ષમા દેવી,
 સરલ હૃદય ને પ્રેમથી વાત સદા કેવી.
 પૂજ્ય ગુરૂને માનવા, સ્વચ્છ સદા રહેવું,
 ચંચલતાને છોડવી, મન જીતી લેવું.

इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहंकार एव च ।
 जन्ममृत्युजराव्याधि दुःखदोषानुदर्शनम् ॥१३-८॥
 ઈન્દ્રિયોના સ્વાદમાં સુખ ના કદિ જોવું,
 કામ, ક્રોધ, અભિમાન મૂકી મન ધોવું.

જન્મ થાય છે મરણ ને રોગ વળી થાયે,
ઘડપણ આવે એમ આ જીવન તો જાયે.

એમ દુઃખ દોષો બધા જીવનના જોવા.
વૈરાગ્ય તણા લેપથી વિકાર સૌ ધોવા.

અસક્તિરનભિષ્વઙ્ગઃ પુત્રદારગૃહાદિષુ ।
નિત્યં ચ સમચિત્ત્વમિદ્દાનિદ્યોપપત્તિષુ ॥૧૩-૯॥
સ્ત્રી ધર સંતાને નહીં મમતા રતિ કરવી,
સારા નરસા સમયમાં ધીરજને ધરવી.

મયિ ચાનન્યયોગેન ભક્તિરવ્યભિચારિણી ।
વિવિક્તદેશસેવિત્ત્વમરતિર્જનસંસદિ ॥૧૩-૧૦॥
અનન્ય ભાવ કરી સદા મુજ ભકિત કરવી.
જનસમૂહની પ્રીત ના સ્વપ્ને પણ કરવી.
શાંત સ્થળે રે'વું, વળી કરવો ત્યાં અભ્યાસ,
જ્ઞાન મેળવી પામવા ઈશ્વરને અભ્યાસ.

અધ્યાત્મજ્ઞાનનિત્યત્વં તત્ત્વજ્ઞાનાર્થદર્શનમ્ ।
એતજ્ઞાનમિતિ પ્રોક્તમજ્ઞાનં યદતોઽન્યથા ॥૧૩-૧૧॥
જીવનનું ધન માનતાં મેળવવો મુજને,
આ સૌ જ્ઞાનતણાં કહ્યાં લક્ષણ મેં તુજને.

જ્ઞેયં યત્તત્પ્રવક્ષ્યામિ યજ્ઞાત્વામૃતમશ્રુતે ।
અનાદિ મત્પરં બ્રહ્મ ન સત્તન્નાસદુચ્યતે ॥૧૩-૧૨॥
તે જ જાણવા જોગ છે જેથી અમર થવાય.
અનાદિ તે પરબ્રહ્મ ના સત્યાસત્ય ગણાય.

સર્વતઃ પાણિપાદં તત્સર્વતોઽક્ષિશિરોમુખમ્ ।
 સર્વતઃ શ્રુતિમલ્લોકે સર્વમાવૃત્ય તિષ્ઠતિ ॥૧૩-૧૩॥
 તે ઈશ્વરને જાણજે, જે વ્યાપક સઘળે,
 બધે હાથ પગ આંખ છે, શિર જેનાં સઘળે

સર્વેન્દ્રિયગુણાભાસં સર્વેન્દ્રિયવિવર્જિતમ્ ।
 અસત્તં સર્વભૃચ્ચૈવ નિર્ગુણં ગુણભોક્તુ ચ ॥૧૩-૧૪॥
 ગુણપ્રકાશક તેમ છે ઈન્દ્રિયથી પર તે,
 ધારણ કરતા સર્વના અનાસક્ત પણ છે.

બહિરન્તશ્ચ ભૂતાનામચરં ચરમેવ ચ ।
 સૂક્ષ્મત્વાત્તદવિજ્ઞેયં દૂરસ્થં ચાન્તિકે ચ તત્ ॥૧૩-૧૫॥
 ચરાચર બધા જીવની બહાર અંદર છે,
 સુક્ષ્મ ખૂબ છે, એટલે અગમ્ય તે પ્રભુ છે.

દૂર રહ્યા તે તોય છે હૃદયે ખૂબ જ પાસ,
 સૌને સરજી પાળતા, કરતાં સૌનો નાશ.

અવિભક્તં ચ ભૂતેષુ વિભક્તમિવ ચ સ્થિતમ્ ।
 ભૂતભર્તૃ ચ તજ્જ્ઞેયં ગ્રસિષ્ણુ પ્રભવિષ્ણુ ચ ॥૧૩-૧૬॥
 સમગ્ર જીવોમાં રહ્યાં વિભક્ત જેવા તે,
 પોષક સૌના જ્ઞેય ને નાશક સર્જક છે.

જ્યોતિષામપિ તજ્જ્યોતિસ્તમસઃ પરમુચ્યતે ।
 જ્ઞાનં જ્ઞેયં જ્ઞાનગમ્યં હૃદિ સર્વસ્ય વિષ્ટિતમ્ ॥૧૩-૧૭॥
 પ્રકાશનાય પ્રકાશ તે, અંધકારથી દૂર,
 હૃદયમાં રહ્યાં સર્વના, જ્ઞાન પ્રેમના પૂર.

इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ।
 मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते ॥१३-१८॥
 જાન, જ્ઞેય ને ક્ષેત્રને કહ્યું ટૂંકમાં મેં,
 ભક્ત ભાવ મુજ મેળવે જાન મેળવી તે.

प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी उभावपि ।
 विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि प्रकृतिसंभवान् ॥१३-१९॥
 પ્રકૃતિ પુરુષ અનાદિ છે એમ ખરે તું જાણ,
 વિકાર ને ગુણ ઊપજ્યા પ્રકૃતિમાંથી માન.

कार्यकरणकर्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यते ।
 पुरुषः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते ॥१३-२०॥
 કારણ તેમજ કાર્યને છે પ્રકૃતિ કરનાર,
 પુરુષ સુખ ને દુઃખના ભોગો ભોગવનાર.

पुरुषः प्रकृतिस्थो हि भुङ्क्ते प्रकृतिजान्गुणान् ।
 कारणं गुणसङ्गोऽस्य सदसद्योनिजन्मसु ॥१३-२१॥
 પ્રકૃતિના ગુણનો કરે પુરુષ સદાયે ભોગ,
 તેથી તેને થાય છે જન્મમરણનો રોગ.

उपद्रष्टानुमन्ता च भर्ता भोक्ता महेश्वरः ।
 परमात्मेति चाप्युक्तो देहेऽस्मिन्पुरुषः परः ॥१३-२२॥
 સાક્ષી પાલક સર્વના મહેશ્વર કહ્યા તે,
 પરમાત્મા ઉત્તમ વળી આ શરીરમાં છે.

परम पुरुष ते तो सदा देहे वास करे.
 द्रष्टा मंत्रारूप ते सौमं वास करे.

ય એવં વેતિ પુરુષં પ્રકૃતિં ચ ગુણૈઃ સહ ।
 સર્વથા વર્તમાનોઽપિ ન સ ભૂયોઽભિજાયતે ॥૧૩-૨૩॥
 પુરુષ તેમ ગુણસાથ જે પ્રકૃતિને જાણે,
 કોઈ સ્થિતિમાં તે નહીં ફરી જન્મ પામે.

ધ્યાનેનાત્મનિ પશ્યન્તિ કેચિદાત્માનમાત્મના ।
 અન્યે સાંખ્યેન યોગેન કર્મયોગેન ચાપરે ॥૧૩-૨૪॥
 કોઈ પ્રભુને ધ્યાનમાં હૃદયે દેખે છે,
 કોઈ જ્ઞાન થકી કરી કર્મે પેખે છે.

અન્યે ત્વેવમજાનન્તઃ શ્રુત્વાન્યેભ્ય ઉપાસતે ।
 તેઽપિ ચાતિતરન્ત્યેવ મૃત્યું શ્રુતિપરાયણાઃ ॥૧૩-૨૫॥
 બીજા પાસે સાંભળી પ્રભુને ભજતાં જે,
 તરી જાય છે મોતને સુણનારાયે તે.

યાવત્સંજાયતે કિંચિત્સત્ત્વં સ્થાવરજઙ્ગમમ્ ।
 ક્ષેત્રક્ષેત્રજસંયોગાત્તદ્વિદ્ધિ ભરતર્ષભ ॥૧૩-૨૬॥
 જડ ને ચેતન જન્મતું જે કે પણ દેખાય,
 તે પ્રકૃતિ ને પુરુષના સમાગમ થકી થાય.

સમં સર્વેષુ ભૂતેષુ તિષ્ઠન્તં પરમેશ્વરમ્ ।
 વિનશ્યત્સ્વવિનશ્યન્તં યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ॥૧૩-૨૭॥
 સમાનરૂપે સર્વમાં વસી રહ્યા પ્રભુ તે,
 તેને જે જોતાં સદા જોતાં સાચું તે.

વિનાશી બધી વસ્તુમાં અવિનાશી પ્રભુ તે,
 તેને જે જોતાં સદા જોતાં સાચું તે.

સમં પશ્યન્દિ સર્વત્ર સમવસ્થિતમીશ્વરમ્ ।
 ન હિનસ્ત્યાત્મનાત્માનં તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥૧૩-૨૮॥
 આત્મા જેવા અન્યને તે ન કદી મારે,
 વિનાશી જગે જે સદા પ્રભુજીને ભાળે.

પ્રકૃત્યૈવ ચ કર્માણિ ક્રિયમાણાનિ સર્વશઃ ।
 યઃ પશ્યતિ તથાત્માનમકર્તારં સ પશ્યતિ ॥૧૩-૨૯॥
 પ્રકૃતિ કર્મ કરે બધાં, આત્મા કેં ન કરે,
 એમ જાણતાં જાણતાં સાચું તે જ તરે.

યદા ભૂતપૃથગ્ભાવમેકસ્થમનુપશ્યતિ ।
 તત એવ ચ વિસ્તારં બ્રહ્મ સંપદ્યતે તદા ॥૧૩-૩૦॥
 ભિન્ન જીવ પ્રભુમાં રહ્યા તે પ્રભુથી થાયે,
 સમજે એવું તેમને પ્રભુ પ્રાપ્તિ થાયે.

અનાદિત્વાન્નિર્ગુણત્વાત્પરમાત્માયમવ્યયઃ ।
 શરીરસ્થોઽપિ કૌન્તેય ન કરોતિ ન લિપ્યતે ॥૧૩-૩૧॥
 પરમાત્મા અવિનાશ ને અનાદિ નિર્ગુણ આ,
 કેં ન કરે દેહે રહી કે લેપાયે ના.

યથા સર્વગતં સૌક્ષ્મ્યાદાકાશં નોપલિપ્યતે ।
 સર્વત્રાવસ્થિતો દેહે તથાત્મા નોપલિપ્યતે ॥૧૩-૩૨॥
 વ્યાપક તોય સુક્ષ્મ ના લિપ્ત થાય આકાશ.
 આત્મા તેમજ અંગમાં ના લેપાયે ખાસ,

યથા પ્રકાશયત્યેકઃ કૃત્સ્નં લોકમિમં રવિઃ ।
 ક્ષેત્રં ક્ષેત્રી તથા કૃત્સ્નં પ્રકાશયતિ ભારત ॥૧૩-૩૩॥
 સૂર્ય જેમ એક જ છતાં બધે પ્રકાશ કરે,
 આત્મા તેમ જ દેહમાં બધે પ્રકાશ ધરે.

ક્ષેત્રક્ષેત્રજયોરેવમન્તરં જ્ઞાનચક્ષુષા ।
 ભૂતપ્રકૃતિમોક્ષં ચ યે વિદુર્યાન્તિ તે પરમ્ ॥૧૩-૩૪॥
 ક્ષેત્ર તેમજ ક્ષેત્રજ ને જીવ પ્રકૃતિ જ્ઞાન,
 મોક્ષ વળી જે જાણતા, તે કરતા કલ્યાણ.

॥ અધ્યાય તેરમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે ક્ષેત્રક્ષેત્રજવિભાગયોગો નામ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૩ ॥

અધ્યાય ૧૪ ગુણત્રયવિભાગયોગ

ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ગુણત્રયવિભાગયોગ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

પરં ભૂયઃ પ્રવક્ષ્યામિ જ્ઞાનાનાં જ્ઞાનમુત્તમમ્ ।
 યજ્ઞાત્વા મુનયઃ સર્વે પરાં સિદ્ધિમિતો ગતાઃ ॥૧૪-૧॥
 ફરીથી કહું છું તને જ્ઞાન તણું યે જ્ઞાન,
 જેને જાણી મુનિવરો પામ્યા છે કલ્યાણ.

ઇદં જ્ઞાનમુપાશ્રિત્ય મમ સાધર્મ્યમાગતાઃ ।
 સર્ગેઽપિ નોપજાયન્તે પ્રલયે ન વ્યથન્તિ ચ ॥૧૪-૨॥
 પામીને આ જ્ઞાનને જે મુજને મળતાં,
 તે કલ્પે ના જન્મતા, પ્રલયે ના મરતાં.

મમ યોનિર્મહદ્બ્રહ્મ તસ્મિન્ગર્ભં દધામ્યહમ્ ।
 સંભવઃ સર્વભૂતાનાં તતો ભવતિ ભારત ॥૧૪-૩॥
 પ્રકૃતિ મારી યોનિ છે, તેમાં પ્રાણ ધરું,
 તેથી વિશ્વ વિરાટ આ જન્મે છે સઘળું.

સર્વયોનિષુ કૌન્તેય મૂર્તયઃ સંભવન્તિ યાઃ ।
 તાસાં બ્રહ્મ મહદ્યોનિરહં बीजप्रदः पिता ॥૧૪-૪॥
 ભિન્ન યોનિમાં જીવ જે જગમાં જન્મ ધરે,
 પિતા તેમનો ગણ મને, પ્રકૃતિ માત ખરે.

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ગુણાઃ પ્રકૃતિસંભવાઃ ।
 નિબઢ્નન્તિ મહાબાહો દેહે દેહિનમવ્યયમ્ ॥૧૪-૫॥
 સત્ત્વ રજ અને તમ ત્રણે પ્રકૃતિના ગુણ છે,
 શરીરમાં લપટાવતા માણસને ગુણ તે.

તત્ર સત્ત્વં નિર્મલત્વાત્પ્રકાશકમનામયમ્ ।
 સુખસઙ્ગેન બધ્નાતિ જ્ઞાનસઙ્ગેન ચાનઘ ॥૧૪-૬॥
 સત્ત્વ ગુણ ખરે શુદ્ધ છે, રૂપ તેજનું છે,
 સુખની તેમજ જ્ઞાનની સાથે બાંધે તે.

રજો રાગાત્મકં વિદ્ધિ તૃષ્ણાસઙ્ગસમુદ્ભવમ્ ।
 તન્નિબધ્નાતિ કૌન્તેય કર્મસઙ્ગેન દેહિનમ્ ॥૧૪-૭॥
 રજો ગુણ ઊઠે રાગથી, તૃષ્ણાથી તે થાય,
 કર્મમહીં માનવ સદા તેનાથી બંધાય.

તમસ્ત્વજ્ઞાનજં વિદ્ધિ મોહનં સર્વદેહિનામ્ ।
 પ્રમાદાલસ્યનિદ્રાભિસ્તન્નિબધ્નાતિ ભારત ॥૧૪-૮॥
 અજ્ઞાન થકી ઉપજે વળી તમોગુણ તો,
 પ્રમાદ આળસ ઊંઘથી બાંધે છે તે તો.

સત્ત્વં સુખે સંજયતિ રજઃ કર્મણિ ભારત ।
 જ્ઞાનમાવૃત્ય તુ તમઃ પ્રમાદે સંજયત્યુત ॥૧૪-૯॥
 સુખ આપે છે સત્ત્વ ગુણ, રજ કર્મે દોરે,
 તમ તો જ્ઞાન હરે, ભરે આળસને જોરે.

રજસ્તમશ્ચાભિભૂય સત્ત્વં ભવતિ ભારત ।
 રજઃ સત્ત્વં તમશ્ચૈવ તમઃ સત્ત્વં રજસ્તથા ॥૧૪-૧૦॥
 રજ ને તમને ઢાંકતા વધે સત્ત્વગુણ આ,
 રજોગુણ વધે ને કદી વધે તમો ગુણ આ.

સર્વદ્વારેષુ દેહેઽસ્મિન્પ્રકાશ ઉપજાયતે ।
 જ્ઞાનં યદા તદા વિદ્યાદ્વિવૃદ્ધં સત્ત્વમિત્યુત ॥૧૪-૧૧॥
 રોમરોમમાં અંગમાં, પ્રકાશજ્ઞાન છવાય,
 સત્ત્વગુણ વધ્યો તો ખરે, જોતા એમ ગણાય.

લોભઃ પ્રવૃત્તિરારમ્ભઃ કર્મણામશમઃ સ્પૃહા ।
 રજસ્યેતાનિ જાયન્તે વિવૃદ્ધે ભરતર્ષભ ॥૧૪-૧૨॥
 લોભ પ્રવૃત્તિ થાય ને તૃષ્ણા વધતી જાય,
 રજોગુણ વધ્યે કાબુ ના ઈન્દ્રિયોનો થાય

અપ્રકાશોઽપ્રવૃત્તિશ્ચ પ્રમાદો મોહ એવ ચ ।
 તમસ્યેતાનિ જાયન્તે વિવૃદ્ધે કુરુનન્દન ॥૧૪-૧૩॥
 વિવેક તૂટે મોહ ને પ્રમાદ આળસ થાય,
 તમો ગુણ વધે તે સમે લક્ષણ આમ જણાય.

યદા સત્ત્વે પ્રવૃદ્ધે તુ પ્રલયં યાતિ દેહમૃત્ ।
 તદોત્તમવિદાં લોકાનમલાન્પ્રતિપદ્યતે ॥૧૪-૧૪॥
 સત્ત્વગુણ મહીં મોત જો કોઈ જનનું થાય,
 તો તે ઉત્તમ લોકમાં શુદ્ધ લોકમાં જાય

રજસિ પ્રલયં ગત્વા કર્મસદ્ગિણુ જાયતે ।
 તથા પ્રલીનસ્તમસિ મૂઢયોનિષુ જાયતે ॥૧૪-૧૫॥
 રજોગુણમહીં જો મરે, કર્માજનમાં જાય,
 મૂઢ યોનિમાં જાય જો મોત તમમહીં થાય.

કર્મણઃ સુકૃતસ્યાહુઃ સાત્ત્વિકં નિર્મલં ફલમ્ ।
 રજસસ્તુ ફલં દુઃખમજ્ઞાનં તમસઃ ફલમ્ ॥૧૪-૧૬॥
 સત્કર્મ તણું સાત્ત્વિક તેમજ નિર્મલ ફલ સાચે જ મળે,
 રજનું ફલ છે દુઃખ તેમ, તમનું ફલ છે અજ્ઞાન ખરે.

સત્ત્વાત્સંજાયતે જ્ઞાનં રજસો લોભ એવ ચ ।
 પ્રમાદમોહૌ તમસો ભવતોઽજ્ઞાનમેવ ચ ॥૧૪-૧૭॥
 સત્ત્વગુણ થકી જ્ઞાન ને લોભ રજ થકી થાય,
 મોહ તેમ અજ્ઞાન ને પ્રમાદ તમથી થાય.

ઠુર્ધ્વં ગચ્છન્તિ સત્ત્વસ્થા મધ્યે તિષ્ઠન્તિ રાજસાઃ ।
 જઘન્યગુણવૃત્તિસ્થા અધો ગચ્છન્તિ તામસાઃ ॥૧૪-૧૮॥
 સાત્વિક ગતિ ઉત્તમ લભે, રાજસ મધ્યમને,
 તમોગુણી લોકો લભે સદા અધમ ગતિને.

નાન્યં ગુણેભ્યઃ કર્તારં યદા દ્રષ્ટાનુપશ્યતિ ।
 ગુણેભ્યશ્ચ પરં વેત્તિ મદ્ભાવં સોઽધિગચ્છતિ ॥૧૪-૧૯॥
 કર્મતણો કર્તા નથી ગુણો વિના કોઈ,
 આત્મા ગુણથી પર સદા, સમજે એ કોઈ.
 ત્યારે તે મુજ ભાવને પ્રાપ્ત થઈ જાયે,
 નિર્વિકાર બનતાં મને પ્રાપ્ત થઈ જાયે.

ગુણાનેતાનતીત્ય ત્રીન્દેહી દેહસમુદ્ભવાન્ ।
 જન્મમૃત્યુજરાદુઃખૈર્વિમુક્તોઽમૃતમશ્વૃતે ॥૧૪-૨૦॥
 આ ત્રણ ગુણને જીતતાં જે તેથી પર થાય,
 જન્મજરાથી તે છૂટી અમૃતરસમાં ન્હાય.

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

કૈર્લિઙ્ગૈસ્ત્રીન્ગુણાનેતાનતીતો ભવતિ પ્રભો ।
 કિમાચારઃ કથં ચૈતાંસ્ત્રીન્ગુણાનતિવર્તતે ॥૧૪-૨૧॥
 આ ત્રણ ગુણને જીતતાં જે તેથી પર થાય,
 કેવાં લક્ષણથી કહો તેની ઓળખ થાય.

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

પ્રકાશં ચ પ્રવૃત્તિં ચ મોહમેવ ચ પાણ્ડવ ।
 ન દ્વેષ્ટિ સંપ્રવૃત્તાનિ ન નિવૃત્તાનિ કાઙ્ક્ષતિ ॥૧૪-૨૨॥

મોહથી ચળે તે નહીં, કર્મે ના લેપાય,
દ્વેષ કરે ના કર્મ કે શાંતિને ના રહાય.

ઠદાસીનવદાસીનો ગુણૈર્યો ન વિચાલ્યતે ।
ગુણા વર્તન્ત ઇત્યેવ યોઽવતિષ્ઠતિ નેઙ્ગતે ॥૧૪-૨૩॥
ઉદાસીન જેવો રહે, ગુણથી ચલિત ન થાય,
ગુણો વર્તતા ગુણમહીં, સમજી ચલિત ન થાય.

સમદુઃખસુખઃ સ્વસ્થઃ સમલોષ્ટાશ્મકાન્ચનઃ ।
તુલ્યપ્રિયાપ્રિયો ધીરસ્તુલ્યનિન્દાત્મસંસ્તુતિઃ ॥૧૪-૨૪॥
સુખ ને દુઃખમહીં રહે શાંત ચિત્ત જેનું.
માટી સોનું પથ્થરે સરખું મન તેનું.

કોઈ નીંદે કે કરે કોઈ ભલે વખાણ,
માન કરે, કોઈ કરે કે છો ને અપમાન.

માનાપમાનયોસ્તુલ્યસ્તુલ્યો મિત્રારિપક્ષયોઃ ।
સર્વારમ્ભપરિત્યાગી ગુણાતીતઃ સ ડચ્યતે ॥૧૪-૨૫॥
બધી દશામાં તે રહે શાંત પ્રસન્ન સમાન,
સરખા શત્રુ મિત્ર છે, ગુણાતીત તે જાણ.

માં ચ યોઽવ્યભિચારેણ ભક્તિયોગેન સેવતે ।
સ ગુણાન્સમતીત્યૈતાન્બ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥૧૪-૨૬॥
ખૂબ પ્રેમભકિત કરે મારે માટે જે,
ગુણને જીતી પ્રભુસમો બની જાય છે તે.

બ્રહ્મણો હિ પ્રતિષ્ઠાહમમૃતસ્યાવ્યયસ્ય ચ ।
શાશ્વતસ્ય ચ ધર્મસ્ય સુખસ્યૈકાન્તિકસ્ય ચ ॥૧૪-૨૭॥

અમર વિનશ્વર બ્રહ્મની પ્રતિષ્ઠા મને જાણ,
સુખ ને શાશ્વત ધર્મનો આધાર મને માન.

॥ અધ્યાય ચૌદમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે ગુણત્રયવિભાગયોગો નામ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

અધ્યાય ૧૫ પુરુષોત્તમયોગ

પચ્ચદશોઽધ્યાયઃ પુરુષોત્તમયોગ

જગતરૂપી વૃક્ષ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

ઠુર્ધ્વમૂલમધઃશાખમશ્વત્થં પ્રાહુરવ્યયમ્ ।
 છન્દાંસિ યસ્ય પર્ણાનિ યસ્તં વેદ સ વેદવિત્ ॥૧૫-૧॥
 અવિનાશી આ જગતને કહ્યો પીપળો છે,
 તેનો જાણે સાર જે, જ્ઞાની સાચો તે.

અધશ્વોર્ધ્વં પ્રસૂતાસ્તસ્ય શાખા ગુણપ્રવૃદ્ધા વિષયપ્રવાલાઃ ।
 અધશ્ચ મૂલાન્યનુસંતતાનિ કર્માનુબન્ધીનિ મનુષ્યલોકે ॥૧૫-૨॥
 ગુણોથી વધી વિષયના મૂઠ્ઠા પત્રોવાળી,
 શાખા તેની ઉપરને નીચે છે સારી.
 મનુષ્યલોકમાં કર્મથી બાંધનાર છે તે,
 નીચે શાખા, ઉપર છે મૂળ વૃક્ષનું એ.

ન રૂપમસ્યેહ તથોપલભ્યતે નાન્તો ન ચાદિર્ન ચ સંપ્રતિષ્ઠા ।
 અશ્વત્થમેનં સુવિરૂઢમૂલમસઙ્ગશસ્ત્રેણ દૃઢેન છિત્વા ॥૧૫-૩॥
 સ્વરૂપ તેનું સ્હેજમાં સમજી ના જ શકાય,
 આદિ અંત સંસારનાં સમજી ના જ શકાય

તતઃ પદં તત્પરિમાર્ગિતવ્યં યસ્મિન્ગતા ન નિવર્તન્તિ ભૂયઃ ।
 તમેવ ચાદ્યં પુરુષં પ્રપદ્યે યતઃ પ્રવૃત્તિઃ પ્રસૂતા પુરાણી ॥૧૫-૪॥
 જ્યાંથી પાછા આવતા જ્ઞાની લોકો ના,
 તે ઉત્તમપદ પામવું જન્મ ધરીને આ.

જેનાથી આ જગતની પ્રવૃત્તિ ચાલે,
તે પરમાત્મા પામવા, જગને જે પાળે.

નિર્માનમોહા જિતસઙ્ગદોષા અધ્યાત્મનિત્યા વિનિવૃત્તકામાઃ ।
દ્વન્દ્વૈર્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખસંજૈર્ગચ્છન્ત્યમૂઢાઃ પદમવ્યયં તત્ ॥૧૫-૫॥
દ્રઢ આ દ્રુમ સંસારનું એમ વિચારી જે,
અનાસક્તિના શસ્ત્રથી છેદે બુધજન તે.

માન મોહ આસક્તિના દોષ નથી જેને,
આત્મજ્ઞાનમાં મગ્ન છે, કામ નથી જેને.

સુખ ને દુઃખસમાં બધાં દ્વંદ્વથી પર છે,
જ્ઞાની તેવા પામતા અવિનાશી પદને.

ન તદ્ભાસયતે સૂર્યો ન શશાઙ્કો ન પાવકઃ ।
યદ્ભત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્દામ પરમં મમ ॥૧૫-૬॥
અગ્નિ સૂરજ ચંદ્ર ના જેને તેજ ધરે,
જન્મ મરણથી મુક્ત તે, મારું ધામ ખરે.

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ ।
મનઃષ્ઠાનીન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ ॥૧૫-૭॥
જીવ અંશ મારો થઈ શરીરમાં વસતો,
ઇન્દ્રિયોને મનતણું આકર્ષણ કરતો.

શરીરં યદવાપ્નોતિ યચ્ચાપ્યુત્ક્રામતીશ્વરઃ ।
ગૃહિત્વૈતાનિ સંયાતિ વાયુર્ગન્ધાનિવાશયાત્ ॥૧૫-૮॥
સુવાસ કોઈ ફુલની પવન લઈને જાય,
તેમ જીવ આ અંગથી મૃત્યુ સમયે જાય.

શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનં ચ રસનં ઘ્રાણમેવ ચ ।
 અધિષ્ઠાય મનશ્ચાયં વિષયાનુપસેવતે ॥૧૫-૯॥
 આંખકાન ને નાકને જીભ ત્વચા મનને,
 સાધન કરતાં ભોગવે જીવ વિષયરસને.

ઉત્ક્રામન્તં સ્થિતં વાપિ ભુજ્જાનં વા ગુણાન્વિતમ્ ।
 વિમૂઢા નાનુપશ્યન્તિ પશ્યન્તિ જ્ઞાનચક્ષુષઃ ॥૧૫-૧૦॥
 જીવ દેહથી જાય છે, દેહે ભોગ કરે,
 મૂઢ જુએ એને નહીં, દર્શન સંત કરે.

યતન્તો યોગિનશ્ચૈનં પશ્યન્ત્યાત્મન્યવસ્થિતમ્ ।
 યતન્તોઽપ્યકૃતાત્માનો નૈનં પશ્યન્ત્યચેતસઃ ॥૧૫-૧૧॥
 યોગી યત્ન કરી જુએ અંતરમાં તેને,
 યત્ન કર્યે પણ ના જુએ ચંચળજન એને.

યદાદિત્યગતં તેજો જગદ્ભાસયતેઽખિલમ્ ।
 યચ્ચન્દ્રમસિ યચ્ચાગ્નૌ તત્તેજો વિદ્ધિ મામકમ્ ॥૧૫-૧૨॥
 અગ્નિ સૂરજ ચંદ્રમાં જે કેં તેજ જણાય,
 તેજ તે બધું મેં ધર્યું મારું એમ ગણાય.

ગામાવિશ્ય ચ ભૂતાનિ ધારયામ્યહમોજસા ।
 પુષ્પામિ ચૌષધીઃ સર્વાઃ સોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ ॥૧૫-૧૩॥
 ધારું છું હું જગતને પૃથ્વીના રૂપમાં
 પોષું છું ને ઔષધિ ઢળી ચંદ્રરસમાં.

અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ ।
 પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ પચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્ ॥૧૫-૧૪॥
 જઠરાગ્નિ બનતાં રહ્યો શરીરમાંયે હું,
 ચાર જાતના અન્નને હું જ પચાવું છું.

સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ સંનિવિષ્ઠો મત્તઃ સ્મૃતિર્જાનમપોહનં ચ ।

વેદૈશ્ચ સર્વૈરહમેવ વેદ્યો વેદાન્તકૃદ્વેદવિદેવ ચાહમ્ ॥૧૫-૧૫॥

સૌના હૈયે છું રહ્યો, જીવનપ્રાણ થઈ,
જ્ઞાન, જ્ઞાનનું મૂળ છું, સાચી વાત કહી.

સંશયનાશક જ્ઞાન ને સ્મૃતિનો દાતા હું,
વેદાંતક ને વેદનો જાણનાર પણ છું.

દ્વાવિમૌ પુરુષૌ લોકે ક્ષરશ્ચાક્ષર એવ ચ ।

ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ॥૧૫-૧૬॥

આત્મા તો અવિનાશ છે, છે શરીરનો નાશ,
ક્ષર ને અક્ષર વસ્તુનો એમ વિશ્વમાં વાસ.

ઉત્તમઃ પુરુષસ્ત્વન્યઃ પરમાત્મેત્યુદાહૃતઃ ।

યો લોકત્રયમાવિશ્ય વિભર્ત્યવ્યય ઈશ્વરઃ ॥૧૫-૧૭॥

પરમાત્મા બીજા વળી એથી ઉત્તમ છે,
જે વ્યાપક જગમાં થયા, ઈશ્વર સાથે તે.

યસ્માત્ક્ષરમતીતોઽહમક્ષરાદપિ ચોત્તમઃ ।

અતોઽસ્મિ લોકે વેદે ચ પ્રથિતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥૧૫-૧૮॥

ક્ષર અક્ષરથી શ્રેષ્ઠ હું, એથી અર્જુન હે,
કહે વેદ ને જગતમાં પુરુષોત્તમ મુજને.

યો મામેવમસંમૂઢો જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્ ।

સ સર્વવિદ્ભજતિ માં સર્વભાવેન ભારત ॥૧૫-૧૯॥

મને જ પુરુષોત્તમરૂપે જાણે જ્ઞાની જે,
ભજે સર્વભાવે મને સર્વજ્ઞ ખરે તે.

इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ ।
 एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्कृतकृत्यश्च भारत ॥१५-२०॥
 ખૂબ ગુઠમાં ગુઠ આ શાસ્ત્ર કહ્યું છે મેં
 ધન્ય તેમ જ્ઞાની બને આને જાણે તે.

॥ અધ્યાય પંદરમો સમાપ્ત ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
 श्रीकृष्णार्जुन संवादे पुरुषोत्तमयोगो नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

અધ્યાય ૧૬ દૈવાસુરસંપદ્ધિભાગયોગ

ષોડશોઽધ્યાયઃ દૈવાસુરસંપદ્ધિભાગયોગ

દૈવી સંપત્તિનું વર્ણન

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

અભયં સત્ત્વસંશુદ્ધિર્જાનયોગવ્યવસ્થિતિઃ ।

દાનં દમશ્ચ યજ્ઞશ્ચ સ્વાધ્યાયસ્તપ આર્જવમ્ ॥૧૬-૧॥

ડરવું કોઈથી નહીં, થવું સદા શૂરવીર,
ખેલ કરી કસરત કરી, કરવું સરસ શરીર.

પ્રભુનાં બાળક છે બધાં, એમ સદા સમજી,
પ્રભુને જોવા સર્વમાં ભેદ બધાંય તજી.

સાપ, સિંહ ને ડાકુથી ડરવું ના કટિકાળ,
રક્ષક છે પ્રભુ સર્વના, ડરવું ના કટિકાળ.

ચોરી તેમજ જૂઠ ને નિંદાથી ડરવું,
બાકી કાયરતા તજી સંસારે ફરવું,

ધર્મનીતિથી ચાલવું, પ્રભુથી કરવી પ્રીત,
ડરવું ઇશ્વર એકથી, થઇ જાઇ તો જીત.

વસ્ત્ર જેમ ધોવાય છે ધોવું મન તેવું,
દુર્ગુણ તેમજ દ્વેષને સ્થાન જ ના દેવું.

જ્ઞાન પામવું તે બધું ધરવું ખૂબ જ ધ્યાન,
ઉતારવું જીવનમહીં ઉત્તમ એવું જ્ઞાન.

મન હંમેશા મારવું, બનતું કરવું દાન,
અનાથ દુઃખી દીનને અન્નવસ્ત્રનું દાન

ધનથી બીજી શક્તિથી કરવાં સૌનાં કામ,
થવું કદી સ્વાર્થી નહીં, ભજવા આતમરામ.

મન વાણી ને દેહનો સંયમ પણ કરવો,
પણ અભિમાન ન રાખવું, નમ્ર ભાવ ધરવો.

અહિંસા સત્યમક્રોધસ્ત્યાગઃ શાન્તિરપૈશુનમ્ ।
દયા ભૂતેષ્વલોલુપ્ત્વં માર્દવં હૈરચાપલમ્ ॥૧૬-૨॥

હિંસા કરવી ના કદી, સત્ય વળી વદવું,
ઝેર ક્રોધને જાણવું, વેર વળી તજવું.

શાંત ચિત્તથી બોલવું, વસવું આ જગમાં,
દયા દીન પર લાવવી, મધુર થવું દગમાં.

ખોટા કામોમાં સદા લજ્જાને ધરવી,
લોલુપતા ના રાખવી, ચંચળતા હરવી.

તેજઃ ક્ષમા ધૃતિઃ શૌચમદ્રોહો નાતિમાનિતા ।
ભવન્તિ સંપદં દૈવીમભિજાતસ્ય ભારત ॥૧૬-૩॥

તેજસ્વી બનવું, વળી ક્ષમા સદા કરવી,
દ્રોહ ન કરવો ને સદા ધીરજને ધરવી.

અહંકાર ના રાખવો, કરવું શુદ્ધ શરીર,
દૈવી ગુણવાળાતણા ગુણ આ, અર્જુન વીર.

આસુરી સંપત્તિનું વર્ણન

દમ્ભો દર્પોઽભિમાનશ્ચ ક્રોધઃ પારુષ્યમેવ ચ ।
અજ્ઞાનં ચાભિજાતસ્ય પાર્થ સંપદમાસુરીમ્ ॥૧૬-૪॥

દંભ, દર્પ, અભિમાન ને જેઓ કરતા ક્રોધ,
કઠોર ને જે અજ્ઞ છે, પ્રભુની ન કરે શોધ,

દુર્ગુણવાળા તે કહ્યા રાક્ષસ જેવા લોક,
સુખ ના પામે તે કદી કરે સદાયે શોક.

દૈવી સંપદ્વિમોક્ષાય નિબન્ધાયાસુરી મતા ।
મા શુચઃ સંપદં દૈવીમભિજાતોઽસિ પાણ્ડવ ॥૧૬-૫॥

તેથી દુર્ગુણ છોડવા ને ગુણિયલ બનવું,
દૈવી ગુણવાળા બની જીવનને તરવું.

સદ્ગુણથી શાંતિ મળે, ટળી જાય છે દુઃખ,
દુર્ગુણથી તો ના કદી શમે, શાંતિની ભૂખ.

સદ્ગુણથી તું છે ભર્યો, અર્જુન, ના કર શોક,
સુખી થશે સાચે હવે, કલેશ કરીશ ન ફોક.

દ્વૌ ભૂતસર્ગો લોકેઽસ્મિન્દૈવ આસુર એવ ચ ।
દૈવો વિસ્તરશઃ પ્રોક્ત આસુરં પાર્થ મે શૃણુ ॥૧૬-૬॥

દૈવી તેમજ આસુરી વૃત્તિ તો બે છે,
દૈવી વિસ્તારે કહી આસુરી સુણ હવે.

પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ જના ન વિદુરાસુરાઃ ।
ન શૌચં નાપિ ચાચારો ન સત્યં તેષુ વિચતે ॥૧૬-૭॥

શું કરવું, શું છોડવું તેને ના જાણે,
સત્ય શૌચ આચાર ના પાળે કદી કાળે.

અસત્યમપ્રતિષ્ઠં તે જગદાહુરનીશ્વરમ્ ।
 અપરસ્પરસંભૂતં કિમન્યત્કામહૈતુકમ્ ॥૧૬-૮॥
 અસત્યને આધારથી રહિત જગત છે આ,
 પરસ્પર થયું ભોગમય, પ્રભુ તેમાં છે ના.

एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ।
 प्रभवन्त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः ॥१६-९॥
 આવા અશુદ્ધ વિચારથી ખોટાં કર્મ કરે,
 મંદબુદ્ધિના લોક આ જગનો નાશ કરે.

काममाश्रित्य दुष्पूरं दम्भमानमदान्विताः ।
 मोहाद्गृहीत्वासद्ग्राहान्प्रवर्तन्तेऽशुचिव्रताः ॥१६-१०॥
 તૃષ્ણા તેમજ દંભ ને માનમદે ભરિયા,
 મોહ થકી ઘેરાયેલા માનવ તે મરિયા.

ખોટી વાતોને સદા પકડી તે રાખે,
 અશુદ્ધ વ્રતને આચરે, અસત્યને ભાખે.

चिन्तामपरिमेयां च प्रलयान्तामुपाश्रिताः ।
 कामोपभोगपरमा एतावदिति निश्चिताः ॥१६-११॥
 અપાર ચિંતા પ્રયલના કાળ લગી કરતા,
 ભોગ ભોગવો જગતમાં એ શિક્ષા ધરતા.

आशापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः ।
 ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसञ्चयान् ॥१६-१२॥
 અધર્મથી ધન મેળવે, કરે ભોગ ને શોક,
 આશા તૃષ્ણાથી ભર્યા, કામી ક્રોધી લોક.

इदमद्य मया लब्धमिमं प्राप्स्ये मनोरथम् ।
 इदमस्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम् ॥१६-१३॥
 દ્રવ્ય આટલું મેળવ્યું, હજીય મેળવવું,
 આ ઇચ્છા પૂરી થઇ, હજી કામ કરવું.

असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ।
 ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान्सुखी ॥१६-१४॥
 આ શત્રુને મેં હણ્યો, બીજાને હણવો,
 ઇશ્વર, ભોગી, સિદ્ધ, હું બલી, સુખી વરવો.

आद्योऽभिजनवानस्मि कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया ।
 यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः ॥१६-१५॥
 મારા જેવો કોણ છે, ધની માન્ય છું હું,
 કરું યજ્ઞ ને દાન ને ભોગ ભોગવું હું.

अनेकचित्तविभ्रान्ता मोहजालसमावृताः ।
 प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥१६-१६॥
 એવા દુષ્ટ વિચારથી મોહે ડૂબ્યા જે,
 ભ્રમિત ચિત્તના માનવી પડે નરકમાં તે.

आत्मसंभाविताः स्तब्धा धनमानमदान्विताः ।
 यजन्ते नामयज्ञैस्ते दम्भेनाविधिपूर्वकम् ॥१६-१७॥
 ભોગવિલાસે રત વળી માનમદે ભરિયા,
 મમતા, મોટાઇ અને મોહમહીં મરિયા.

વિવિધ જાતના યજ્ઞ ને અનુષ્ઠાન કરતા,
 દંભ તેમ પાખંડથી વિધિને ના કરતાં.

અહંકારં બલં દર્પં કામં ક્રોધં ચ સંશ્રિતાઃ ।
 મામાત્મપરદેહેષુ પ્રદ્વિષન્તોઽભ્યસૂચકાઃ ॥૧૬-૧૮॥
 અહંકાર, બળ, દર્પં ને કામક્રોધવાળા,
 દ્રેષ કરે મારો સદા નિંદક તે મારા.

તાનહં દ્વિષતઃ કુરાન્સંસારેષુ નરાધમાન્ ।
 ક્ષિપામ્યજસ્રમશુભાનાસુરીષ્વેવ યોનિષુ ॥૧૬-૧૯॥
 અધમ ફૂર તે દુષ્ટને દુઃખી સદા રાખું,
 ધોર આસુરી યોનિમાં તે સૌને નાખું.

આસુરીં યોનિમાપન્ના મૂઢા જન્મનિ જન્મનિ ।
 મામપ્રાપ્યૈવ કૌન્તેય તતો યાન્ત્યધમાં ગતિમ્ ॥૧૬-૨૦॥
 લભી આસુરી યોનિને અનેક જન્મે તે,
 મને મેળવે ના કદી, લભે અધમ ગતિને.

નરકનાં દ્વાર

ત્રિવિધં નરકસ્યેદં દ્વારં નાશનમાત્મનઃ ।
 કામઃ ક્રોધસ્તથા લોભસ્તસ્માદેતત્ત્રયં ત્યજેત્ ॥૧૬-૨૧॥
 કામ, ક્રોધ ને લોભ છે દ્વાર નરકનાં ત્રણ,
 નાશ કરી દે આત્મનો, તજી દે લઇ પણ.

एतैर्विमुक्तः कौन्तेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ।
 आचरत्यात्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम् ॥૧૬-૨૨॥
 અંધારા એ દ્વારથી મુક્ત થાય જે જન,
 તેજ કરે કલ્યાણ ને પામે છે ગતિ ધન્ય.

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः ।
 न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम् ॥૧૬-૨૩॥

શાસ્ત્રોની વિધિ છોડતાં મનસ્વીપણે જે,
કર્મ કરે, ના તે લભે સિદ્ધ મુક્તિ સુખ કે.

તસ્માચ્છાસ્ત્રં પ્રમાણં તે કાર્યાકાર્યવ્યવસ્થિતૌ ।
જ્ઞાત્વા શાસ્ત્રવિધાનોક્તં કર્મ કર્તુમિહાર્હસિ ॥૧૬-૨૪॥
કર્મમહીં તો શાસ્ત્રને પ્રમાણ તું ગણજે,
શાસ્ત્રાજ્ઞા માની સદા કર્મ બધાં કરજે.

॥ અધ્યાય સોળમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે દૈવાસુરસંપદ્ધિભાગયોગો નામ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬ ॥

અધ્યાય ૧૭ શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગ

સપ્તદશોઽધ્યાયઃ શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગ

અર્જુન ઠવાચ

અર્જુન કહે છે:

યે શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય યજન્તે શ્રદ્ધયાન્વિતાઃ ।
તેષાં નિષ્ઠા તુ કા કૃષ્ણ સત્ત્વમાહો રજસ્તમઃ ॥૧૭-૧॥
શાસ્ત્રોની વિધિને મૂકી શ્રદ્ધાથી જ ભજે,
સાત્વિક, વૃતિ તેમની, રાજસ તામસ કે ?

ત્રણ જાતની શ્રદ્ધા

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

ત્રિવિધા ભવતિ શ્રદ્ધા દેહિનાં સા સ્વભાવજા ।
સાત્ત્વિકી રાજસી ચૈવ તામસી ચેતિ તાં શૃણુ ॥૧૭-૨॥
સૌની શ્રદ્ધા સહજ તે ત્રણ પ્રકારની હોય,
સાત્વિક, રાજસ, તામસી, સુણ તે કેવી હોય.

સત્ત્વાનુરૂપા સર્વસ્ય શ્રદ્ધા ભવતિ ભારત ।
શ્રદ્ધામયોઽયં પુરુષો યો યચ્છ્રદ્ધઃ સ એવ સઃ ॥૧૭-૩॥
હૈયું જેવું હોય છે તેવી શ્રદ્ધા હોય,
શ્રદ્ધામય છે માનવી, શ્રદ્ધા જેવો હોય.

યજન્તે સાત્ત્વિકા દેવાન્યક્ષરક્ષાંસિ રાજસાઃ ।
પ્રેતાન્ભૂતગણાંશ્વાન્યે યજન્તે તામસા જનાઃ ॥૧૭-૪॥
સાત્વિક પૂજે દેવને, રાજસ યક્ષ ભજે,
તમોગુણીજન પ્રેત ને પ્રાણી અન્ય ભજે.

અશાસ્ત્રવિહિતં ઘોરં તપ્યન્તે યે તપો જનાઃ ।
 દમ્ભાહંકારસંયુક્તાઃ કામરાગબલાન્વિતાઃ ॥૧૭-૫॥
 શાસ્ત્રોથી ઉલટી કરે ઘોર તપસ્યા જે,
 દંભી અભિમાની અને કામી ક્રોધી જે.

કર્ષયન્તઃ શરીરસ્થં ભૂતગ્રામમચેતસઃ ।
 માં ચૈવાન્તઃશરીરસ્થં તાન્વિદ્ધ્યાસુરનિશ્ચયાન્ ॥૧૭-૬॥
 આત્મારૂપ રહ્યા મને તે પીડા કરતા,
 નિશ્ચય તેનો રાક્ષસી, ફોગટ શ્રમ કરતા.

ત્રણ જાતનો ખોરાક

આહારસ્ત્વપિ સર્વસ્ય ત્રિવિધો ભવતિ પ્રિયઃ ।
 યજ્ઞસ્તપસ્તથા દાનં તેષાં ભેદમિમં શૃણુ ॥૧૭-૭॥
 ત્રણ પ્રકારનો સર્વનો ખોરાક કહ્યો છે,
 યજ્ઞ, તપ અને દાનનો ભેદ બતાવ્યો છે

આયુઃસત્ત્વબલારોગ્ય સુખપ્રીતિવિવર્ધનાઃ ।
 રસ્યાઃ સ્નિગ્ધાઃ સ્થિરા હૃદ્યા આહારાઃ સાત્ત્વિકપ્રિયાઃ ॥૧૭-૮॥
 આયુ વધે આરોગ્ય હો, બલ વધે વળી તેમ,
 જેથી સુખ લાગે, બને અંતર ટાઢું હેમ.

રસવાળું ને મધુર તે સાત્ત્વિક અન્ન કહ્યું,
 વિદ્વાનોએ તેહને ઉત્તમ અન્ન ગણ્યું.

કટ્વમ્લલવળાત્યુષ્ણ તીક્ષ્ણરૂક્ષવિદાહિનઃ ।
 આહારા રાજસસ્યેષ્ઠા દુઃખશોકામયપ્રદાઃ ॥૧૭-૯॥
 કડવું તીખું હોય જે ખાટું ને ખાટું,
 સૂકું ઊનું ખૂબ તે અન્ન નહીં સારું.

દુઃખ શોક ને રોગ તે અન્ન સદાય કરે,
રાજસ તેને છે કહ્યું, તે સુખશાંતિ હરે.

યાતયામં ગતરસં પૂતિ પર્યુષિતં ચ યત્ ।
ઉચ્છિષ્ટમપિ ચામેધ્યં ભોજનં તામસપ્રિયમ્ ॥૧૭-૧૦॥

ખાધેલું, રસહીન ને ટાઢું ખૂબ થયું,
તેમજ વાસી અન્ન તે તામસ અન્ન કહ્યું

એહું તેમ અપવિત્ર ને દુર્ગંધીવાળું,
તામસ જનને તે ગમે, અન્ન નહીં સાડું.

ત્રણ જાતના યજ્ઞ

અફલાકાઙ્ક્ષભિર્યજ્ઞો વિધિદૃષ્ટો ય ઇજ્યતે ।
યષ્ટવ્યમેવેતિ મનઃ સમાધાય સ સાત્ત્વિકઃ ॥૧૭-૧૧॥

ફલની ઇચ્છાને મૂકી વિધિપૂર્વક જે થાય,
કરવા ખાતર યજ્ઞ તે, સાત્ત્વિક યજ્ઞ ગણાય.

અભિસંધાય તુ ફલં દમ્ભાર્થમપિ ચૈવ યત્ ।
ઇજ્યતે ભરતશ્રેષ્ઠ તં યજ્ઞં વિદ્ધિ રાજસમ્ ॥૧૭-૧૨॥

ફલની ઇચ્છા રાખતા, દંભ પોષવા થાય,
યજ્ઞને માટે યજ્ઞ તે રાજસ યજ્ઞ ગણાય

વિધિહીનમસૃષ્ટાન્નં મન્ત્રહીનમદક્ષિણમ્ ।
શ્રદ્ધાવિરહિતં યજ્ઞં તામસં પરિચક્ષતે ॥૧૭-૧૩॥

દક્ષિણા ને મંત્ર ને શ્રદ્ધા જેમાં ના,
તામસ યજ્ઞ ગણાય તે વિધિયે જેમાં ના.

ત્રણ જાતનાં તપ

દેવદ્વિજગુરુપ્રાજ્ઞપૂજનં શૌચમાર્જવમ્ ।
બ્રહ્મચર્યમહિંસા ચ શારીરં તપ ડચ્યતે ॥૧૭-૧૪॥

જ્ઞાની, બ્રાહ્મણ, દેવ ને ગુરુ પૂજા કરવી,
પવિત્રતા ને સરલતા અંતરમાં ધરવી.

બ્રહ્મચર્યને પાળવું, હિંસા ના કરવી,
શરીરનું તપ તે કહ્યું, નિર્બલતા હરવી.

અનુદ્વેગકરં વાક્યં સત્યં પ્રિયહિતં ચ યત્ ।
સ્વાધ્યાયાભ્યસનં ચૈવ વાઙ્મયં તપ ડચ્યતે ॥૧૭-૧૫॥

સત્ય ને મધુર બોલવું, જેથી મંગલ થાય,
જ્ઞાનપાઠ કરવો વળી, તે વાણી તપ થાય.

મનઃ પ્રસાદઃ સૌમ્યત્વં મૌનમાત્મવિનિગ્રહઃ ।
ભાવસંશુદ્ધિરિત્યેતત્તપો માનસમુચ્યતે ॥૧૭-૧૬॥

પ્રસન્ન મનને રાખવું, ચિંતા ના કરવી,
વિકાર મનના ટાળવા, ચંચળતા હરવી.

શાંતિ રાખવી, જાતનો સંયમ પણ કરવો,
મૌન રાખવું હૃદયમાં શુદ્ધ ભાવ ભરવો.

વિચાર ઉત્તમ રાખવા, ભેદ દૂર કરવો,
મનનું તપ આ છે કહ્યું, ભય સૌનો હરવો.

શ્રદ્ધયા પરયા તસં તપસ્તત્ત્રિવિધં નરૈઃ ।
અફલાકાઙ્ક્ષિભિર્યુક્તૈઃ સાત્ત્વિકં પરિચક્ષતે ॥૧૭-૧૭॥

ફલની ઇચ્છાને મૂકી, શ્રદ્ધા રાખી થાય,
સાત્ત્વિક તપ તો આ ત્રણે ઉત્તમ એમ ગણાય.

સત્કારમાનપૂજાર્થ તપો દમ્ભેન ચૈવ યત્ ।
 ક્રિયતે તદિહ પ્રોક્તં રાજસં ચલમધુવમ્ ॥૧૭-૧૮॥
 માન બડાઇ કાજ જે બતાવવા જ કરાય,
 પૂજાવા ખાતર વળી, તે રાજસ તપ થાય.

મૂઢગ્રાહેનાત્મનો યત્પીડયા ક્રિયતે તપઃ ।
 પરસ્યોત્સાદનાર્થ વા તતામસમુદાહતમ્ ॥૧૭-૧૯॥
 અજ્ઞાન અને હઠ થકી સંકટ સહી શકાય,
 તામસ તપ તે, અન્યનો કરવા નાશ કરાય.

ત્રણ જાતનું દાન

દાતવ્યમિતિ યદ્દાનં દીયતેઽનુપકારિણે ।
 દેશે કાલે ચ પાત્રે ચ તદ્દાનં સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ ॥૧૭-૨૦॥
 દેવા ખાતર દાન જે કોઇને દેવાય,
 સમય પાત્ર જોઇ સદા, તે સાત્ત્વિક કે'વાય.

યત્તુ પ્રત્યુપકારાર્થં ફલમુદ્દિશ્ય વા પુનઃ ।
 દીયતે ચ પરિક્લિષ્ટં તદ્દાનં રાજસં સ્મૃતમ્ ॥૧૭-૨૧॥
 ફળ મેળવવા દાન જે બદલામાં દેવાય,
 ઉપકાર ગણી દાન જે તે રાજસ કહેવાય.

અદેશકાલે યદ્દાનમપાત્રેભ્યશ્ચ દીયતે ।
 અસત્કૃતમવજ્ઞાતં તતામસમુદાહતમ્ ॥૧૭-૨૨॥
 પાત્ર સમય સંજોગને જોયા વિના કરાય,
 અયોગ્ય ને જાહેર તે તામસ દાન ગણાય.

ओम तत्सतनो महिमा

ॐ तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ।
 ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा ॥१७-२३॥
 ओम अने तत्सत् कक्षां एश्वरनां त्रण नाम,
 ऐथी ओम कही सदा कराय मंगल काम.

तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः ।
 प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः सततं ब्रह्मवादिनाम् ॥१७-२४॥
 वेद यज्ञ ब्राह्मण तथा तेमांथी सधणा,
 यज्ञ दान थाये लध नाम ते ज सधणां.

तदित्यनभिसन्धाय फलं यज्ञतपःक्रियाः ।
 दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः ॥१७-२५॥
 तत् शब्द कहीने वणी त्यञ्च एध तृष्णा,
 मुमुक्षुजनो दान ने तप उत्तम करतां.

सद्भावे साधुभावे च सदित्येतत्प्रयुज्यते ।
 प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ युज्यते ॥१७-२६॥
 साधु तेम सद् भावमां प्रयोग सत् नो थाय,
 उत्तमकर्मोमां सदा प्रयोग सत् नो थाय.

यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते ।
 कर्म चैव तदर्थीयं सदित्येवाभिधीयते ॥१७-२७॥
 यज्ञ दानने तपमहीं स्थिति ते सत् कहेवाय,
 ते माटेना कर्मने सत् ऐम ज कहेवाय.

अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ।
 असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह ॥१७-२८॥

શ્રદ્ધા વિના કરાય જે કર્મ યજ્ઞ તપ દાન,
મંગલ તે ન કરી શકે, અસત્ય તેને માન.

॥ અધ્યાય સત્તરમો સમાપ્ત ॥

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગો નામ સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૭ ॥

અધ્યાય ૧૮ મોક્ષસંન્યાસયોગ

અષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ મોક્ષસંન્યાસયોગ

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

સંન્યાસસ્ય મહાબાહો તત્ત્વમિચ્છામિ વેદિતુમ્ ।
ત્યાગસ્ય ચ હૃષીકેશ પૃથક્કેશિનિષૂદન ॥૧૮-૧॥
તત્ત્વ કહો સંન્યાસ ને ત્યાગ તણું મુજને,
કોને ત્યાગ કહો વળી સંન્યાસ કહો તે.

ત્યાગ ને સંન્યાસ

શ્રીભગવાનુવાચ

શ્રી ભગવાન કહે છે:

કામ્યાનાં કર્મણાં ન્યાસં સંન્યાસં કવયો વિદુઃ ।
સર્વકર્મફલત્યાગં પ્રાહુસ્ત્યાગં વિચક્ષણાઃ ॥૧૮-૨॥
કર્મોનો જે ત્યાગ છે, તે સંન્યાસ ગણાય,
કર્મતણાં ફળ ત્યાગવા, તે જ ત્યાગ કહેવાય.

ત્યાજ્યં દોષવદિત્યેકે કર્મ પ્રાહુર્મનીષિણઃ ।
યજ્ઞદાનતપઃકર્મ ન ત્યાજ્યમિતિ ચાપરે ॥૧૮-૩॥
કોઈ કે' છે કર્મ છે ખરાબ તો ત્યાગો,
કોઈ કે' તપ, યજ્ઞ ને દાન ના જ ત્યાગો.

નિશ્ચયં શૃણુ મે તત્ર ત્યાગે ભરતસત્તમ ।
ત્યાગો હિ પુરુષવ્યાઘ્ર ત્રિવિધઃ સંપ્રકીર્તિતઃ ॥૧૮-૪॥
તે સંબંધી સાંભળી મારો મત તું લે,
ત્યાગ કહ્યો ત્રણ જાતનો, સુણી હવે તું લે.

યજ્ઞદાનતપઃકર્મ ન ત્યાજ્યં કાર્યમેવ તત્ ।
 યજ્ઞો દાનં તપશ્ચૈવ પાવનાનિ મનીષિણામ્ ॥૧૮-૫॥
 યજ્ઞ, દાન, તપ, કર્મ તો કોઈ તજવાં ના,
 યજ્ઞ, દાન તપથી બને પવિત્ર માનવ હા.

एतान्यपि तु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा फलानि च ।
 कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥१८-६॥
 અહંકાર તૃષ્ણા તજી આ કર્મો કરવા,
 મત મારો મેં છે કહ્યો, શ્રેષ્ઠ કર્મ કરવા.

ત્રણ જાતના ત્યાગ

नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ।
 मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥१८-७॥
 નક્કી કર્મોનો નહીં ત્યાગ ઘટે કરવો,
 ત્યાગ કરે કો મોહથી, તો તામસ ગણવો.

दुःखमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभयात्त्यजेत् ।
 स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ॥१८-८॥
 દુઃખરૂપ સૌ કર્મ છે, દે શરીરને ક્લેશ,
 એમ ગણીને થાય તે ફળ ના આપે લેશ.

राजस ते तो त्याग છે, ચિંતા ભયથી થાય,
 કોઈ સંકટ આવતાં, પડતાં દુઃખ કરાય.

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ।
 सङ्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥१८-९॥
 તૃષ્ણા મદ ત્યાગી કરે શ્રેષ્ઠ કર્મને જે,
 તે પ્રકારના ત્યાગને સાત્વિક કહે છે.

ન દ્વેષ્ટ્યકુશલં કર્મ કુશલે નાનુષજ્જતે ।
 ત્યાગી સત્ત્વસમાવિષ્ઠો મેધાવી છિન્નસંશયઃ ॥૧૮-૧૦॥
 સાત્વિક ત્યાગી પ્રજ્ઞ ને સંશયરહિત સદાય,
 ખરાબને નીંદે નહીં, સારામાં ન ફસાય.

ન હિ દેહભૃતા શક્યં ત્યક્તું કર્માણ્યશેષતઃ ।
 યસ્તુ કર્મફલત્યાગી સ ત્યાગીત્યભિધીયતે ॥૧૮-૧૧॥
 બધાં કર્મ છોડી શકે માનવ ના કો'દી,
 ત્યાગી તે છે જેમણે ફલ દીધું છોડી.

અનિષ્ટમિષ્ટં મિશ્રં ચ ત્રિવિધં કર્મણઃ ફલમ્ ।
 ભવત્યત્યાગિનાં પ્રેત્ય ન તુ સંન્યાસિનાં ક્વચિત્ ॥૧૮-૧૨॥
 ફલાશા કરે તેમને ત્રિવિધ મળે ફલ તો,
 તે ફલ ત્યાગીને નથી, ત્યાગ કરે જો કો'.

પञ्ચૈતાનિ મહાબાહો કારણાનિ નિબોધ મે ।
 સાંખ્યે કૃતાન્તે પ્રોક્તાનિ સિદ્ધયે સર્વકર્મણામ્ ॥૧૮-૧૩॥
 સર્વ કર્મની સિદ્ધિને માટે પાંચ કહ્યા,
 કારણ તે સુણજે હવે, કારણ પાંચ કહ્યા. ॥૧૩॥

અધિષ્ઠાનં તથા કર્તા કરણં ચ પૃથગ્વિધમ્ ।
 વિવિધાશ્ચ પૃથક્કેષ્ટા દૈવં ચૈવાત્ર પञ્ચમમ્ ॥૧૮-૧૪॥
 અધિષ્ઠાન, કર્તા અને સાધન ભિન્ન કહ્યાં,
 ક્રિયા જુદી ને પાંચમું દૈવ, પ્રબલ સઘળાં.

શરીરવાઙ્મનોભિર્યત્કર્મ પ્રારભતે નરઃ ।
 ન્યાય્યં વા વિપરીતં વા પञ્ચૈતે તસ્ય હેતવઃ ॥૧૮-૧૫॥
 કાયા વાણી મનથકી જે પણ કર્મ કરાય,
 તેનાં આ કારણ કહ્યાં, સારું માહું કરાય.

તત્રૈવં સતિ કર્તારમાત્માનં કેવલં તુ યઃ ।
 પશ્યત્યકૃતબુદ્ધિત્વાન્ન સ પશ્યતિ દુર્મતિઃ ॥૧૮-૧૬॥
 આથી આત્માને જ જે કર્તા માને છે,
 તે યથાર્થ જ્ઞાની નથી, કર્તા માને જે.

યસ્ય નાહંકૃતો ભાવો બુદ્ધિર્યસ્ય ન લિપ્યતે ।
 હત્વાપિ સ ઇમાલ્લોકાન્ન હન્તિ ન નિબદ્ધ્યતે ॥૧૮-૧૭॥
 અહંભાવ જેને નથી, બુદ્ધિ ના ભરમાય,
 સારા જગને તે હણે તો યે ના બંધાય.

જ્ઞાનં જ્ઞેયં પરિજ્ઞાતા ત્રિવિધા કર્મચોદના ।
 કરણં કર્મ કર્તેતિ ત્રિવિધઃ કર્મસંગ્રહઃ ॥૧૮-૧૮॥
 જ્ઞાન જ્ઞેય જ્ઞાતાથકી કર્મ પ્રેરણા થાય,
 કારણ કર્મ કર્તાથકી કર્મ સમુચ્ચય થાય.

જ્ઞાનં કર્મ ચ કર્તા ચ ત્રિધૈવ ગુણભેદતઃ ।
 પ્રોચ્યતે ગુણસંખ્યાને યથાવચ્છ્રુણુ તાન્યપિ ॥૧૮-૧૯॥
 જ્ઞાન કર્મ કર્તા વળી ત્રણ પ્રકારના છે,
 ગુણ પરમાણે તે કહું, પ્રેમે સાંભળજે.

ત્રણ જ્ઞાતનું જ્ઞાન

સર્વભૂતેષુ યેનૈકં ભાવમવ્યયમીક્ષતે ।
 અવિભક્તં વિભક્તેષુ તજ્જ્ઞાનં વિદ્ધિ સાત્ત્વિકમ્ ॥૧૮-૨૦॥
 જુદા જુદાએ જીવમાં પ્રભુ તો એક જ છે,
 એકતા જુએ જે સદા, સાત્ત્વિક જ્ઞાન જ તે.

પૃથક્ત્વેન તુ યજ્ઞાનં નાનાભાવાન્પૃથગ્વિધાન્ ।
 વેતિ સર્વેષુ ભૂતેષુ તજ્ઞાનં વિદ્ધિ રાજસમ્ ॥૧૮-૨૧॥
 ભેદ ભાવને જે જુએ સંસારમહીં ને,
 જીવ ગણે જુદા બધાં, રાજસ જ્ઞાન જ તે.

(અનુષ્ટુપ)

યત્ કૃત્સ્નવદેકસ્મિન્કાર્યે સત્કમહૈતુકમ્ ।
 અતત્ત્વાર્થવદલ્પં ચ તતામસમુદાહતમ્ ॥૧૮-૨૨॥
 એકમાં જ ડૂબે છે જે, એકને જ વળી ગણે,
 અંધ કે ભ્રાંતની જેમ, જ્ઞાન તામસ તે ભણે.

ત્રણ જાતનાં કર્મ

નિયતં સઙ્ગરહિતમરાગદ્વેષતઃ કૃતમ્ ।
 અફલપ્રેપ્સુના કર્મ યત્સાત્ત્વિકમુચ્યતે ॥૧૮-૨૩॥
 રાગદ્વેષ અહંતાને છોડી, ચોક્કસ થાય જે,
 ફલેચ્છના વિના કર્મ, કર્મ સાત્ત્વિક માન તે.

યત્ કામેપ્સુના કર્મ સાહંકારેણ વા પુનઃ ।
 ક્રિયતે બહુલાયાસં તદ્રાજસમુદાહતમ્ ॥૧૮-૨૪॥
 અહંકાર અને કોઈ ઈચ્છા સાથે કરાય જે,
 યત્ન ખૂબ કરી કર્મ, કર્મ રાજસ માન તે.

અનુબન્ધં ક્ષયં હિંસામનવેક્ષ્ય ચ પૌરુષમ્ ।
 મોહાદારભ્યતે કર્મ યત્તામસમુચ્યતે ॥૧૮-૨૫॥
 સંજોગ નાશ ને હિંસા, બલને ન વિચારતાં,
 મોહથી થાય જે કર્મ, કર્મ તામસ તે થતાં.

ત્રણ જાતનાં કર્તા

મુક્તસદ્ગોઽનહંવાદી ધૃત્યુત્સાહસમન્વિતઃ ।
 સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોર્નિર્વિકારઃ કર્તા સાત્ત્વિક ડચ્યતે ॥૧૮-૨૬॥
 નમ્ર, નિર્દોષ, આનંદી, ધૈર્ય ઉત્સાહથી ભર્યો,
 લાભહાનિમહીં શાંત કર્તા સાત્ત્વિક તે કહ્યો.

રાગી કર્મફલપ્રેપ્સુર્લુબ્ધો હિંસાત્મકોઽશુચિઃ ।
 હર્ષશોકાન્વિતઃ કર્તા રાજસઃ પરિકીર્તિતઃ ॥૧૮-૨૭॥
 રાગી હિંસક ને મેલો, હર્ષ શોકથકી ભર્યો
 ડૂબેલો વિષયોમાં તે કર્તા રાજસ છે કહ્યો.

અયુક્તઃ પ્રાકૃતઃ સ્તબ્ધઃ શઠો નૈષ્કૃતિકોઽલસઃ ।
 વિષાદી દીર્ઘસૂત્રી ચ કર્તા તામસ ડચ્યતે ॥૧૮-૨૮॥
 પ્રમાદી, શોકવાળો ને કપટી જડતાભર્યો,
 અજ્ઞાની, સ્થિર ના જે તે કર્તા તામસ છે કહ્યો.

બુધ્ધિના ત્રણ ભેદ

બુદ્ધેર્ભેદં ધૃતેશ્ચૈવ ગુણતસ્ત્રિવિધં શૃણુ ।
 પ્રોચ્યમાનમશોષેણ પૃથક્ત્વેન ધનંજય ॥૧૮-૨૯॥
 બુધ્ધિ ને ધૈર્યના પાડ્યા પ્રકારો ત્રણ તેમ છે,
 કહું તે તુજને પાર્થ, પ્રેમથી સુણજે હવે.

(દોહરા છંદ)

પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ કાર્યાકાર્યે ભયાભયે ।
 બન્ધં મોક્ષં ચ યા વેત્તિ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ સાત્ત્વિકી ॥૧૮-૩૦॥
 શું કરવું, શું છોડવું, એને જાણે જે,
 બંધ મોક્ષ જાણે વળી બુધ્ધિ સાત્ત્વિક તે.

યયા ધર્મમધર્મ ચ કાર્ય ચાકાર્યમેવ ચ ।
 અયથાવત્પ્રજાનાતિ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ રાજસી ॥૧૮-૩૧॥
 શું કરવું, શું છોડવું, તેમ જ ધર્મ અધર્મ,
 રાજસ બુદ્ધિ તેહનો જાણે પૂર્ણ ન મર્મ.

અધર્મ ધર્મમિતિ યા મન્યતે તમસાવૃતા ।
 સર્વાર્થાન્વિપરીતાંશ્ચ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ તામસી ॥૧૮-૩૨॥
 માને ધર્મ અધર્મને અજ્ઞાનથકી જે,
 ઉલટું સમજે સર્વનું, બુદ્ધિ તામસ તે.

ત્રણ પ્રકારનું ધૈર્ય

ધૃત્યા યયા ધારયતે મનઃપ્રાણેન્દ્રિયક્રિયાઃ ।
 યોગેનાત્યભિચારિણ્યા ધૃતિઃ સા પાર્થ સાત્ત્વિકી ॥૧૮-૩૩॥
 મન ને ઈન્દ્રિય પ્રાણ સૌ જેનાથી વશ થાય,
 અડગ ધૈર્ય તે, તે ખરે, સાત્ત્વિક ધૈર્ય ગણાય.

યયા તુ ધર્મકામાર્થાન્ધૃત્યા ધારયતેઽર્જુન ।
 પ્રસન્નગેન ફલાકાઙ્ક્ષી ધૃતિઃ સા પાર્થ રાજસી ॥૧૮-૩૪॥
 ઈચ્છા કોઈ રાખતાં, જેથી ધર્મ કરાય,
 ઈચ્છા શમતાં જે શમે, રાજસ ધૈર્ય ગણાય.

યયા સ્વપ્નં ભયં શોકં વિષાદં મદમેવ ચ ।
 ન વિમુચ્ચતિ દુર્મેધા ધૃતિઃ સા પાર્થ તામસી ॥૧૮-૩૫॥
 સ્વપ્ન ભીતિ ને શોક ને મદને લાખ ઉપાય,
 મૂઠ મુકે જેથી ન તે તામસ ધૈર્ય મનાય.

ત્રણ જાતનું સુખ

સુખં ત્વિદાર્નીં ત્રિવિધં શૃણુ મે ભરતર્ષભ ।
 અભ્યાસાદ્રમતે યત્ર દુઃખાન્તં ચ નિગચ્છતિ ॥૧૮-૩૬॥
 ત્રણ પ્રકારનું સુખ કહ્યું તેને સાંભળ તું,
 દુઃખ દુર કરવા તને પ્રેમે આજ કહું.

યત્તદગ્રે વિષમિવ પરિણામેઽમૃતોપમમ્ ।
 તત્સુખં સાત્ત્વિકં પ્રોક્તમાત્મબુદ્ધિપ્રસાદજમ્ ॥૧૮-૩૭॥
 પહેલાં ઝેરસમું અને અંતે મીઠું જે,
 પ્રસન્ન મનઅંતર કરે, સાત્વિક સુખ છે તે.

વિષયેન્દ્રિયસંયોગાદ્યત્તદગ્રેઽમૃતોપમમ્ ।
 પરિણામે વિષમિવ તત્સુખં રાજસં સ્મૃતમ્ ॥૧૮-૩૮॥
 ઈન્દ્રિયોના સ્વાદથી પહેલાં મીઠું જે,
 અંતે ઝેર સમાન છે, રાજસ સુખ છે તે.

યદગ્રે ચાનુબન્ધે ચ સુખં મોહનમાત્મનઃ ।
 નિદ્રાલસ્યપ્રમાદોત્થં તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥૧૮-૩૯॥
 પહેલાં ને અંતેય જે મનને મોહ કરે,
 પ્રમાદ આળસ ઊંઘ તે તામસ સુખ સૌ છે.

ન તદસ્તિ પૃથિવ્યાં વા દિવિ દેવેષુ વા પુનઃ ।
 સત્ત્વં પ્રકૃતિજૈર્મુક્તં યદેભિઃ સ્યાત્ત્રિભિર્ગુણૈઃ ॥૧૮-૪૦॥
 પૃથ્વી તેમ જ સ્વર્ગમાં કોઈ એવું ના,
 જે આ ગુણથી મુક્ત હો, કોઈ એવું ના.

બ્રાહ્મણક્ષત્રિયવિશાં શૂદ્રાણાં ચ પરન્તપ ।
 કર્માણિ પ્રવિભક્તાનિ સ્વભાવપ્રભવૈર્ગુણૈઃ ॥૧૮-૪૧॥

બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્યનાં કર્મ શૂદ્રનાં તેમ,
સ્વભાવ ગુણથી છે કર્યાં સમજી લેજે એમ.

બ્રાહ્મણનાં કર્મ

શમો દમસ્તપઃ શૌચં ક્ષાન્તિરાર્જવમેવ ચ ।
જ્ઞાનં વિજ્ઞાનમાસ્તિક્યં બ્રહ્મકર્મ સ્વભાવજમ્ ॥૧૮-૪૨॥

સંયમ મન ઈન્દ્રિયનો, તપ તેમજ કરવું,
ક્ષમા રાખવી, પ્રભુમહીં શ્રદ્ધાથી તરવું.

નમ્ર પવિત્ર બની સદા શ્રેષ્ઠ પામવું જ્ઞાન,
બ્રાહ્મણનાં તે કર્મ છે મેળવવું વિજ્ઞાન.

ક્ષત્રિયનાં કર્મ

શૌર્યં તેજો ધૃતિર્દાક્ષ્યં યુદ્ધે ચાપ્યપલાયનમ્ ।
દાનમીશ્વરભાવશ્ચ ક્ષાત્રં કર્મ સ્વભાવજમ્ ॥૧૮-૪૩॥

શૂરવીર ને ચપલ ને તેજસ્વી બનવું,
ધીરજ ધરવી, યુદ્ધથી પાછા ના ફરવું.

દાની બનવું, શ્રેષ્ઠતા ભાવ સદા ધરવો,
એ ક્ષત્રિયનાં કર્મ છે, દયાભાવ ધરવો.

વૈશ્ય ને શૂદ્રનાં કર્મ

કૃષિગૌરક્ષ્યવાણિજ્યં વૈશ્યકર્મ સ્વભાવજમ્ ।
પરિચર્યાત્મકં કર્મ શૂદ્રસ્યાપિ સ્વભાવજમ્ ॥૧૮-૪૪॥

વૈશ્ય કર્મ ખેતી અને ગૌસેવા વેપાર,
સેવાના કર્મો બધા કર્મ શૂદ્રનાં ધાર.

સ્વે સ્વે કર્મણ્યભિરતઃ સંસિદ્ધિં લભતે નરઃ ।
 સ્વકર્મનિરતઃ સિદ્ધિં યથા વિન્દતિ તચ્છ્રુણુ ॥૧૮-૪૫॥
 પોતાનાં કર્મો કરી સિદ્ધિ મેળવવી,
 પ્રભુ અર્થે કર્મો કરી સિદ્ધિ મેળવવી.

યતઃ પ્રવૃત્તિર્ભૂતાનાં યેન સર્વમિદં તતમ્ ।
 સ્વકર્મણા તમભ્યર્ચ્ય સિદ્ધિં વિન્દતિ માનવઃ ॥૧૮-૪૬॥
 જેણે જગને છે રચ્યું, જેથી જગ ચાલે,
 પૂજી તેમને કર્મથી સિદ્ધિમાં મ્હાલે.

શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ટિતાત્ ।
 સ્વભાવનિયતં કર્મ કુર્વન્નાપ્નોતિ કિલ્બિષમ્ ॥૧૮-૪૭॥
 ખરાબ પોતાનો ભલે ધર્મ હોય તોયે,
 બીજાના શુભ ધર્મથી, તે ઉત્તમ હોયે.

સહજં કર્મ કૌન્તેય સદોષમપિ ન ત્યજેત્ ।
 સર્વારમ્ભા હિ દોષેણ ધૂમેનાગ્નિરિવાવૃતાઃ ॥૧૮-૪૮॥
 સદોષ હોયે તોય ના સહજ કર્મ તજવું,
 કર્મ બધાંયે દોષથી વ્યાપ્ત થયાં ગણવું.

અસક્તબુદ્ધિઃ સર્વત્ર જિતાત્મા વિગતસ્પૃહઃ ।
 નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિં પરમાં સંન્યાસેનાધિગચ્છતિ ॥૧૮-૪૯॥
 આસક્તિ તૃષ્ણા તજી, સંયમ તેમ કરી,
 સિદ્ધિ ઉત્તમ મેળવે ત્યાગથકી સઘળી.

સિદ્ધિં પ્રાપ્તો યથા બ્રહ્મ તથાપ્નોતિ નિબોધ મે ।
 સમાસેનૈવ કૌન્તેય નિષ્ઠા જ્ઞાનસ્ય યા પરા ॥૧૮-૫૦॥
 સિદ્ધિ તેમજ બ્રહ્મને જે રીતે પામે,
 કહું તે વળી જ્ઞાનની નિષ્ઠા જે પામે.

પ્રભુની પ્રાપ્તિનો માર્ગ

બુદ્ધ્યા વિશુદ્ધ્યા યુક્તો ધૃત્યાત્માનં નિયમ્ય ચ ।
શબ્દાદીન્વિષયાંસ્ત્યક્ત્વા રાગદ્વેષૌ વ્યુદસ્ય ચ ॥૧૮-૫૧॥

શુદ્ધ બુદ્ધિને મેળવી, સંયમ સાધીને,
વિષય તજીને, રાગ ને દ્વેષ હણીને જે.

વિવિક્તસેવી લઘ્વાશી યતવાક્કાયમાનસઃ ।
ધ્યાનયોગપરો નિત્યં વૈરાગ્યં સમુપાશ્રિતઃ ॥૧૮-૫૨॥

વસે વિજનમાં જીતતાં, કાયા મન વાણી,
મિતાહાર કરતાં થઈ વૈરાગી ધ્યાની.

અહંકારં બલં દર્પં કામં ક્રોધં પરિગ્રહમ્ ।
વિમુચ્ય નિર્મમઃ શાન્તો બ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥૧૮-૫૩॥

સંગ્રહ બળ ને દર્પ ને કામ ક્રોધ અભિમાન,
તજી શાંત બનનારને પ્રભુની થાયે જાણ.

બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા ન શોચતિ ન કાઙ્ક્ષતિ ।
સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્ભક્તિં લભતે પરામ્ ॥૧૮-૫૪॥

બ્રહ્મભૂત તે ના કદી હર્ષ શોક કરતો,
સમદ્રષ્ટિ બનતાં સદા મુજ ભક્તિ લભતો.

ભક્ત્યા મામભિજાનાતિ યાવાન્યશ્વાસ્મિ તત્ત્વતઃ ।
તતો માં તત્ત્વતો જાત્વા વિશતે તદનન્તરમ્ ॥૧૮-૫૫॥

રહસ્ય મારું ભક્તિના બળથી પૂર્ણ જણાય,
રહસ્ય જાણી છેવટે મુજથી એક બનાય.

કર્મથી પણ તરી જવાય છે

સર્વકર્માણ્યપિ સદા કુર્વાણો મદ્વ્યપાશ્રયઃ ।
 મત્પ્રસાદાદવાપ્નોતિ શાશ્વતં પદમવ્યયમ્ ॥૧૮-૫૬॥
 મારે શરણે આવતાં કોઈ કર્મ કરે,
 મુજ કૃપાથકી તેમને ઉત્તમ ધામ મળે.

ચેતસા સર્વકર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરઃ ।
 બુદ્ધિયોગમુપાશ્રિત્ય મચ્ચિત્તઃ સતતં ભવ ॥૧૮-૫૭॥
 મનથી કર્મો તું મને અર્પી સઘળા દે,
 મારામાં મન રાખ ને જ્ઞાન મેળવી લે.

મચ્ચિત્તઃ સર્વદુર્ગાણિ મત્પ્રસાદાત્તરિષ્યસિ ।
 અથ ચેત્ત્વમહંકારાન્ન શ્રોષ્યસિ વિનિક્ષ્યસિ ॥૧૮-૫૮॥
 મારી કૃપાથકી બધાં સંકટ તું તરશે
 ના સુણશે અભિમાનથી તો તો નષ્ટ થશે.

યદહંકારમાશ્રિત્ય ન યોત્સ્ય ઇતિ મન્યસે ।
 મિથ્યૈષ વ્યવસાયસ્તે પ્રકૃતિસ્ત્વાં નિયોક્ષ્યતિ ॥૧૮-૫૯॥
 અહંકારથી ના કહે ભલે યુધ્ધ કરવા,
 સ્વભાવ તારો પ્રેરશે પણ તુજને લડવા.

સ્વભાવજેન કૌન્તેય નિબદ્ધઃ સ્વેન કર્મણા ।
 કર્તું નેચ્છસિ યન્મોહાત્કરિષ્યસ્યવશોઽપિ તત્ ॥૧૮-૬૦॥
 સહજ કર્મ વળગ્યું તને તેથી જે તજવું,
 મોહ થકી લાગે તને, તે પડશે કરવું.

ઈશ્વરઃ સર્વભૂતાનાં હૃદ્દેશેઽર્જુન તિષ્ઠતિ ।
 ભ્રામયન્સર્વભૂતાનિ યન્ત્રારૂઢાનિ માયયા ॥૧૮-૬૧॥

ઈશ્વર સૌના હૃદયમાં અર્જુન વાસ કરે,
તેના બળથી કર્મ સૌ આ સંસાર કરે.

તમેવ શરણં ગચ્છ સર્વભાવેન ભારત ।
તત્પ્રસાદાત્પરાં શાન્તિં સ્થાનં પ્રાપ્સ્યસિ શાશ્વતમ્ ॥૧૮-૬૨॥
પૂર્ણ પ્રેમથી શરણ તું તેનું જ લઈ લે,
દેશે ઉત્તમ સ્થાન ને પરમશાંતિ તો તે.

इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया ।
विमृश्यैतदशेषेण यथेच्छसि तथा कुरु ॥१८-६३॥
જાન ગુહ્યમાં ગુહ્ય આ તને કહ્યું છે મેં,
વિચારી લઈ તે હવે કર કરવું હો તે.

सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः ।
इष्टोऽसि मे दृढमिति ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥१८-६४॥
ખૂબ ગુપ્ત આ જ્ઞાનને ફરી સાંભળી લે,
હિતની વાત કહું હવે, પ્રિય તું ખૂબ મને.

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ।
मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ॥१८-६५॥
મનથી ભજ મુજને અને તનથી કર સેવા,
કર્મ મને અર્પણ કરી માણી લે મેવા.

જગમાં જોઈને મને વંદન કર હરરોજ,
મને પામશે સત્ય તું કરતાં મારી ખોજ.

सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।
अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥१८-६६॥

મન વાણીથી ભક્ત થા, મારો કેવળ તું,
શાંતિ તેમ સુખ પામશે, સત્ય કહું છું હું.

ચિંતા સઘળી છોડ ને મારું શરણું લે,
પાપ બધાં ટાળીશ હું, શોક તું તજી દે.

इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ।
न चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥१८-६७॥

ભક્ત ન મારો હોય જે, તપસ્વી ના હોય,
નીદે મુજને, ના ચહે સાંભળવાને કોય.

તેને મેં આપેલ આ કહીશ ના તું જ્ઞાન,
કહીશ મારા ભક્તને તો કરશે કલ્યાણ.

य इमं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ।
भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयः ॥१८-६८॥

ગુહ્ય જ્ઞાન આ ભક્તને જે કોઈ કહેશે,
ભક્તિ મારી તે કરી લભી મને લેશે.

न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृतमः ।
भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥१८-६९॥

તેનાથી મુજને નહીં પ્રિય કોઈય હશે,
પ્રિય તેનાથી કો' નથી આ સંસાર વિશે.

अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ।
ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः ॥१८-७०॥

ધર્મતણો સંવાદ આ વાંચે પ્રેમે જે,
જ્ઞાનયજ્ઞથી પૂજશે, મુજને સાચે તે.

શ્રદ્ધાવાનનસૂયશ્ચ શૃણુયાદપિ યો નરઃ ।
 સોઽપિ મુક્તઃ શુભાલ્લોકાન્પ્રાપ્નુયાત્પુણ્યકર્મણામ્ ॥૧૮-૭૧॥
 પવિત્રતા શ્રદ્ધાથકી જે આને સુણશે,
 સુખી લોકમાં તે જશે, મુક્ત વળી બનશે.

કચ્ચિદેતચ્છુતં પાર્થ ત્વયૈકાગ્રેણ ચેતસા ।
 કચ્ચિદજ્ઞાનસંમોહઃ પ્રનષ્ટસ્તે ધનંજય ॥૧૮-૭૨॥
 ધ્યાન દઈ તે સાંભળ્યું અર્જુન આ સઘળું ?
 અંધારું અજ્ઞાનનું દુર થયું સઘળું ?

અર્જુન ડવાચ

અર્જુન કહે છે:

નષ્ઠો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધા ત્વત્પ્રસાદાન્મયાચ્યુત ।
 સ્થિતોઽસ્મિ ગતસન્દેહઃ કરિષ્યે વચનં તવ ॥૧૮-૭૩॥
 તમારી કૃપાથી મટ્યો મોહ ને મળ્યું જ્ઞાન,
 આજ્ઞા આપો તે કરું, સંશય ટળ્યો મહાન.

સંજય ડવાચ

સંજય કહે છે:

इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः ।
 संवादमिममश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥૧૮-૭૪॥
 કૃષ્ણ અને અર્જુનનો સંવાદ સુણ્યો મેં,
 રોમાંચિત કરનાર ને અદભૂત એવો તે.

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्ब्रह्ममहं परम् ।
 योगं योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वयम् ॥૧૮-૭૫॥
 યોગેશ્વર કૃષ્ણે કહ્યો સંવાદ ખરે આ,
 વ્યાસકૃપાથી સાંભળ્યો, સંવાદ ખરે આ.

રાજન્સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય સંવાદમિમમદ્ભુતમ્ ।
 કેશવાર્જુનયોઃ પુણ્યં હૃષ્યામિ ચ મુહુર્મુહુઃ ॥૧૮-૭૬॥
 યાદ કરી સંવાદ એ અદભૂત અચરજ થાય,
 યાદ કરી સંવાદ એ આનંદ ઘણો થાય.

તચ્ચ સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય રૂપમત્યદ્ભુતં હરેઃ ।
 વિસ્મયો મે મહાન્ રાજન્હૃષ્યામિ ચ પુનઃ પુનઃ ॥૧૮-૭૭॥
 અર્જુન તેમજ કૃષ્ણ બે ભેગા જ્યાં થાયે,
 ત્યાં ધન જય નક્કી રહે, વૈભવ ના માયે.

યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ।
 તત્ર શ્રીર્વિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ ॥૧૮-૭૮॥
 યોગેશ્વર જ્યાં કૃષ્ણ છે, પાર્થ ધનુર્ધર જ્યાં,
 સિદ્ધિ, મુક્તિ, શાંતિ ને નીતિ રહે છે ત્યાં.

॥ અધ્યાય અઠારમો સમાપ્ત ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
 શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મોક્ષસંન્યાસયોગો નામાષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥

ઉપસંહાર

સાબરમતી મહીં રહી મંગલ ગુર્જર દેશ,
પૂર્ણ કર્યો આ પ્રેમથી ગીતાનો ઉપદેશ.

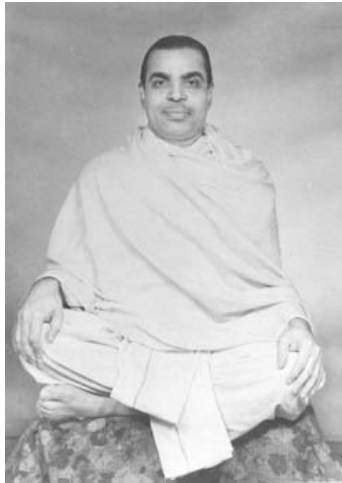
અધિક માસ વૈશાખ ને વદ એકાદશ રોજ,
શનિવારે પૂરી કરી ગીતાજીની મોજ.

ઓગણીસો ત્રેપન સને બે હજાર નવમાં,
પૂર્ણ થઈ ગીતા ખરે જ્ઞાનનાવ ભવમાં.

સમાપ્ત

About the Author

(Aug 15th 1921 - Mar 18th 1984)

Author of more than hundred books, Mahatma Shri Yogeshwarji was a self-realized saint, an accomplished yogi, an excellent orator and an above par spiritual poet and writer. In a fascinating life spanning more than six decades, Shri Yogeshwarji trod the path of spiritual attainments single handedly. He dared to dream of attaining heights of spirituality without guidance of any embodied spiritual master and thus defied popular myths prevalent among the seekers of spiritual path. He blazed an illuminating path for others to follow.

Born to a poor Brahmin farmer in a small village near Ahmedabad in Gujarat, Shri Yogeshwarji lost his father at the tender age of nine. He was taken to a Hindu orphanage in Mumbai for further studies. However, God's wish was to make him pursue a different path. He left for Himalayas early in his youth at the age of twenty and thereafter made holy Himalayas his abode for penance for nearly two decades. During his stay there, he came across a number of known and unknown saints and sages. He was blessed by divine visions of many deities and highly illumined souls like Raman Maharshi and Sai Baba of Shirdi among others.

Yogeshwarji's experiences in spirituality were vivid, unusual and amazing. He succeeded in scaling the highest peak of self-realization resulting in direct communication with the Almighty. He was also blessed with extraordinary spiritual powers (siddhis) illustrated in ancient Yogic scriptures. After achieving full grace of Mother Goddess, he started to share the nectar for the benefit of mankind. He traveled to various parts of India as well as abroad on spiritual mission where he received enthusiastic welcome.

He wrote more than hundred books on various subjects and explored all form of literature. His autobiography '[Prakash Na Panthe](#)' - much sought after by spiritual aspirants worldwide, is translated in Hindi as well as English. A large collection of his lectures in form of audio cassettes are also available.

For more than thirty years, Yogeshwarji kept his mother (Mataji Jyotirmayi) with him. Yogeshwarji was known among saints of his time as Matrubhakta Mahatma. Shri Yogeshwarji left his physical body on March 18th 1984, while delivering a lecture at Laxminarayan Temple, Kandivali in Mumbai.

Shri Yogeshwarji left behind him a spiritual legacy in the form of Maa Sarveshwari. It has been ages since we have come across a saint of Yogeshwarji's caliber and magnitude. His manifestation will continue to provide divine inspiration for the generations to come.

* * * * *

શ્રી યોગેશ્વરજીનું સાહિત્યિક પ્રદાન

આત્મકથા	પ્રકાશના પંથે • પ્રકાશના પંથે (સંક્ષિપ્ત) • પ્રકાશ પથ કા યાત્રી • Steps towards Eternity
અનુવાદ	રમણ મહર્ષિની સુખદ સંનિધિમાં • ભારતના આધ્યાત્મિક રહસ્યની ખોજમાં • હિમગીરીમાં યોગી
અનુભવો	દિવ્ય અનુભૂતિઓ • શ્રેય અને સાધના • શ્રેય और साधना
કાવ્યો	અક્ષત • અનંત સૂર • બિંદુ • ગાંધી ગૌરવ • સાંઈ સંગીત • સનાતન સંગીત • તર્પણ • Tunes unto the infinite
કાવ્યાનુવાદ	ચંડીપાઠ • રામચરિતમાનસ • રામાયણ દર્શન • સરળ ગીતા • શિવમહિમ્નસ્તોત્ર • શિવ પાર્વતી પ્રસંગ • સુંદર કાંડ • વિષ્ણુસહસ્રનામ
ગીતો	ફૂલવાડી • હિમાલય અમારો • રશ્મિ • સ્મૃતિ
ચિંતન	બ્રહ્મસૂત્ર • ગીતા દર્શન • ગીતાનું સંગીત • ગીતા સંદેશ • ઈશાવાસ્યોપનિષદ • ઉપનિષદનું અમૃત • ઉપનિષદનો અમર વારસો • પ્રેમભક્તિની પગદંડી • શ્રીમદ્ ભાગવત • યોગ દર્શન
લેખ	આરાધના • આત્માની અમૃતવાણી • ચિંતામણી • ધ્યાન સાધના • Essence of Gita • ગીતા તત્ત્વ વિચાર • જીવન વિકાસના સોપાન • પ્રભુ પ્રાપ્તિનો પંથ • પ્રાર્થના સાધના છે • સાધના • તીર્થયાત્રા • યોગમિમાંસા
ભજનો	આલાપ • આરતી • અભિષ્પા • દ્યુતિ • પ્રસાદ • સ્વર્ગીય સૂર • તુલસીદલ
જીવનચરિત્ર	ભગવાન રમણ મહર્ષિ - જીવન અને કાર્ય
પ્રવચનો	અમર જીવન • કર્મયોગ • પાતંજલ યોગદર્શન
પ્રસંગો	ધૂપ સુગંધ • કળીમાંથી ફૂલ • મહાભારતના મોતી • પરબનાં પાણી • સંત સમાગમ • સત્સંગ • સંત સૌરભ
પત્રો	હિમાલયનાં પત્રો
પ્રશ્નોત્તરી	અધ્યાત્મનો અર્ક • ધર્મનો મર્મ • ધર્મનો સાક્ષાત્કાર • ઈશ્વર દર્શન
નવલકથા	આગ • અગ્નિપરીક્ષા • ગોપીપ્રેમ • કાદવ અને કમળ • કાયાકલ્પ • કૃષ્ણ રુકમિણી • પરભવની પ્રીત • રક્ષા • સમર્પણ • પરિક્ષિત • પરિમલ • પ્રીત પુરાની • પ્રેમ અને વાસના • રસેશ્વરી • ઉત્તરપથ • યોગાનુયોગ
સુવાક્યો	પરબડી • સર્વમંગલ
વાર્તાઓ	રોશની

*